

ved udtrækning el. m. kern. midler (depilatorier), permanent med elektrolyse, som dog er smertefuld, kostbar og kan give dårligt kosmetisk resultat. Røntgenstråler kan ikke anv. til permanent hårfjernelse, da den nødv. dosis beskadiger huden.

hårfugle (*Pygno-notidae*), små sangfugle m. hårlign. fjer på oversiden. Gl. verdens troper.

hårgarn, groft garn af kalve-, heste-, ko-, gedehår osv., der anv. til indlægsstoffer og boucletæpper.

Hårik, da. konger. **Hårik 1.**, reg. 814-54, søn af Gudfred, fordrev 814 usurpatorerne Harald Klak og Reginfred; støttede Ansgar. **Hårik 2.**, reg. 854-ca. 870, slægtning af H 1., trådte 864 i forb. med Pave Nicolaus 1.; støttede Ansgar.

hårkar, de fineste forgreninger af blodkarrene (kapillærer).

Hårleman, Carl (1700-53), sv. arkitekt, betydelig og indflydelsesrig. Har givet tegn. til alt, fra hytter til slotte. **Svartsjö** (1734-39), **Ovedskloster** i Skåne, og kirker; **domkirkespir** i **Uppsala** (1745, nu bortrestaureret). Hans mesterværk er vel **Karolinska gravkoret** ved Riddarholmskyrkan i Sthlm.

Hårlev, da. stationsby (Køge-Fakse og Køge-Rødvig); 844 indb. (1945).

hårmyg (*Bibionidae*), fam. af store, sorte myg; larverne i jord. En enkelt art, **hæll**, gør skade.

hårpisk, hårfletning i nakken. Herremode fra ca. 1740 til den Fr. Revolution. h afskaffedes i den da. hær 1803.

hårpleje, den pasning, man af hyg. og æstet. grunde giver det normale hår. Den normale hårbund afsondrer sved, talg og afstøder sit yderste lag ligesom den øvrige hud; men disse produkter fjernes vanskeligere p. gr. af hårene. Fedtet og skældende hår er ofte kun en følge af, at hårets længde, opsætning og rengøelse ikke er afpasset ef-

Frøydís Haavardsholm: Glasmaleri. Nordstrand kirke. 1919.

ter hårets kvalitet og personens beskæftigelse og økonomi. Kosmet. ændringer såsom farvning og bølging kan være vigtige for befindendet og derfor berettigede. Den fundamentale hårpleje består i daglig børstning med stiv, åben, ren børste; ret hyppig vask med god sæbe; kort hår el. let enkel frisure; undgåelse af for sluttende hovedbeklædning. Højere grader af skældannelse, fedten el. håraffald kan være tegn på hårsygdom.

hårpung, sort silketøjsprung, hvori det naturlige el. kunstige nakkehår samledes. Anv. i 18. årh.

hårrør el. **kapillarrør**, snævre rør, der ved at stikkes ned i en vædske viser h-virkning, som består i at vædsken stiller sig højere el. lavere i røret end udenfor, eftersom vædsken væder rørvæggen (vandglas) el. ikke (kviksølv-glas), h-virkningen beror på kræfter ml. molekylerne (overfladespænding) og betinger virkningen af en væge el. svamp og er af bet. for jordbundens fugtighedsforhold.

hårskjorte, en grov skjorte af hårdug, som eneboere og munke bar inderst på kroppen.

hårstreger, de spinkle streger i antikvaskrifterne.

hårsygdomme. Selve håret kan angribes af svampesygdomme, de fleste h angriber hårskindet. Alm. h er plets kaldethed (alopecia areata) og seborré; ingen af disse er smitsomme.

hårsækmidter (*De'modex*), slægt af mikroskopiske, ormeformede mider. Snylter i hårsække hos pattedyr f. eks. hos mennesket, hvor den er uskadelig. Fremkalder hos hunden alvorlige hudsygdomme.

hårvildt, vildtarter beklædt med hår mods. fjervildt.

Hätunaleken ['hätuna:le:kšn] kaldes de sv. hertuger Eriks og Valdemars tilfangetagelse af broderen kong Birger i Hätuna i Uppland (nu Sigtuna) 1317, hvorved de tvang ham til at dele riget med sig.

• **Haavardsholm**, **Frøydís** (f. 1896), no. malerinde; har virket i kunstudier og dekorativ kunst, spec. fremragende glasmalerier; desuden bogill. (III).

I

I, i, 9. bogstav i det da. alfabet; det er fra gr. optaget uforandret i det lat. alfabet. I, rom. taltegn (= 1). I, autom.-kendingsmærke 1) f. Bornholms amt, 2) for Italien. i, *mat.*, betegn. for den imaginære enhed

IA, fork. f. intelligensalder (målt ved en intelligensprøve).

IAA, fork. f. staten Iowa, USA.

IAAF, fork. f. /nternational ^mateur ^thletic Federation.

Iacobsen, Carl (f. 1881), da. kemiker. 1907-20 forstander for Orlog s værfst Kemiske Laboratorium. 1920-28 prof. i teknisk kemi ved Polyteknisk Læreanstalt. 1928 tekn. underdir., 1937 dir. for De Forenede Bryggerier og Tuborg.

Iago ['i'a:gou], skurken i Shakespeares tragedie »Othello«.

iagttagelse, *psyk.* 1) proces, der resulterer i oplevelse af omverdensgenstande og deres egenskaber el. af individet selv og dets (egnelige el. sjælelige) tilstand; 2) det umiddelbart oplevede resultat af nævnte proces.

iagttagelseslære, forældet betegn. for matematisk statistik, den statist. bearbejdelse af iagttagelser.

iagttagelsepsykologi, gren af psyk., som omhandler iagttagelsesprocesserne og deres oplevede resultater.

iagttagelsesundervisning, geografi- og naturhistorieunderv. i de første skoleår, på grundlag af barnets dir. iagttagelser.

IAHF, fork. f. /nternational y^mateur //andball Federation.

Iasi [ja:i] (ty. *Jassy*), by i NØ-Rumænien nær Prut; 109 000 indb. (1945). Jernbanecentrum med kornhandel og industri, især baseret på omegnens landbrugsprodukter. Univ., kunstakademi. 1565-1861 Moldaufyrsternes residens.

-i'iasis (gr. *iusthai* helbrede), lidelse, sygdom.

IATA, fork. f. /nternational Air Transport association.

-i'a'ter (gr. *iattros* læge), -læge.

-ia'tri (gr. *iattreia* helbrede), lægekunst.

iatrokemi (gr. *iattros* læge) el. *kemiatri*, periode af kemiens udvikling, i hvilken kemiens formål var fremstilling af lægemidler, i grundlagdes af Paracelsus (1493-1541) og var fremherskende inden for kemien i 16. og til midten af 17. årh.

IAWF, fork. f. /nternational yimateur Jfrestling Federation.

ib, (lat., fork. af *ib ide m*), sammesteds.

Ib (af *Jepp*, der kommer af *Jakob*), da.

mandsnavn, opstået i middelalderens slutn.

Ibadan ['i'ba:dán], by i SV-Nigeria; 327 000 indb. (1945).

Ibagué ['i'3a'gæ], by i Colombias Centralcordillere med bane til Bogota. 85 000 indb. (1947).

Ibáñez, se Blasco Ibáñez.

I'barruri [-3ar-], *Dolores*, kaldet *la Pasio'naria* (sp. passionsblomsten) (f. 1895), sp. kommunist. G. m. asturisk minearb., derfaldt under arbejderrejning i Asturien 1934, hvor I ved organisationsevner og stærkt virkende veltalenhed var bl. de ledende. Fra sommer 1936 bl. ledende i Madrid, organiserede kvindemilits, bidrog afgørende til at rejse kampstemning mod Franco. Medl. af Madridreg.; dipl. udsending til Paris 1937. Undkom v. borgerkrigens opbør 1939. Generalsekr. f. Spán.s kommunistiske parti. (Portræt sp. 2048).

-i'ibel (lat. *-ibilis*), adjektivendelse: i stand til, som kan behandles på en vis måde, -ligr-ibili'te't, tilsvarende substantivendelse.

ibenholt, det tætte og tunge, meget hårde kerneved af forsk. Diospyros-arter (daddel blom mer) og fl. andre træarter. Vf. 1,05-1,20, synker derfor i vand. Far-

ven. er ofte sort. Bruges til klaviaturer, piber, stokke, drejearbejde o. a.

I'berer, Spaniens oldtidsbefolkning, indvandret fra N-Afrika. Baskerne er muligvis efterkommere af i.

I'berien, oldtidsnavn på 1) Spanien, 2) Georgien.

I'beris, slægt af korsblomstfam.; urter el. halvbuske med halvkærmeformet klase.

Blomster hvide, røde el. violette. 30 arter fl. dyrkes som prydblister.

I'beriske Bjerge, sp. *Cordillera Ibérica* [korã'i l jãra i'ã:ãnã], bjergområde i Spanien S f. Ebro; nr 2315 m i Moncayo.

I'beriske Halvø, andet navn på Pyrenæerhalvøen.

Ibert [Vbãir], Jacques (f. 1890), fr. komponist, Grand Prix de Rome, 1919. Tilhører impressionismen.

IBF, fork. f. /nternational -Badminton Federation.

ibidem, lat. fork. *ibid.*, sammesteds.

ibis (gr.) [*Plegaldidae*], fam. af storkfugle, langt, tyndt, buet næb, lever ved sumpede kyster og flodbredder. Ru-ger i kolonier, føder småfisk, orme o. l. Her-

til bl. a. skejejr samt den hellige i (Thre-kiornis aethiopicus), hvid og sort, Afrika, Arabien; ansås i oldtiden Ægypten for hellig, og den sorte i (Plegatis falcinellus), mørkebrun, nu og da set i

ibiza VWipa, 1) største i den sp. gruppe Pityuserne; 541 km²; 34000 indb. (1940); 2) hovedby på S-kysten af I., 7000 indb. (1940).

ibn (arab.), søn.

ibn al-Athir [ã'>i:r] (1160-1234), arab. historiker, forf. til en verdenshist., afsluttet i beg. af 13. årh.

ibn 'Arabsháh [ãrãb'Ja:] (1392-1450), arab. historiker, som har skrevet en biografi af Timur.

ibn Battutah [-bã'tu:tã], arab. opdagelsesrejsende (S- og Ø-Asien og N-Afrika).

ibn 'Ezra, Abraham (1092-1167), sp. jøde, fremragende, alsidig videnskabsmand, især kendt som grammatiker og bibelkejet, har desuden skrevet ret. digte.

ibn Fadlãn [-fãd'lãm] (10. årh.), arab. geograf; berejste Volga-egnene; skildrede bl. a. nordboernes forbind. med Rusl.

ibn-Gabiról [ãbã'bi:] el. *Salomon ben Judah* (ca. 1020-60), jød. digter og filosof, levede i Spanien. Nogle af hans lyriske digte er gået ind i den jød. liturgi. Hans filos. hovedværk *Livets Kilde* havde stor indflydelse i middelalderen.

ibn Hishãm [hi'fõ:m] (d. 834), arab. forfatter, har skrevet en biografi af profeten Muhamed.

ibn 'Junis (d. 1009), arab. astronom, udgav et astronomisk tabelværk.

ibn Khal'dun [-] (1332-1406), arab. historieskriver, som har opstillet principperne for en pragmatisk hist.skrivn.

ibn-'Rushd [rujt], det arab. navn på Averroës.

ibn-Sa'id [-sa'u:d], *Abd-at-'Aziz* (f. 1880), arab. fyrste, i-s forfædre har ledet waha-bitterne i Nedjd siden 1740; i blev sultan i Nedjd 1917, balancerede ml. Engl. og Tyrk., men slog 1924 den eng.-venf. Husain ibn-'Ali af Hedjaz, og tog 1926 titel konge af Hedjaz, hvad Engl. bøjede sig for. Trods ønsker om panarab. samling anerkendte i 1925 og 1929 grænserne til Transjordanien, Yemen og Iraq; tvang

1934 Yemen til at bøje sig, siden Arabiens faktiske hersker. Hævdede uafh. stilling over f. Engl., men bevarede neutralitet og fra 1943 forståelse m. USA-Engl. under 2. Verdenskrig. 1947 skarpt mod deling af Palæstina. (Portræt, sp. 2048).

ibn-'Sina ['si:-], det arab. navn på Avicenna.

i borde, den del af skib, som ligger langs skibssiden, mods. midtskibs.

Ibrã'him, arab. form for Abraham.

Ibrã'him Pasha [pa'Ja] (1789-1848), ægyptisk feltherre. Stedson af Mehemet Ali, ledede den ægypt. hær, der 1825 kom Tyrk. til hjælp mod grækernes rejsning, sejrede og ødelagde Peloponnes, men måtte vige efter hans flådes ødelæggelse ved Navarino 1827. Sejrede i 1830'erne over tyrkerne.

Ibsen, Bergliot, f. Bjørnson (f. 1869), no. sangerinde, datter af Bjørnstjerne Bjørnson. G. m. Sigurd I.

Ibsen, Henrik (1828-1906), no. digter. Købrnandssøn fra Skien. Student 1850. Teaterinstruktør 1851 (Bergen), -direktør 1857 (Kristiania). Bosat i udlandet (Ital., Tyskl.) 1864-91. Tilhører som dramatikeren verdenslitt. I-s ungdomsdramaer, ofte bygget over motiver fra nord. hist., således *Fru Inger til Østtraat* (1855), *Hærmændene paa Helgeland* (1858), *Kongs-emnerne* (1863), behandler især de psyk. emner: helstøbt-delt karakter, tro-tvivl på kaldet. Central plads i manddramadramaerne, såvel de symbolske: *Brand* (1866), *Peer Gynt* (1867), *Kejser og Galilæer* (1873) som de realistiske, borgerlige problemstykker *Samfundets støtter* (1877), *Et dukkehjem* (1879), *Gengangere* (1881), har personlighedskravet (overensstemmelse ml. idealer og gerninger). Mildere menneskesyn, erkendelse af naturlig livsudfoldelses værdi præger de senere dramaer *Vildanden* (1884), *Lille Eyolf* (1894), *Bygmester Solness* (1892), *Når vi døde vågner* (1898). Karakteristisk f. I-s dramaer er skarpt formulerede replikker, st. 'TI komposition og iciterende problemstilling. I skrev endv. et mindre antal episke, lyriske og polemiske digte, bl. a. *Terje Vigen* (1862), *Nordens Signaler* (1872) og *Et Rimbrev* (1875). (Portræt sp. 2049).

Ibsen, Immanuel (1887-1944), da. maler; medl. af »Høstudst.«. Figurbill., landskaber og opstillinger.

Ibsen, Lillebil (f. 1900), no. skuespillerinde. Deb. 1911 som danserinde og 1915 som skuespillerinde på Nationaltheatret i Oslo. 1915-18 hos Max Reinhardt i Berlin. Gæstespil i Skandinavien, Engl. og USA. Fra 1928 ved Det Nye Teater i Oslo. Har bl. a. spillet Anitra i »Peer Gynt«, »Kameladamsen«, »Den Glade Enke« og i mod. lystspil. G. m. filminstruktøren Tancred I (f. 1893), en søn af Sig. I.

Ibsen, Sigurd (1859-1930), no. politiker. Søn af Henrik I. Dr. jur., sociolog, ministeralembdsmand: 1902-05 minister under Blehr og Hagerup som leder af no. ministerafdel. i Stlm., førte de forgæves forhdl. om konsulatssagen. Udg. polit. og filos. skr. samt et par skuespil. (Portr.)

ibskal, da. heraldisk betegn. for den muslingeskal, som i middelalderen blev apostelen Jakobs (da. Ib) kendetegn.

Ibstrup, tidl. navn på Jægersborg.

IBU, fork. f. /nternational Boxing n'ion.

Ibykos (6. årh. f. Kr.), gr. korlyriker.

ICAO, fork. f. /nternational Civil Aviation Organization.

ice-cream ['aiskri:m] (eng.), is-crème.

I-chang [Hhflw'n] by i prov. Hupei i Midt-Kina; 108 000 indb. (1931). Fra 1er Yangtze-kiang sejlar for større skibe.

Ich dien [ix 'di:ni] (ty: jeg tjener), fra 13. årh. prinsen af Wales' devise; under 1. Verdenskrig ændret til eng. I serve.

ichneu'mo'ner [iknou-] (*Her'pestes*) (gr. *ichneumon* den, som opsperer), slægt af langhårede, labvandede desmerdyr. Hertil mangust og faraoorte. (Man mente tidl., at i opsperede og åd krokodilleæg.)

ichthy'ismu [ikty-] (lat. af gr. *ichthys* fisk), fiskeforgiftning.

ichthy(o)- [ikty-] (gr. *ichthys* fisk), fiske-, **ichthyolo'gi** [ikty-] (*ichthy(o)* - + *-logi*), læren om fisk.

Ichthyornis [ikty-] (*ichthy(o)* - j- gr. *ornis* fugl), uddød slægt af mægelignende tandfugle fra N-Amer. Kridttiden.

ichthy'sau'rier [ikty-] (*ichthy(d)* - f gr. *sauros* øgle), hvaløgl.

ichthy'osis [ikty-] (*ichthy(o)* - + *-osis*), fiskehud, en arvelig hudabnormitet karakteriseret ved tørhed og dannelse af store kantede skæl.

ichthyoste'gider [ikty-] (*ichthy(o)* • + gr. *stege* tag (her: skjold)), gruppe af primitive urpadder, der er fundet i Ø-Grønlands devon. Studiet af deres kranier har haft stor bet. f. forståelsen af hvirveldyrenes systematik. De er nærmere beslægtede med kvastfinnede fisk end med ganoider og benfisk og de udgør et primitivt led i den afld. af hvirveldyr, hvorfra padderne stammer.

ichthys [ik'tys] (gr: fisk), symbol på Kristus, efter begyndelsesbogstaverne i gr. /esus, C/ristos, theu (Guds), hyios (søn), soter (frelser).

Ichty'o'l [ik-], svagt antiseptisk tjære af fiskeholdige skifere.

Ickes ['ikis], Harold L. (f. 1874), USA-politiker. Journalist, jurist, knyttet t. Th. Roosevelts Fremskridtsparti, siden Demokrat. Indenrigsmin. under Franklin D. Roosevelt fra 1933, afgik febr. 1946 efter konflikt m. Truman.

Icolmkill [ikam'kit], d. s. s. Iona, ø bl. Hebriderne.

Ico'pal, da. tagdækningsmateriale af asfaltpap.

icterus (lat. af gr. *ikteros*), gulsot.

'ictus (lat., egl: slag), i metrikken betegn. for taktslaget på den trykstærke stavelse (arsis) i hvert taktled (versofod resp. dobbeltfod).

'ictus cordis (lat: hjertets slag), stødet af hjertespiden mod brystvæggen ved hjertets slag. Føles i 5. ribbensmelleumrum.

I. C. W., fork. f. 1) eng. /nterrupted rontinuous waves, afbrudte kontinuerede bølger; radiotelegrafi med modulerede svingninger; 2) /nternational Council of botmen.

Icvara [i:J-j] (sanskrit: herren, herskeren), i ind. rel. betegn. for gud i bet. enestegud, andl. også om den kristne gud.

id. (lat., fork. af *idem*), den samme. -i'd (gr. *eidos* udseende, beskaffenhed), af lignende udseende el. beskaffenhed, -lignende.

'Ida, gr. *idé* [Ufll], 2408 m h.bjerg på Midt-Kreta.

Ida, *Ide*, kvindenavn, fra ty.

Ida, off. fork. f. staten Idaho, USA.

Idaho ['aidãho:] (fork. *Ida*), bjergstat i vestl. USA; 216 404 km²; 525 000 indb. (1940); 1947: 488 000, 2,1 pr. km², ca. 4000 var indianere; 33,7 % boede i byerne; Hovedstad: Boise. Mod NØ findes udløbere af Rocky Mountains, resten er en del af Columbia Plateauet, hvori Snake River har nedskåret en dyb canyon. Højeste punkt er Mount Borah (3858 m). Nordl. del er dækket af nåleskov, mod S tempereret busksteppe med bynke. *Erhverv*. I landbruget anv. dry farming og kunstvandring fra reservoarer ved Snake River (American Falls o. a.). Der avles hø, hvede, kartofler og sukkerroer. Kvægavl leverer kød, uld, smør. Bet. tommerproduktion. I er den vigtigste zink- og sølvstat og nr. 2 som blystat (efter Missouri) i USA. I udforskede fra 1805: territorium 1863; stat 1890. (Kort se USA)

Iddefjorden, sv. *Iddefjord*, 17 km l. n.o.-sv. fjord; gnm. Svineund i forb. med Skagerrak.

i'de (fr. fra gr. *idéa*, egl: udseende), 1) hos Platon et almenbegreb, der tillige er udtryk for et ideal, og som tænkes at have selvstændig eksistens i en »ideverden«; 2) hos Locke ethvert bevidsthedsindhold; 3) hos Hume et erindrings- el. fantasibil- lede; 4) hos Kant et begreb, hvis genstand ikke kan udtømmes i erfaringen; 5) nutildages oftest: en forestilling, et begreb, en tanke evt. med præg af de ovenst. betydninger.

IDE, fork. for /nstitut Danois des Echanges internationaux des publications scientifiques et littéraires (fr: Dansk institut for internat. udveksling af viden-

sk. publikationer), en 1943 oprettet statsinstitution underlagt Det Kgl. Bibliotek, hvis opgave er at formidle og udbygge bytteforb. ml. da. og udenl. forskningsinstitutioner samt at fordele statens off. publikationer i ind- og udland. I har (1949) forb. med ca. 4000 institutioner og enkeltpersoner i udi. og afsender i finansåret 1947/48 ca. 13 000 sendinger (omf. både kasser, pakker og enkeltforsendelser). Iudg. Danica Polyglotta samt en årlig fortegn, over statens off. publikationer.

Dolores Ibárruri.

Ibn-Sarūd.

Henrik Ibsen.

Sigurd Ibsen.

ide' al (gr.), 1) (adjektiv) hvad der hører til idéer, 2) (substantiv) mønster, forbillede, fuldkommen type; ideali'se're, fuldkommengøre i tanken, se bort fra ufuldkommenheder el. fejl.

idea'lisme (gr.), 1) (praktisk) en handlemåde el. tankegang, der har til formål at tjene et (almenanerkendt) ideal; 2) (teoretisk) den opfattelse, at verden er af åndelig, psykisk natur. Mods. materialisme; hos Kant, kritisk i, den teori, at erfaringsverdenen er præget af bevidsthedens opfattelse og derfor ikke eksisterer uafhængigt af disse. Mods. realisme.

idea'list (gr.), person, der hylder en idealistisk opfattelse el. kæmper for en idé. ideal luftart, luftart, som uden afvigelser følger luftarternes tilstandsligning. En i findes ikke i virkeligheden, men danner grundlaget for den ideale el. termodynamiske temperaturskala.

ideal vædske, en usammen trykkelig vædske uden gnidningsmodstand. Begrebet i anv. i hydrodynamikken.

ide' association, ældre betegn, for den formodede forbindelse ml. forestillinger el. tanker, der direkte kan fremkalde hinanden.

ide'drama, en ikke ganske entydig betegn, for dramer med vægtig tankeindhold.

ide'el (gr.), 1) blot tænkt (mods. reel); 2) stemmende med et ideal; 3) usvelk.

Ide'fjord, sv. navn på Ildfjorden.

ide'ficifere [-i'se-J (lat. *idem* samme + *-ficere*), bevise, at to personer el. ting i virkeligheden er een og samme; fastslå hvem en person er. - identifi'ce'ring, konstatering af en persons identitet.

identifikation (lat./Wewi den samme), psyk., den proces, hvorved et individ forsøgt el. uvilkårligt opfatter sig som et andet forbilldeligt individ og søger at efterligne dette.

i'den'tisk (lat. *idem* den samme), ens med, lig, i mat. siges en ligning at være i el. kaldes en identitet, når den er rigtig for alle værdier af de indgående bogstaver. identit'e't (lat. *idem* den samme), den egenskab, at være det samme som; ens-hed; fuldkommen lighed.

identitets'nosofi, betegn, for Schellings filos., if. hvilken »and« og »natur« i grunden er det samme.

identitetshypotese, den af Spinoza opstillede antagelse, at det åndelige og det materielle er i sig afsluttede, parallelløbende sider af virkeligheden (attributter ved substansen). Mods. vekselvirkningshypotesen.

identitetskort, legitimationskort over for postvæsenet, kan udstedes på postkontorerne.

identitetsmærke, *mil.*, d. s. s. personmærke.

identitetsprincippet, logisk forskrift der siger, at ethvert navn (begreb), som forekommer i en logisk slutning (skæde) skal have samme betydning (mening) overalt i slutningen. Formuleres ofte skematisk: A er (det samme som) A.

identitetsvidne, person, der bevidner en andens identitet. Forekommer bl. a. ved oprettelsen af testamenter for notarius publicus, når testator ikke er notarius bekendt el. fremlægger særlige beviser for sin identitet.

ideogra'fi', skrift bestående af ideogrammer.

ideo'gram' (gr. *idea* udseende, idé, begreb + *-gram*), ordtegn, beregnet på at fremkalde forestillingen om det skildrede begreb uden nogen bestemt sproglig form. Som mellemled for tanken, f. eks. tallegnene.

ideolo'gi' (gr. *idea* udseende, idé -f -logi), 1) Døstut de Tracys betegn, for tilbage-

føring af almenforestillinger til deres grundliggende sanseagttagelser; 2) nu ofte; tankebygning, bl. a. brugt om det syn på tilværelsen, der er fælles og karakteristisk for en given soc. gruppe, f. eks. for bourgeoisie' el. for arbejderklassen.

ideo'mo'toriske bevægelser (gr. *idea* idé + *motorisk*), bevægelser, der udløses uvilkårligt ved at individet tænker på dem. id est (lat.), det er, det vil sige.

idio- (gr. *idios* egen), egen-idiokro'ma'tisk (*idio-* + gr. *chroma* farve) kaldes et mineral, hvis farve er særegen for vedk. mineral.

idi'o'm (gr. *idioma* ejendommelighed), sprog el. dialekt med dets særlige ejendommeligheder mods. andre sprog, idio'ma'tisk, præget af de for et sprog særlig karakteristiske udtryksformer.

idio'mor'f (*idio-* + *-morf*) kaldes en bjergartsbestanddel, der har sin krystalform bevaret.

idio'pa'tisk (*idio-* + gr. *pathéin* lide) kalder man en sygdom, som optræder uafh. af andre lidelser.

idiosynkra'si' (*idio-* + *syn-* + gr. *krdsis* blanding), tilstand, hvor den pågældende reagerer mod visse påvirkninger med abnorme symptomer. F. eks. har nogle mennesker i over for et æggehvidestof stammende fra heste og kan få astma, nysen, tåreflod, blot de opholder sig kort tid i en hestestald. Ofte kan fødemidler (jordbær, hummer) fremkalde i, der også kan opstå efter medicinindtagelse (kinin).

idi'o't (gr. *idiotés* privat-, lægmand), meget dum person, fjols; åndssvag person; nedsettende betegn, for person, der kun forstår sig på el. beskæftiger sig med en enkelt ting (»fagidiot«).

idio'ti', *med.*, aen stærkeste grad af åndssvaghed.

idi'otikon (gr. *idios* egen, særegen), dialektleksikon, samling af idiotismer (').

idio'tisme, 1) idiotisk handling; 2) sprogv., idiomatisk udtryk.

Idlewild Airport [aidtwaıld 'ærport] (eng.-arner, airport lufthavn), New Yorks nyeste lufthavn, beregnet på interkontinental lufttrafik.

ido' (esperanto; afkom, produkt), en 1907 dannet, modificeret form af esperanto.

Ido, betegn, for præparater fra fabriken Ferrosan.

i'dol' (gr. *eidolon* billede), gudebillede, illusion; hvad der bliver tilbedt; idola'tri*, billedyrkelse.

Ido'meneus E-nous], gr. *Idome'neus*, i den gr. mytologi konge på Kreta, sønnesøn af Minos; udstviste stor tapthed ved Troja.

'Idrija, jugoslav, by N f. halvøen Istrien. Ca. 11000 indb. Rige kviksølvvejer.

idræt betegnede opr. opøvelsen af alle mulige legemlige og åndelige færdigheder, men begrænsedes senere til kun at omfatte legemlige færdigheder, i og det eng. ord *sport* anv. ofte i flæng, og græserne for de to områder er da også til dels udflydende, men ved i forstås i alm. opr. dragende legemsøvelser, hvor den rent fysiske ydeevne er det væsentlige (atletik, gymnastik osv.), mods. sport, hvor det til øvelsens udførelse anv. materiale ofte spiller en afgørende rolle for resultatet (automobilvæddeløb, ridning m. m.). Fri i omfatter de lettere grene af atletikken.

Idrætsbladet, da. ilt, blad, indeholdende artikler om idræt fra hele verden; udk. 2 gange om ugen; grl. 1916. Oplag 1948: 29000.

Idræts-Forbund, Dansk (fork. *DIF*).

grl. 1896. Centralforbund for da. amatør-idrætsorganisationer. 1948: 690 323 medl. i 3842 tilsluttede foreninger.

Idræts-Forening, Københavns, Danmarks ældste atletikklub, grl. 1812. 1948: 584 aktive og 248 passive medl.

'idrætsfysiologi', den gren af fysiol., der beskæftiger sig med idræts og sports indvirkning på den menneskelige organisme.

idræts-hygienje el. *sportshygienje*, område af hygiejnen, der beskæftiger sig med de forhold, hvorunder idræt drives med det formål at forebygge beskadigelser og fremme sundheden hos udøveren. En vigtig funktion er lægekontrol af idrætsfolk før træning og krævende konkurrence.

idrætsmærket indstiftedes 1921, da H. F. Castenschild som for- *3r'9w
mand for DIF organisere
redede en række prøver, der /flyf^by^1^
kan aflægges i alle idræts- Hf /H^TH^AII
foreninger af mænd og y^/jjiijj] mif
kvinder over 18 år, og ^fc^8^5^#r
som berettiger den, der ^5seji#^
består, til at bære i, først

i bronze, efter 4 varierende prøver med 1 års mellemrum i sølv og efter 7 i guld. Indehaves af over 50 000 da. idrætsfolk.

Idrætspark, Københavns, selvejende institution, grl. 1911; har i samarb. med kommunen skabt udstrekte anlæg i Kb., bl. a. Østerbro Stadion, »Trekanten« v. Nørre Allé, Genforeningsplads, Sundby og Valby idrætsanlæg.

Idu'mæa, det gr. navn for Edom (se edomitter).

'idus (lat.), fuldmånedagen i rom. kalender, månedens 13. dag, i marts, maj, juli og okt. dog d. 15.

idvande, strøm, der går i modsat retning af den hovedstrøm, hvortil den stöder.

i'dyl' (gr. *eidyllion* lille billede), litterær genre, grl. af Theokrit i 3. årh. f. Kr. og i Rom navnlig dyrket af Vergil, som blev forbillede for Renæssancens i-digtning. Schweizeren Gessner indførte prosasen som en nyhed i sine i og gav dem en mere borgerlig karakter. Med tyskerne Voss og Goethe skabtes i slutn. af 18. årh. en borgerlig heksameter-i, der virker langt ind i 19. årh. og har værdi ved sin homeriske realisme.

i. e., fork. f. id est.

Ieper [i'par] (tidl. *Yperen*), fr. *Ypres*, by i vestl. Belg. SSV f. Brugge; 17 000 indb. (1948). Fabrikation af lærred og kniplinger. I middelalderen (14. årh.) en vigtig klædeindustriby. Under I. Verdenskrig udkæmpedes fl. slag omkr. I, som ved bombardement fik ødelagt talt. pragtbyg. fra middelalderen.

Ieyasu [i'eyasu] [ijjijosu] (1542-1616), jap. shogun. Lensherre over Yedo (Tokyo), ledende efter Hideyoshis død; slog 1600 sine modstandere bl. daimyoerne, skabte den stærke shogunmagt, der var ledende i Japan til 1868 under I-s slægt Tokugawaerne.

If, fr. klippø med fæstning i Marselles havn. Tidl. fængsel (kendt fra Dumas' »Grevnen af Monte Cristo«).

'Iffland [-lánt], *August Wilhelm* (1759-1814), ty. skuespiller, teaterleder og dramatikker. 1796 leder af nationalteatret i Berlin. Har haft bet. for dramatikken i Tyskl. gnm. sine borgerlige skuespil og kunstteoretiske værker.

Ifigeneia, i gr. rel. en heroine hørende til Artemiskulten, måske opr. identisk med Artemis. If. sagnene datter af Agamemnon, grækernes anfører i den trojanske krig; for at afvende Artemis' vrede fra

de. Som naturild, skovbrand, ildebrand en farlig magt, men som menneskenes i en livgiver, uundværlig som hjemmets midtpunkt, arnen, og i kulten som offer-i i et heret osv. kultiv middel til at rense, vie, helbrede osv. og har som offer-i en særlig kraft til at bringe offergaverne til guderne. Ved denne mangesidige virksomhed bliver i selv en overordentlig guddomskraft og selv genstand for kult, f. eks. Agni i Indien, Atar i parisismen.

ildbuk, stavf af smedjern el. messing, der kan skydes ind under brændeveddet for at skaffe træk; især benyttet i 17. og 18. årh.

ilder (*Putorius putorius*), rovdyr af mårfam., ca. 27^m stor, ryggen lysere end bugen; ofte i nærheden af vand. Alm., navnlig i Jylland.

ilderhund (*Speothos ve'i naticus*), sydamer., rævestor, labveten vild hund. Lys overside, mørk underside.

ildfaste sten, Stender bl. a. bruges tilfor i ovne; de må ikke smelte, når temp. er højest el. revne, når den veksler, i fremstilling ved brænding af ildfast ler (chamottesten); natursten anv. sjældent.

ildfluer (*Lam'pyridae*), fam. af blødbiller, lysende. Hertil bl. a. sankt hansorn.

ildfugle (*Chryso'phanus*), slægt af dagsommerfugle, gulrøde, undertiden plettedevinger. Fl. arter i Danmark.

ildgitter, jerngitter, der ved stråte angribes på tagskægget for at forhindre, at taget skrider ned ved ildebrand.

ildkanal, i en rogrørskved den kanal, der indeholder fyret, og hvorigennem røg-gassen passerer.

ildkasse, fyrstedet i en lokomotivkedel.

ildkorset, fr. *la Croix de Feu*, fr. polit. organisation, grl. 1928 af de la Rocque, især m. tilslutn. af gi. frontkæmpere. Katolsk-kons., svært bevæbnet, antiparlamentarisk. Beskylt for fascisme, opløst af reg. 1936.

ildkugle, relativt kortvarigt lysfænomen, som skyldes, at en meteorsten fra det interplanetare rum trænger ind i Jordens atmosfære, i ses først lysende, derefter stærkere, undertiden lysstærkere end de klareste stjerner, til sidst omtrent stillestående, hvorefter en art eksplosion iagttagtes, i-s bane ses i fl. minutter som en lysende hale. Efter eksplosionen iagttagtes undertiden meteorsten, der svagt lysende falder til jorden. Vægten af disse varierer fra få gram til mange tons. Når lignende, men ganske små partikler fra rummet trænger ind i atmosfæren, ses stjerneskudd.

Ildlandet, sp. *Tierra del Fuego*, øgruppe ved S-Amer.s S-spids, adskilt fra fastlandet ved Magallanes-strædet, politisk delt ml. Chile og Argentina; ca. 72 000 km², hvoraf 50 000 km² til Chile. Klimaet er køligt og regnfuldt. Den indfødte befolkning er næsten uddød. Der findes store færeløkke; eksport af uld og frosset færeløkke.

ildledelsesanlæg, søv., samling af elektr. og mek. apparater, til vejs og om læ, til disposition for ildlederen, den søofficer, der under kamp leder skydn. i egl. krigsskibe. Samtl. forb. er ad elektr. el. elektr.-hydraul. vej gjort fuldt automatisk, »fjernstyrede«, og affyringen foregår ligeledes automat. (gyroaffyring). I mod. i indgår radar som en integrerende del.

ildlinien, mil., 1) kanten ml. brystværnets indre skråning og brystværnskronen; 2) kamplinien.

ildlændere, Ildlandets indfødte folk, tilhører 3 stammer, hvoraf *ona* på hovedøen er fysisk beslagtet med patagoniere, og opr. jægere, nu færevålere; *yahgan* [jagan] og *alaka'luf*, de egl. i. er jægere og fiskere med primitive både.

il **dolce stil nuovo** [-dol'fje + 'nwovo] (ital: den nye, blide (søde) stil), poetisk retning, grl. af G. Guinicelli (13. årh.), der forherliget kvinden som et engleagtigt væsen.

ildopal, gulrød, næsten klar opal med lysende skær, smykkesten fra Mexico.

ildorme, d. s. s. ildfluer.

ildpande, jernpande med gløder i, anv. til opvarmning og belysning. Kendes allerede fra antikken.

ildprøve, de gudsdomme, hvor der ved prøven anv. ild.

ildprøvs (*Pyro'soma*), kolonidannende sæddyr, der danner et i den ene ende lukket rør, hvis væg dannes af de enkelte individer. Lysende; fritsvømmende; varmere have.

ildsalamanderi *Salahnandrasalaimandra*), sort- og gulpletet landsalamander. Forplantningen foregår i vand. S- og M-Eur.

ildtegn, *arkaoi.*, d. s. s. skålførmede fordybninger.

ildtænder til optænding på ildsteder fremstillede af høvlsplåner, harpiks, tjære o. l.

ildvævere (*Eu'plectes*), afr. væverfugle, hannerne i parringstiden sorte, røde og gule.

ile [i:] (fr., af lat. *insuld*), 0.

ile-de-France [ikb'fra:s], gi. fr. landskab omkr. Paris. Capetingernes opr. arveland.

ileocæcaldedet [-sø'ka:l-] (*ileum* + nyt. lat. *cæcum* blindtarmen (den egl.)), overgangsstedet ml. tyndtarm og tyktarm.

Iles Marquises [il mar'ki:z], fr. navn på Marquesas-øerne.

ileum [41e-um] (lat.), nederste del af tyndtarmen; os ileum, øverste del af hoftebet.

ileus pile-us (lat. fra gr. *eilein* rulle sammen), tarmslyng.

Ilex (lat.), bot., kristtorn.

Hf. *Ilja* (pseud. for *11 ja Fajnzilber*) (1897-1938), sovjet-russ. samfundssatirisk forfatter, skrev s. m. *Jevgenij Petrov* (pseud. for Jevgenij Katajev) (1903'12) bl. a. *Tolv Stole* (1927, da. 1945) og *Guldkalven* (1933, da. *En Millionær i Sovjetrusl.* 1933).

Ilford ['i:fa:d], nordøstl. forstad til London; 183 000 indb. (1948). Foto-industri.

Ilfracombe [il'fra:kum], eng. badested ved Bristolkanalens S-bred. 10 000 indb. (1948).

ilgods, ved jernbaner gods, som mod betaling af højere fragt beføres hurtigere end alm. fragtgods, enten i særl. hurtigkørende godstog (i-tog), el. i persontog el. godsvogne, som fremføres i særl. hurtige planer.

Ili, 1500 km l. flod fra Tien-shan til Balhasj-søen i Sovj.

Ili'aden, oldgr. epos i 24 sange, tilskrevet Homer. I beretter om grækernes belejring af Troja, foranlediget af troeren Paris' bortførelse af Sparta-kongen Menelaos' hustru, Helena. Efter 10 års belejring udbræder strid ml. grækernes første-mænd, kong Agamemnon og helghelten Achilles, og denne uddrager sig krænkert kampen. Da krigslykken s viger grækerne, sender dog Achilles sin ven Patroklos til hjælp; han fældes af troernes anfører Hektor. Da udsoner Achilles sig med Agamemnon, iler mod troerne, fælder dem i hobetal, til sidst også Hektor. Afsluttende skildres kamplene til Patroklos' ære og udleveringen af Hektors lig.

Ilic ['ilitj], *Vojislav* (1862-94), serbokroat. digter, forberedte det moderne gennembrud.

Ili'niza [-sa], 5305 m h. vulkan i Ecuador's Vestcordillere, S f. Quito.

Ilios el. *Ilion*, det gr. navn på byen Troja.

I'liske tavle (lat. *tabula illaca*), relief fra beg. af rom. kejsertid; nu i Rom, Museo Capitolino. Givner episoder af kampen om Troja (Ilion) m. forklarende indskrifter og angivelse af litt. kilder.

il ja, den russ. form for Elias.

Ilkoston ['ilkistsjn], by i Midt-Engl. ØNØ f. Derby; 33 000 indb. (1948). Uld-, kunstsilke- og lervareindustri.

Il'kha'ner (»under-khan«), detafhulagu grl. mongolske dynasti i Iran og Iraq 1258-ca. 1340.

Ill., off. fork. f. staten Illinois, USA.

III [ilj], navn på to bifloder til Rhinen, 1) fra Alperne til Bodensee (75 km); 2) fra Jura-bjergene gnm. Alsace (205 km).

Ulakowiczowna [ilakovi't'uvna], *Kazimiera* (f. 892), po. forfatterinde. Har bl. a. udg. memoirer, der væsentlig handler om Pitsudski, hvis privatsekretær hun har været.

Ile [ilj], 45 km l. biflod til Vilaine; udmunder ved Rennes.

Ile-et-Vilaine [ile vi'læn], nordvestfr.

dept. omkr. floderne T. og V.; 6992 km²; 578 000 indb. (1946). Bet. kvægavl, frugt-avl og agerbrug. Hovedstad: Rennes.

'illegal (lat.), ulovlig, lovstridig.

'Uegal presse, alm. betegn. for den antinazistiske presse, der fremkom under 2. Verdenskrig i de af Tyskl. besatte lande.

I Danm. skønnes udg. over 225 illegale blade med et samlet oplag på over 26 mill. (1941; 0,2 mill.; 1942; 1,1 mill.; 1943; 4,1 mill.; 1944; 12,3 mill. og 1945; jan.-april: 8,4 mill.); tidligst udk. »Land og Folk« (29. 6. 1941). Kendest bl. de øvrige er »De Frie Danske« (dec. 1941), Ringens »Orientering« (febr. 1942), »Frit Danmark« (opr. 1942) og Dansk Samlings »Morgenbladet« (nov. 1944). En fælles underretningssentral var »Nordisk Nyhedsjeneste« fra foråret 1943, fra aug. 1943 daglig »Information« til modstandsbevægelsens indkreds, i nøje kontakt m. Frihedsrådet.

'illegiti'm (mlat. *illegitimus* ulovlig), uretmæssig; født uden for ægteskab, uægte; mods. legitim.

'Iler, 165 km l. biflod til Donau; fra Ail-gåuer Alperne til Ulm.

'illikvi'd (in-²) + lat. *liquidus* flydende). En fordring betegnes som l, når dens eksistens el. indhold er omtvistet.

'illikvidite't (af *illikvid*), 1) om fordringer (jfr. illikvid); 2) en skyldners manglende evne til at dække sine forpligtelser, fordi hans værdier ikke ved øjeblikkelig realisation kan dække disse.

Ill'i'mani [iji-], 6410 m h. bjergtop i Bolivia's Østcordillere, SØ for La Paz.

Ill'inium (efter staten Illinois, USA), en af enkelte forf. anv. betegn. for det af dem formodet opdagede grundstof nr. 61 i det periodiske system. Opdagelsen anses af andre for tvivlsom.

Illinois [ib'nai, -'næiz] (fork. /I/), stat i det centrale USA; 146 070 km², 7 897 000 indb. (1940; 1947: 8 227 000), 54 pr. km², 387 000 var negre; 73,6% boede i byerne.

Hovedstad: Springfield; største by: Chicago. I afvandes af grænselodene Mississippio og Ohio. Jorden består af frugtbar, løssdækket moræne. Agerbrug og kvægavl står meget højt. I indtager en central stilling i USA's økon. liv. Her avledes 1944 12,7% af majs, 8,7% af havren, 2,3% af hveden, og I havde 8,7% af svinene og 3,9% af kvæget i USA. 1944 produceredes her 11,1% af USA's kul og 4,6% af olien. Industrien er højt udviklet: dels mølleriery, mejerier, slagterier, dels jern- og stålindustri baseret på **I-kul** og malm fra Øvre Sø. - *Historie*.

I blev udforsket af fr. jægere og missionærer fra 1673; 1763 til England, 1783 til USA, stat 1818. (Kort se sp. 2065-67).

Illinois-Michigan Canal [ib'nai 'mifa:gan ka'nål], 154 km l. skibsfar kanal i USA fra Peru ved Illinois River til Chicago (der derved forbindes med St. Louis ved Mississippio). 1944 transporteredes 7 mill. t ad I.

Illinois River [ib'nai 'rivar], 410 km l. biflod til Mississippio med udspring SV for Michigan-søen.

illipe'smør en bestemt slags bassiafedt.

il'it, kaliholdigt mineral beslagtet med

glimmer. Forekommer i ler.

'I'itterær (fr.), uden boglig dannelse, uvidende.

illium (af *Illinois*), nikkellegering med 18-24% krom, 3-7% molybdæn, 4-8% jern, 1-8% kobber, 0,4-1,5% mangan og lidt silicium, evt. wolfram og aluminium; anv. til laboratorieapparater, spec. til høje tryk.

illoyal ['iljo:al, 'iljo:a] (fr. af lat. *in-²*) + *loyal*), i strid med forventede hensyn, uhæderlig; ikke loyal.

illoyal konkurrence. I det liberalistiske samfund er indbyrdes konkurrence ml. sælgere (og købere) af økon. goder en vigtig og af retsordenen godkendt faktor. Dog begrænses lovgivn. den frie konkurrence, især for at hindre i. d. v. s. anv. af midler i konkurrencekampen, der strider mod sund og retfærdig forretningskikk i Danm. ved lov af 3f. 3. 1937 om uretmæss. konkurrence og varebetegn.

illu'de're (lat; spøge med), efterligne på skuffende måde.

Illum, ø i Helnæs Bugt, SV-Fyn; 0,85 km², 10 indb. (1945).

Illum, A. C. (1863-1938), da. købmand. Grl. 1891 i Kbh. den foretning, der blev til det nuv. stormagasin. Dette omdannedes til a/s 1919; siden omorganisering i 1935 er navnet: A. C. Illum Handelshus a/s. Aktiekapital 6 mill. kr.

Illum, *Knud* (f. 1906), da. retslærd. 1942 prof. v. Aarhus Univ. Især formueretligt forfatterskab.

illumi'na'ter (lat. *illuminati* de oplyste), 1) hemmelig bayersk orden 1776-85, genoplevt 1906; 2) frimurerisk system i Avignon 1766-96; 3) frimurerisk højgradskapitel i Sthlm. (Den Svenske Store Landsloge).

illumi'ne're (lat. af *lunten* lys), oplyse; oplyste stærkt i festlig anledning; kolorene (initialierethåndskrift); illumination, det at i.

illusion (lat. *illudere* spøge, narre), 1) indbildning, falsk forhåbning; 2) forkert tydet sansedatum.

illusio'nisme, i kunst en fremstilling, der tilsigter en skuffende efterligning, f. eks. en loftdekorat af en åben himmel; illusio'nist, tryllekunstner.

illusionslege (*fiktions-* el. *indbildnings-* lege), lege, hvis hovedkendetæppe er, at den legende el. andre ting fingeres at være noget andet, end de i virkeligheden er.

Illustrated London News, *The* [di 'ito-stræitid 'lænd' n 'nju:z] (eng. *news* nyheder), eng. ugeblad, grl. 1842. Mønstre for senere ill. blade.

illustration (lat. *illustratio* oplysning), 1) anskueliggørende eksempel; 2) forklarende billede i en tekst, i kendtes allerede i oldtiden, og i middelalderlige håndskrifter illumineres initialer, ligesom de forsynedes med farvelagte miniaturer. Efter bogtrykkerkunstens opfindelse dominerer i 16. årh. træsnitten, i 17. og 18. årh. kobberstikket. I beg. af 19. årh. brugtes i eng. bogkunst atter træsnit. Mod slutn. af 19. årh. ændrede den mod. reproduktionsteknik i-kunsten afgørende.

L'Illustration [Hlystra'sp], fr. ugeblad, grl. 1843, Frankrigs betydeligste ill. ugeblad.

illu'stre're (lat. *illustrare* oplyse), oplyse, forklare, anskueliggøre, forsyne med billeder.

Illustreret Tidende, første ill. da. ugeblad (1859-1924). De ældre årgange nummer værdifuldt stof.

ill'ustris (lat.), glimrende, berømt.

ill'y*rer, oldtidfolk i Dalmatien, Venedig og Apulien.

ill'y'rien, oldtidsnavn på Dalmatien, Kroatien og Albanien; under Rom fra 2. årh. f. Kr.; erobret af slaverne i 6. årh.

ill'y'riske 'Alper', andet navn på De Dinariske Alper i Jugoslavien.

illy'risme (af *Illyrië*), en af kroateren Ljudevit Gaj (1809-72) præget betegn. f. den nat. bevægelse, der søgte at forene slovenerne og især serberne og kroaterne på kulturel basis. Første gang blev navnet brugt som betegn. f. et dagblad 1836. Allerede 1843 krævede den østr. regering denne betegn. erstattet af ordet »jugoslavisk«. En af i-s mest energiske forkæmpere var sloveneren Stanko Vraz (1810-51).

Ilm, 120 km l. biflod til Saale, udspringer i Thuringerwald.

'Ilmenau, 1) 105 km l. biflod til Elben, løber gnm. Luneburger Heide; 2) kursted i Thüringen.

ilme'nit (efter *limen*, et parti af Uralbjergene), mineral, q. s. s. titanjern.

'Urnen Søen, 918 km² stor sø i Sovj. S f. Leningrad; afløb gnm. Volhov til Ladoga. Ved I voldsomme kampe under 2. Verdenskrig; sovj. offensiv juni 1942, okt. 1942, fra jan. 1943; ty. stillinger N og S f. I rømmet jan.-febr. 1944.

ILO, fork. f. International Labour Organization, da. Den Internationale Arbejdsorganisation.

Ilorin [i'lá:rin] el. [ilá'ri:n], afr. by i V-Nigeria; 57 000 indb. (1945).

ILP, fork. f. (eng.) Independent Labour Party.

ILS, fork. f. (eng.) Instrument Landing System, landingshjælpemiddel for fly.

I, der kræver spec. radioudstyr såvel i maskinen som på lufthavnen, benyttes ved blindlandning.

Iisted, *Peter* (1861-1933), da. maler og grafiker; genrebilleder og interiører under indflydelse af Vilh. Hammershøi.

ilt (af *ild*, navnet dannet af H. C. Ørsted^o lat. *oxygenium*), grundstof, kern. tegn O, atomnr. 8, atomvægt 16, vf. 1,429 g/l ved 0°, kp. -r 183,0°, valens 2, farveløs luftart uden lugt el. smag. Atomvægten benyttes som basis for atomvægtsberegning. De fl. grundstoffer kan danne forb. m. i (oksyder), enten v. direkte reaktion (ofte forbrænding) el. v. indirekte metoder, i er det hyppigst forekommende grundstof. Det udgør over 50% af den kendte del af Jordskorpen, ca. 90% af vand og 21% af atm. i er nødv. for alle organismer og for forbrændinger, i fremst. tekn. af atm. el. v. elektrolyse af vandige opløsninger. I første tilf. fremst. først flydende luft, der fraktioneres i kvælstof (kp T 195° C) og ilt (kp ~ 183° C), i er først fremst. af svenskeren Scheele 1772 og englænderen Priestley 1774. Det anv. til frembringelse af varme flammer (autogenskæring m. m.), i med. til stimulering af åndedrættet.

iltmangel (*anoksi*) i organismen kan skyldes 1) nedsat iltprocent i indåndingsluften, som i dybe brønde, forliste under-vandsbåde o. a.; 2) nedsat ilttryk ved normal el. overnormal iltprocent som ved højdeflyvninger, i endtrykskamre o. l.; 3) nedsat iltbindingsevne hos blodet, som ved anæmi, kuliteforgiftning og blodtapt; 4) ophævet evne hos cellerne til at optage og udnytte ilt i blodet, f. eks. ved cyanforgiftninger. I alle tilf. vil i fremkaldte alvorlige symptomer, først og fremmest fra centralnervesystemets side, og vil evt. medføre blivende skader el. døden.

iltning, d. s. s. oksydation.

iltning's trin (*oksydationstrin*), en regnestørrelse anv. v. opstilling af kern. ligninger for oksydations- og reduktionsprocesser, i for en ion har samme størrelse (med fortegn) som dennes ladning. Gnm. betragtning af stoffernes elektrolytiske dissociation udledes regler til bestemmelse af i for alle atomerne i et molekyle, idet disse i sammenlagt skal være 0. Ved de nævnte processer, hvor vedk. stoffers i ændres, er begrebet i et værdifuldt hjælpemiddel til opstilling af reaktionsligninger. i anv. særlig i den uorg. kemi.

iltog, hurtigtog med en i forh. til ekspresstog udvidet rejsegods- og cykelbefordring.

iltåndingsapparater til indånding af luft, der indeholder mere ilt end atmosfærens ca. 21% evt. ren ilt anv. i 1) den fuldstændige åndedrætsbeskyttelse, f. eks. ved brandvæsenet af røgdvyrkerne, vedredningsarb. i visse industrivirksomh.,

ved flyvning i store højder, bjergbestigning, ved dykning under vand og ved undvigelsesforsøg fra u-både; 2) klinisk ved visse respirations- og kredsløbssygdomme samt ved behandling af forgiftede med kvælende kern. kampstoffer; 3) genoplivning af druknede, elektricitetslammede, kuliteforgiftede m. v. I sidste tilf. anv. hyppigst tilsætning af 7% kuldioksyd (carbogen) til stimulering af åndedrætscentret. i fremstilles oftest som kredsløbssapp., hvor en del af den udåndede luft passerer gnm. en alkalipatron, der tilbageholder kuldioksyden, og derefter i en lugesæk opspædes med ren ilt på en ståfflaske med ilt under 150-225 atm. Ved i efter et andet princip udvikles iltten ved en kern. reaktion i en patron indeholdende kalium-natriumoverite el. kaliumklorat. Reaktionen påbeg. s. regel ved passagen af den fugtige udåndingsluft.

imagination (fr., af lat. *imaginari* indbilde), indbildningskraft, fantasi; imaginæ'r (el. [4-]), uvirkelig, indbildt, tænkt; forventet.

im'agine (lat: billeder, portrætter), voksmasker af afdøde: jul i magnum: de rom. adeliges ret til at opstille i af forfædrene i atriet og til v. begravelser at lade dem bære af mænd, udstyrede m. anernes insignier.

'imaginæ're tal; samlingen af de reelle tal udvides ved tilføjelse af i, d. v. s. tal af formen $a + bi$, hvor a og b er reelle tal, og i (den imaginære enhed) er et symbol, som man regner med efter reglen $i^2 = -1$. Reelle og imaginære tal kaldes under et komplekse tal.

imaginer forbrydelse, foretagelse af en straffri handling, som gerningsmanden fejlagtigt anser for en forbrydelse.

imaginer gevinst (*/ søforsikr.*), den gevinst, som den forsikrede håber at indvinde på skibets bestemmelsessted v. salg af ladingen, og som kan indbefattes under forsikr.

imagists [imsd3ists] (eng. *image* billede), en gruppe amer. og eng. digtere i London, som 1915 udg. antologien *Some Imagist Poets*. De krævede dagligsproget indført i poesien, nye rytmer, frihed i emnevalg og et konkret billede i hvert digt. Dette program betød en frigørelse fra den romantisk prægede tradition og fik stor indflydelse på den unge digtergeneration, i omfattede bl. a. Richard Aldington, Ezra Pound, F. M. Ford, James Joyce og John Gould Fletcher (f. 1886).

'imago (lat.), det voksne stadium hos insekter.

'imâm (arab: leder), den person, som leder bonnen ved gudstjenesten i moskeen; bruges i den muham. teologi også i overført betydning, om åndelige og verdslige ledere (f. eks. fyrsten af Yemen).

'Imandra, 852 km² stor sø på Kola-halvøen, Sovj.

'Imatra, fi. vandfald i Saimaas afløb

Vuoksi. Kraftstation (174 000 HK, inkl. det nærl. Linnankoski).

imbecil [-'si'l] (fr.), meget dum, åndssvag.

imbibition (lat. *imbibere* indsuge), udbulning; i-smetode i fot., se hydrotypi.

imbroglio [im'brojlo] (ital: forvirring), *mus.*, betegn. for en sats, som fremtræder i et tilsyneladende, men dog velberegnet virvar.

Imbros [im'vroz], gr. navn på den tyrk. O Imroz.

Imgur-Bel, bedre *Imgur-Enlil* (bab: guden Enlil viste nåde), den mod byen vendende del af Babylons indre dobbeltmur.

Q
T

Iltåndingsapparat. A lungesæk, P alkalipatron, C iltflaske.

imhoff-tank ['imhof-1, d. s. s. emscher-brønd.

Im'hotep (ægypt. *Uem-hetep* han som kommer i fregd) (beg. af 3. årtus. f. Kr.), ægypt. læge og arkitekt; efter sin død dyrket som helgen, fra ca. 500 f. Kr. som gud; smidtes som en ung mand med en bogrulle i hænderne; af grækerne sidestillet med Asklepios.

i'mider, org. forb. indeholdende atomgruppen $Zro-s^{N^*}$ Kan n_y drolvseres til dikarbonsyrer og ammoniak.

i'mi'ner, org. forb. indeholdende atomgruppen $=C=NH$. Har i reglen basisk karakter.

imi'ta'tgarn (lat. *imitatio* efterligning), groft, fyldigt bomulds-garn å la strøggarn.

imi'tatio 'Christi (lat. Kristi efterfølgelse), 1) betegn. for et asketisk senmiddelalderligt fromhedsideal; 2) havn på opbyggelseskrifter (berømtest Thomas a Kempis).

imitation (lat.), 1) efterligning (ofte af ringe kvalitet); 2) *mus.*, betegn. for, at et motiv gentages i en anden stemme og ofte på et andet tonetrin end opr.; imi'ta'tor, efterligner; imi'te're, efterligne, kopiere; efterføre.

immacu'la'ta (*in-²*) + lat. *maculata* besmittet), ubesmittet, ren (om Jomfru Maria).

imma'nen's (It-¹) + lat. *manere* forblive), det at være indeholdt i, iboende. Mods. transcendens. Tilsv. adjektiv: imma'nen't.

immanens-filosofi er, i videre forstand betegn. for en filosofi, der hævder, at realiteten er lig med det erfarbare (f. eks. Berkeley, Hume); i snævrere forstand for en filosofi, der sætter realiteten lig med bevidsthedsindholdet (f. eks. Schuppe, Schubert-Soldern). i-s modsætning er transcendens-filosofi.

Im'ma'nuel (hebr. med os er Gud), navnet på et barn, hvis fødsel Esajas forudsiger kong Akaz; med det skal Messiasiden oprinde (Es. 7, 10-17). Matt. 1, 23 ser profetien opfyldt i Jesus.

immaterialisme (*in-²*) + *materialisme*), denopfattelse, at materialet ikke eksisterer.

'immaterial' (*in-²*) + materiel, ulagemlig, stofløs, åndelig.

immaterialle erhverv, d. s. s. frie erhverv.

immaterialle rettigheder, rettigheder som forfatter- og kunstnerret, patent- og varemærkerettigheder.

immaterial skade, skade, som ikke lader sig vurdere efter en rent økon. målestok, f. eks. krænkelse af en persons liv, helbred, ære el. frihed. Et tilkendt erstatningskrav for i vil derfor være udmålt skønsmæssigt.

immatriculation (*in-¹*) 4- vulgærlat. *matricula* off. fortern.), indskrivelse af studerende i univ.s matrikel. kræves for at indstille sig til eksamen og søge legater.

immedi'at (lat.), umiddelbar.

'Immelmann, Max (1890-1916), ty. flyverificer; en af de mest fremragende jagerflyvere under 1. Verdenskrig.

'Immelmann-'turn [-ta:n] (eng. drejning), manøvre med en flyvemaskine, opkaldt efter flyveren I., anv. for hurtigst muligt at få et fly til at flyve med modsat kurs. I beskrives på to måder: 1) flyvemaskinen trækkes op i en stejl stigning, bringes til at dreje 180° sidelæns, dykkes og rettes op på modsat kurs; 2) gnm. et halvt loop bringes flyvemaskinen til at ligge på ryggen; derefter foretages en halvruvning tilbage til normal flyvestilling, hvorefter luftfartøjet fortsætter på modsat kurs.

'Immermann, Karl (1796-1840), ty. forfatter. I-s hovedværk, romanen *Münchhausen* (1839) rummer foruden litt. satire den westfalske bondefortælling *Der Oberhof*.

immission (lat.), neddykkelse; re., baptisterens dåbspraksis, i mods. til dåb ved overøsning; *astron.*, et himmellegemes indtræden i et andet skygge (eks. en Jupiter-månes indtræden i Jupiter-skyggen).

immersionsolie, en olie med samme brydningsforhold som glas, der anbringes

ml. mikroskopobjektivet og objektet for at give forøget apertur, i må anv. i forb. med særlige immersionsobjektiver.

immi'gran't (*in-²*) r lat. *migrare* vandre), indvandrere; immigration, indvandring.

immi'nen't (lat. *imminere* hængende ud over), overhængende, truende.

Immingham ['imi'am], dokanlæg ved Humber NV i Grimsby.

immo'bi'l (lat. *immobilis*), ubevægelig, uflytlig.

immobilisation (lat. *immobilis* ubevægelig), forholdsregler, hvorved legemsdele holdes fuldstændigt i ro. Kan ske v. hj. af særlige lejer el. gipsbandager.

immora'lisme (*in-²*) + *moral* + *-isme*), ligegyldighed over for moralen el. bekæmpelse af traditionel moral.

immoralite't (*in-²*) + *moralitet*), usædelighed, umoraliskhed.

immor'tel'ler (lat. *Unmortalis* udødelig), d. s. s. evighedsblomster.

im'mu'n (lat. *immunis* fri for), uimodtagelig for smitsom sygdom; fritaget for skatter og andre ydelser; immunita'torisk, som fremkalder i; immuni'te're, gøre i, fremkalde immunitet.

Immuni'te't (lat. *immunis* fri for), \med., modstandsdygtighed mod infektioner, i kan være medfødt el. erhvervet. Enhver organisme er naturlig immun over for det store flertal af mikroorganismer. Den erhvervede i skyldes for en stor del antistoffer, dels an ti toksiner, dels sådanne antistoffer, som enten virker direkte dræbende på bakterierne el. påvirker dem på en sådan måde, at de lettere fagocyteres. Den erhvervede i kan atter være aktiv el. passiv. Aktiv i fremkommer ved infektion el. vaccination; herved stimuleres organismen til selv at danne antistofferne; denne evne bevares ofte i mange år. Passiv i tilvejebringes ved at indgive de færdige antistoffer gnm. en serumindsprøjtning; denne i holder sig kun i en el. få uger. En særlig form for passiv i skyldes overførelse af antistoffer fra moder til barn. Den erhvervede i gør sig som regel kun gældende over for den sygdom, hvis smitsomt el. antistof er indført i organismen; 2) *retshist.*, fritagelse for skatter o. a. ofte. byrder ofte i forb. med retten til at oppebære visse kgl. indtægter af det gods, i omfattede, navnlig de bøder, som den pågældende godsejers undergivne idømtes. Hertil kom retten til at rejse påtale i sager, der kunne medføre bødestraf, og til at fuldbyrde straffen. I sin videstgående skikkelse (hals- og håndret) omfattede i-s beføjelsen retten til at rejse påtale i sager, der kunne falde ud til dødsstraf, og til at eksekvere denne straf. I tilkom i ældre tid i Danmark adel og højgejstlighed. De sidste rester bortfaldt ved grundloven af 1849; 3) *parlamentarisk*, udelukkelse af retsforfølgning imod medl. af parlament el. rigsdag. I Danmark, kan ifl. grundloven ingen rigsdagsmand tiltales el. underkastes fængsling, så længe rigsdagen er samlet, medmindre det pågæld. ting meddeler samtykke dertil. For sine ytringer på rigsdagen kan intet af dens medl. uden tingets samtykke drages til ansvar uden for dette.

immunotera'pi (lat. *immunis* fri for + *terapi*), fællesbetegn. for vaccine- og seroterapi; den sygebehandling, som tilstiver v. hj. af vaccine el. serum at øge organismens modstandsevne el. gøre den uimodtagelig for bestemte bakteriearters angreb; se *immunitet* (erhvervede).

imp., fork. for (bl. a.) imperator, imperfektum og import.

impas'sa'bel (*in-²*) + *passabel*), ufarbar, ufremkommelig.

im'pasta (ital. æltning), tyk farvelægning i et maleri.

im'patiens (lat: utålmodig), *bot.*, balsamin.

impe'dan's (lat. *impedire* hindre), den samlede modstand i en vekselstrømkreds. i er sammensat af ledningsmodstand, induktiv og kapacitiv modstand.

im'perati'v (lat. *imperare* byde), bydemåde; en af verbets modi, f. eks. 'skriv'; almentgældende pligtbud.

imperativt mandat. Hvor medl. af en polit. forsamling af deres vælgere har fået pålæg om at stemme på en bestemt måde, foreligger et såk. i. Et sådant er ugyldigt ifl. den da. grundlov, f. s. v. ang. rigsdagsmændene.

impe'rador (lat: den, der befaler), ærestitel, som sejrrom. felttherrer antog som første skridt til triumfen. I kejser-tiden var kejseren øverste felttherre og blev derfor efterhånden den eneste, der kunne antage titlen i, som derved blev en af kejserens titler og den titel, hvorved kejser betegnes på talr. sproget (ital. imperatore, fr. empereur, eng. emperor).

impera'torisk (lat. *imperator*), bydende, myndig.

'imperfekt (*in-²*) + *perfekt*), ufuldendt, ufuldstændig.

'imperfektiv (lat. *imperfectus* ufuldendt), *gramm.*, den durative aktionsart.

'imperfektum (lat. *imperfectus* ufuldendt), *gramm.*, datid, f. eks. 'skrev'.

Imperia [-pæ-], ital. by i Liguria; 29 000 indb. (1936). Bådeby. Olivenplantninger (meget fin olie).

imperi'al (fr: kejserlig), 1) russ. guldmønt (1897-1917) « 15 rubler.; 2) tryk-papirformat, oftest 59 x 78,5 cm; 3) den højeste melding i auktions-bridge; for at melde i kræves mindst 4 hønner i klør.

Imperial Airways [im'piriai 'ærweiz] (eng: ri g s luftfuter), eng. luftfartsselskab, grl. 1924. 1940 forenet med British Airways under fællesnavnet British Overseas Airways Corporation.

Imperial Chemical Industries, Ltd. [im'piriai 'kæmikal 'indsstriz 'limitid], London, en af Eng l.s største industrikoncerner, grl. 1926 ved sammenslutning af 4 kern. storfirmaer, Brunner, Mond & Co., United Alkali Co., Nobel Industrial Ltd., British Dyestuffs (farvestoffer) Corp. Aktiekap. (1948): 74,5 mill. £. Omfatter 1948 ca. 80 fabrikker i Storbritannien med ca. 90 000 arb. og funktionærer.

Imperial Conference [im'piriai 'kån'sfrans], de brit. rigskonferencer, der siden 1907 med mellemrum behandler fælles anliggender. Deltagere er Engl.s og Dominions' premiermin.

Imperial Institute [im'piriai 'institju:t] (eng: rigsinstituttet), bygning i South Kensington, London, med udstillinger fra det brit. imperium og koloniforskningsinstituttet. Oport 1887-93.

imperialisme (lat. *imperium* herredømme), en aggressiv udenrigspolitik med erobring og s tornagts vælde som mål. Ordet i anv. særlig i Engl. fra 1870erne (Disraeli) og senere i øvr. stormagter, spec. om bestræbelserne for at skabe verdensomspændende koloniriger. I marxistisk sprogbrug er i det i slutn. af 19. årh. indledede afsnit i kapitalismens hist., især karakteriseret ved monopolerne og finanskapitalens dominerende stilling.

imperia'list (lat. *imperium* herredømme), tilhænger af kejserdomme el. af imperialisme.

imperial standard [im'piriai 'stånstd] (eng: rigssandard), de i Engl. siden 1826 gældende normalmål; eks: imperial bushel, mods. den i USA gældende bushel.

imperium (lat: retten til at befale), (i Rom) den befalingsmyndighed, som tilkom visse højere embedsmænd; verdensherredømme; verdensrig, f. eks. det rom. og brit. i.

imperso'nale (*in-²*) + lat. *persona* person), *gramm.*, d. s. upersonligt verbum.

imperti'nen't (lat. *impertinens* uvedkommende), uforskammet, næsvis, fræk; impertinence [-'na'se], uforskammethed.

impe'tigo (lat: skurv), smitsomt børnesår, hudbetændelse fremkaldt af streptocel. stafylokokker. Forekommer hos voksne.

impetu'oso el. *con 'impeto* (ital.), *mus.*, fyrig, heftig.

'impetus 'cordis (lat: hjertets voldsomhed), hele hjertets anslag mod brystvæggen under hjerteslammentrækningen.

Imphal [im'phål, im'phål], hovedstad i den ind. fyrstestat Manipur i Assam; 100 000 indb. (1941).

implantation (fr: indplantning, *med.*, d. s. s. transplantation.

implicere [-ise-] (lat. *implicare* vikle ind i), blive meddelagtig (medskyldig) i.
impli'cit [-i'sit] (lat. *implicare* vikle ind i), indbefattet i, indesluttet i; *implicite*, indbefattet i (uden at være nævnt).
implicit definition, i logikken fastsættelse af et ords betydning ved hj. af en række udsagn, hvori ordet forekommer uden at være defineret på anden måde, således at dets betydning kun fremgår af den hele sammenhæng. Mods. eksplicit d.
implikation (lat. *implicare* indvikle, omslynge, omfatte), i logikken et udsagn, hvori hævdes, at et udsagns sandhed medfører et andet udsagns sandhed.
im'pluvium (in-^{*}) + lat. *pluere* regne), bassin i gulvet i det rom, atrium, svarende til åbning i taget (compluvium). (111. se atrium).
impondera'bilit'er (in-³) + lat. *pondus* vægt), 1) foreldet betegn. for stoffer, der antoges at være bærere af optiske, kaloriske, elektr. og magnetiske fænomener; 2) hensyn, som kan spille ind ved afgørelse, men hvis rækkevidde ikke på forhånd kan bestemmes.
impo'ne're (in-¹) + lat. *ponere* anbringe), gøre stærkt indtryk på, indgyde beundring.
im'port (lat. *importare* indføre), indførsel.
impor'te're (lat. *importare*), indføre varer.
imposan't (fr.), imponerende.
impos'si'bel (lat. af in-²) + *posse* kunne), umulig, ubrugelig; *impossibili'te't*, umulighed.
impossi'bili'um nulla est obli'gatio (lat.: der er ingen forpligtelse til det umulige), beromt sætning i romerretten.
'impotens (in-²) + lat. *potens* i stand til), afmagt; *med.*, manglende evne til at udøve samleje (impotentia coeundi). I kan skyldes org. sygdomme, f. eks. sukker-sygge; langt oftere sjældige forstyrrelser, neurasteni el. depression, i kan bestå i, at lemmer ikke kan rejse sig, el. at sæden udtømmes straks, inden samlejet har kunnet finde sted (*ejaculatio præcox*). Hos kvinden kan i bero på en krampe i skedeindgangen (vaginisme). I kan som regel helbredes. Behandlingen rettes især mod de til grund liggende psykiske faktorer og understøttes ved visse medikamenter. Hvor i udelukker evne til samleje, vil en ægtefælle, der uden sit vidende har indgået ægteskab med en impotent person, kunne få ægteskabet omstødt.
impre'sario (ital.), forretningfører for (som oftest turnerende) kunstnere el. ensembler.
impressio'nisme (fr. *impression* indtryk), en kunstteori, if. hvilken kunstneren skal gengive sit subjektive indtryk af motivet, spec. sin umiddelbare synsoplevelse, uden hensyn til dagligdags opfattelse deraf. - I opstod som retn. inden for fr. *malerkunst* i 1870'erne; det atmosfæriske gjordes til genstand for et særligt studium og gengaves med lette, lyse, ofte ublandede farver; i betegnes derfor også som *pleinairisme* (fr. *plein air* fri luft). En kreds af fremragende fr. malere sluttede sig til den impressionistiske skole, Claude Monet, Edouard Manet, Degas, Renoir, Pissarro, Cézanne m. fl., og fik stor bet. f. udvikl. af hele den nyere kunst, i Danm. navnlig for Th. Philipsen. (Et særligt museum for de fr. impressionisters kunst åbnedes 1947 i pavillonen Jeu de Paume i Tuilerihaven i Paris). (Hertil tavle). - Inden for *litteraturen* knytter betegn. i sig i Norden navnlig til Jonas Lies stil, i beg. af 1880'erne og til Herman Bangs deraf påvirkede skrivemåde, men der kan også med rette tales om i hos f. eks. H. C. Andersen. Den litt. indtryks-kunst frembringes især derved, at ikke det skete, men det skeende er fremstillingsgenstand, og at der fortælles det mindst mulige og vises det mest mulige. - I *musikken* giver de impressionistiske ideer sig stærkest udslag hos Debussy, f. eks. i »Prélude à l'Après-midi d'un Faune», Maurice Ravel, M. de Falla og A. Skrjabin. Karakteristisk ved sin søfsomme, stemning sang i vende og ukonstruktive form med en stærk koncentration om det absolut klanglige, hvad der har banet vejen for et nyt dissonansbegreb.

impr'i'matur (lat.: må trykkes). Med i angives, at en bog el. et skrift må trykkes, evt. at tilladelsen hertil er givet af censuren.
Imprimerie Nationale [æprim'ri nasjo'nal], det fr. statstrykkeri, grl. af Richelieu i 1640.
im'promptu [æpr'sty] (fr. af lat. *in promptu* (*habere*) have på rede hånd), *mus.*, en ensartet komp. af lyriske karakter i fri form og ofte med improvisatorisk præget. Kendes hos Schubert, Chopin m. fl.; 2) vers digtet på stående fod.
impro'pe'rier (ital. *improperia* forhåelse), de vekselange, som synges i kat. kirker langfredag.
improvisation (lat. *improvisus* uforudset), betegn. både for den virksomhed uforberedt at skabe noget kunstnerisk og for resultatet deraf. I da.-no. litt. er Wesels små rimede i (improptuer) blevet berømte. - I den ital. maskemedie (*commedia dell'arte*) og dennes oldrom. forudsætninger indgår skuespiller-i som fast bestanddel. - *improvi'se're*, digte, tale, handle uforberedt.
imprægna'tion (in-¹) + lat. *prægnans* svanger), allejr af mineraler i porer og hulrum af porøse bjergarter.
imprægnering [empræn'je'reij] (lat.), d. v. s. gennemtrængning af porøse materialer el. disses overfladelag (tekstil-stoffer, papir, træ, læder, stenmaterialer) med midler, der forbedrer deres egenskaber. Særl., vigtig er i mod fugtighed, angreb af parasitter, mod brandfare etc. Flammebeskyttende virker således borsyre, borater, fosfater el. blandinger, visse ammonium-, magnesium-aluminiumsalte, vandglas, nogle klorerede org. forbindelser m. fl. Tekstils tofter gøres vandtæt med kautsjukop. (Macintosh 1823) el. latex, el. imprægneres med paraffinemulsioner og aluminiumsæber; hvis luftgennemtrængelighed ønskes bibeholdt, benyttes vandskyende midler, f. eks. Velan PF (pyridinderivat). Endv. kan tekstiler imprægneres mod møl, f. eks. med Eulan el. Mitin, mod kløring og krympning, f. eks. med urinstof-elmelamin-f-irbmaldehyd-kondensater. Tændstikker og papembalage kan imprægneres med paraffin, beton med salte af brintsiliciumfluorid (fluatering) osv. Træ imprægneres bl. a. mod angreb af svampe, insekter og pælekrebs (jfr. *træbeskyttelse*).
im'pul's (lat. *impulsus* stød, påvirkning), tilskyndelse, især pludselig; *fys.* d. s. s. bevægelsesmængde.
impulsbølger, ikke kontinuerlige radiobølger udsendt i impulser, mods. alm. radiofonibølger, i-s varighed er kort i forhold til tidsintervallerne ml. dem.
'impulsiV, pludselig, uovervejet; *impulsi'vi'te't*, tilbøjelighed til pludselige, uovervejede handlinger.
impulsmodulation, modulationsmetode særligt egnet for ganske korte radiobølger. En sender afgiver regelmæssigt kortvarige, højfrekvente strømstød, impulser, hvis egenskaber (amplitude, varighed, fase) ændres i overensstemmelse med signalstrømmen. Mest anv. er i, hvor tidspunktet for impulsernes fremkomst varierer med modulationen (fase-modulation, tidsmodulation), i er velegnet til overføring af et stort antal telefonforbindelser over samme radioforbindelse.
impulsmoment er for et roterende legeme produktet af dets inertimoment og vinkelhastighed.
imputabili'te't (lat. *imputare* tilregne), tilregnelighed; *impu'ta'bel*, tilregnelig, ansvarlig for sine handlinger.
'Imrëdy [im're:dj], *Béla von* (1891-1946), ung. politiker. Skarp antisemit, økonomimin. 1936-38, førstemin. 1938-febr. 1939, derpå leder f. nat.soc. gruppe; indenrigsmin. marts-aug. 1944. Fanget 1945, henrettet.
Imroz [-'roz], gr. *fmbros*, tyrk. ø V, f. Galil poli-halvøens sydspids; 225 km.
Imru'l'kajs (arab. *Imru' al Qais*), arab. lyriker fra tiden før Muhamed.
in-, fork. f. inch.
In, kem. tegn for indium.
in- (også il-, im-, ir-) (lat.), 1) i, ind, på, til, imod; 2) u-, van-, mis-

in ab'sentia (lat.), i fraværelse (af), som fraværende.
in ab'stracto (lat. *abstracte* trække fra), inden bortseen fra noget, i alm.: mods. in concreto.
in ab'surdum, redu'ce're, påvise at en påstand er meningsløs.
inacep'ta'bel [in-²] + *accep-ta'bel*, uantagelig.
fnachos [f'na:os], gr. flod på Østpeloponnes.
'inadæ'k'va't (nylat.), uoverensstemmende, utilstrækkelig; upåregnelig.
'inakti'v (in-²) -f aktiv), uvirksom.
inaktive luftarter, kem., d. s. s. ædle luftarter.
i'nambu, d. s. s. pampashøne.
in'anition (lat. *inanis* tom), d. s. s. hunger, langvarig sult.
'inappella'bel (in-²) + lat. *appellare* anråbe), hvad der ikke kan appelleres.
'Inari, sv. *Enare trask*, sø i N-Finl.; 1385 km². Tilløb: Ivalojoki, afløb: Paatsjoki.
inauguration, i rom. rel. indvielse, højtidelig beg. af et foretagende efter iagttagelse af varsler.
'Inaugure're (lat.), indvie; indlede på højtidelig måde.
'Inber, *Vera* (f. 1890), sovjetruss. forfatterinde, skrev opr. lyriske-artistiske digte, dyrkede efter revolutionen også prosaen.
in 'blanco (lat. in i + sp. *blanco* hvid), udfyldt (om vekselblanket o. l.).
in c, fork. f. eng. *incorporated*, indregistreret (nemlig hos myndighederne), tilføjele til arner, firmanavne, svarende til da. aktieselskab.
in 'capita (lat.: efter hoveder), ved arvelig deling af arven i lige store lodder efter arvingernes antal.
incarcer'a'tio [-ke-] (nylat.: fængsling), *med.*, indklemning, spec. om brok.
Incarn'villea (efter fr. missionær *d'Incarville* (d. 1757)), en slægt nær muskelblomstfam.; urter med s.ore, røde el. gule blomster. 5 arter i Asien. Fl. dyrkes som prydstauder.
in 'casu (lat.), i foreliggende tilfælde, i tilfælde af.
incest [-'sæst] (lat. *incestus* uren), *rel., jur., sociologisk*, blodskaam.
inch [inj] (lat. *uncia* ¹/₁₂ af et hele) (fork.: in.), eng. tommes = 2,54 cm.
in'choati'v [-ko-] (lat. *inchoare* (el. *-co-hare*) påbegynde), *gramm.*, verbum, der angiver handlingens påbegyndelse, f. eks. lat. *incalescere*: blive varm, af *calere*: være varm.
inci'den'spunkt [-si-] (lat. *incidere* trænge ind.), punkt i en retsag, der er af bet. for sagens afgørelse uden at være det spørgsmål, sagen angår.
incineration [-s-] (in-¹) + lat. *cinis* aske), kem., foraskning, bortbrænding af et stof's org. bestanddele, således at kun uorg., ikke flygtige stoffer (aske) bliver tilbage.
incipit [en'ki-] (lat.: her begynder), begyndelsesord i lat. håndskrifter og i de ældste trykte bøger, inden titelblad kom i brug.
incision [ensi-] (lat.: indsnit), operation, som kun består i et snit, f. eks. åbning af en byld.
inci'su'r [ensi-] (lat.: indskæring), *anat.*, smal indbugtning i et organ.
inci'te're [ensi-] (lat.), tilskynde, anspore, pirre, ægge. *Incita'men't*, stimulerende middel.
incl., eng. fork. f. inklusive (including).
in con'creto (lat. *concretum* sammenvokset), i den fulde sammenhæng uden bortseen fra noget, i dette bestemte tilfælde; mods. in abstracto.
'inconel, varme- og iltningresistent nikkellegering med ca. 13% krom, 6% jern og lidt mangan, silicium og kobber; anv. til apparater i næringsmiddelindustrien og til beklædning af stål.
in con'fesso (lat.), ubestridt.
inconti'nentia (lat.: uafholdenhed), *med.*, manglende evne til at tilbageholde urin el. afføring.
in contu'maciam [-si-], *dømme* (lat. *contumacia* trods, opsætsighed), dømme som udeblevet.
'incor-cement, hurtighærdende da. Portland-cement.

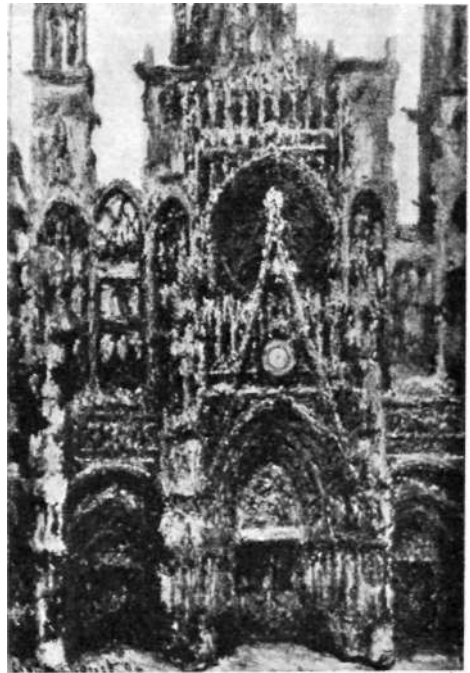
IMPRESSIONISME

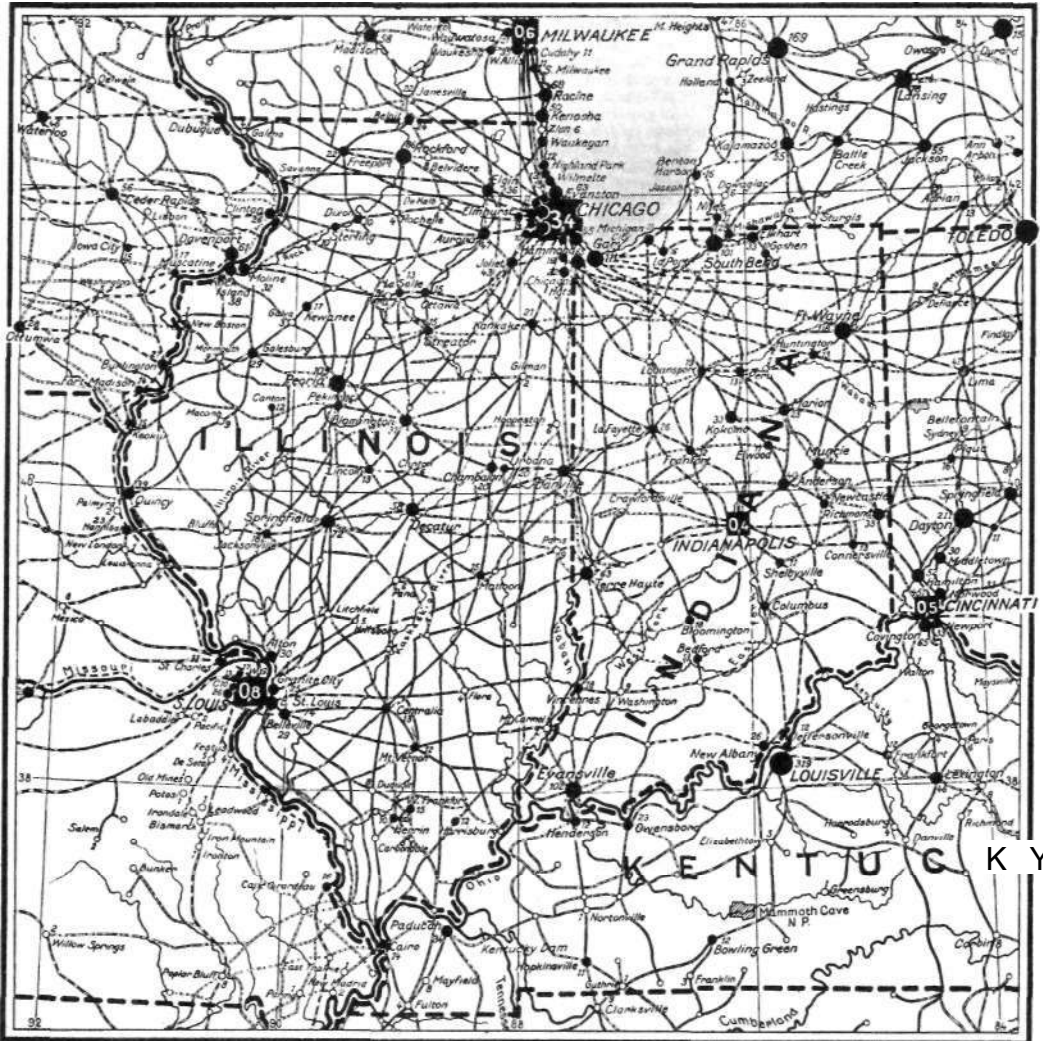
Alfred Sisley : Oversvømmelsen ved Port Marly,

Edgar Degas: Tak til Publikum.

Claude Monet: Domkirken i Rouen.

Maalestok 1:5 625 000

Udarbejdselse'. J. Humlum

Kort over Illinois og Indiana. (Tekst se sp. 2055 og 2070).

in 'corpore (lat. *corpus* legeme, helhed), som helhed, fuldtalig.

incoterms [ir'kstar'm] (fork. f. international commercial terms (eng; internat. handelsudtryk)), en samling definitioner af internat. gengse handelsudtryk, udgivet af Det Internationale Handelskammer i 1936.

incroyables [Ækrwa'ja:bl] (fr: utrolig), kaldtes 1793-99 fr. royalistiske modeherer, som klædte sig med affekteret sjuske thed.

'Incubus (lat. *incubare* ligge på), middelald. navn på mandligt djævelvæsen, der om natten voldtog sovende kvinder. Sml. Succubus.

'incus (lat: ambolt), en af de små knogler i mellemøret.

Ind., off. fork. f. staten Indiana, USA.

Inda'lo'n, et pyronderivat, der anv. i insektfordrivende midler.

'Indalsälven, 420 km l. sv. elv, opstår af Enaälv og Järpströmmen, løber gnm. Storsjön og søen Gesunden. Bliver sejlbår i Medelpad, udmunder i Sundvallsbukten. Mange vandfald (samlet vandkraft 1,8 mill. HK), bl. a. Tännforsen, Ristafällen, Krångedeforsarna og Hammarforsen. Stor tømmertransport.

inda'mi'ner, simple derivater af dl fen y-lamin med henh. amino-el. fenolgrupper, der er for syrefølsomme som farvestof-

fer (fénylblåt, toluylenblåt), men udgør vigtige mellemprod. ved fremst. af svovlfarvestoffer af thiazinrækken. Af lign. sammens. er indofenoler.

indan'thre'nfarvestoffer OWigo + ant(h)racen), en række ud fra antrakinson fremst. meget lys- og vaskeægte kypefarvestoffer, der dog kun er egnet til farvning af vegetabiliske og visse kunstspindestoffer. Eks. i-blåt, i-gult, i-rødt, antrakinsonimid. Indanthrenmærket (I.G. Farbenind.) anv. også for andre farver (eks. naftolfarver) af tilsvarende ægthed.

indavl, avl ml. individer, der er mere beslægtet indbyrdes, end populationens individer gennemsnitlig er det. Hos højere dyr er den stærkeste i søskendeparring, hos planter selvbestøvning, i fører hurtigere el. langsommere til homozygoti, d. v. s. ensdobbelthet i arveanlæggene. Benyttes i plante- og dyreavl til fremskaffelse af ensartet bestand. I husdyravlen er i et tværgæt sward, idet i foruden at fæstne de ønskede arveanlæg også vil fæstne de uønskede arveanlæg (misdannelser, som tagelighed over for sygdomme), som måtte findes hos de til i benyttede individer, i-s modsætning er *udavl*. Ved giftermål ml. nærbeslægtede (indgifte) kan opstå fare for uønskede egenskabers fremkomst, hvis disse forefindes i slækten.

inda visdepression el. *indavlsdegeneration*, den nedgang i livsenergi, der ofte kendetegner indavlede individer.

Indazin [-'si'n] (*indigo* + *azin*), et blåt basisk anilinfarvestof af ret god ægthed over for vaskemidler og lys. Anv. til uld og bomuld.

indbrænding, 1) i *foto*- el. *heliogravure* smeltning af et tyndt lag asfaltpulver på en kobberplade, hvorved der dannes et fint korn; 2) i *kemigrati* den proces, som efter negativets kopiering fikserer de dele af billedet, som ikke skal angribes af ætse-vædsken; 3) i *fotokeramik* fiksering af det overførte billede, der består af emaillefarve, som ved opvarmning smelter og danner emallebillede på keramikken.

indbygning, en vandbygningskonstruktion, bestående af lave dæmninger som tjener til indsnævring af et vandløbs bredde for at opnå større dybde.

indbyrdes undervisning, undervisningsmetode efter hvilken de ældre og dygtigere elever under lærerens ledelse underviste hver sit lille hold af yngre v. hj. af tavler, hvorpå undervisningsstoffet var trykt. Opfundet af Bell og Lancaster. I fort. 1818 fra Engl. til Danm. af major Joseph Abrahamson (1789-1847). Fr. 6. søgte at indføre i overalt, da den var billig (een lærer kunne have ca. 100 børn samtidig). Hensygnede efterkongens død.

inddampning af en opløsning, bortførelse af opløsningsmidlet ved fordampning af dette.

inddæmning, et v. hj. af dæmninger el. diger afgrænset areal, som ligger lavere end vandet. Ved i må overfladevandet i reglen pumpes bort, men hvor arealet ligger højere end vandstanden ved ebbe, kan overfladevandet afledes gnm. sluseanlæg, hvortil det føres af en langs dæmningen løbende kanal: landvandskanalen. Den mest bekendte i er Zuidersøen i Holland, i Danm. Lammefjorden.

'indenent' [-s] (lat.), uanstændig, usømmelig.

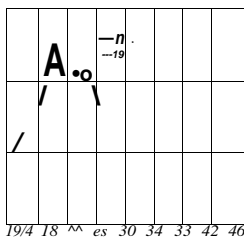
'indefinit (m-^a) + *definire* begrænse), *gramm.*, ubestemt (artikel el. pronomem).

indefrosne papirer el. *indefrosne tilgodehavender*, værdipapirer el. fordringer, hvis værdi, f. eks. p. gr. af valutavanskeligheder, ikke må overføres fra skyldner- til kreditorlandet.

'indeklina'bel (lat.), *gramm.*, ubøjelig, uden fleksion.

'indeks (lat. *indicare* angive), angiver, viser; register (i bøger); fortegnelse (spec. d. s. s. index librorum prohibitorum); *antropol.*, d. s. s. længde-bredde og længde-højde; *fys.*, på et måleapparat det mærke, hvis stilling aflæses i forhold til en målestok el. en delekreds; *mat.*, mærketal el. bogstav, benyttes i matematikken for at betegne ensartede størrelser, f. eks. a_1, a_2, \dots, a_n . - I *statistikken* er i el. *indekstal* tal, hvormed man søger at give

INDEKSTAL FOR SAMTLIGE LEVEOMKOSTNINGER

et samlet udtryk for ændringer i en el. fl. faktorer (i alm. økon.) fra et tidspunkt til et andet. I alm. tages et tidspunkt m. forholdsvis normale forhold som udgangspunkt og for dette sættes i til 100. Vil man da f. eks. beregne prisindeks (pristallet) foret andet tidspunkt, indsættes talværdierne for de da gældende varepriser i en spec. til formålet konstrueret formel. Metoden har imidlertid den svaghed, at det kan være meget problematisk hvilke varer man bør lægge hovedvægten på, da dette afhænger af formålet med i-s anvendelse. Valget af en beregningsformel (der er i tidens løb opstillet et utal af forsk. formler) kan da, foruden at være et matematisk problem, også ofte blive dikteret af politiske hensyn. Foruden prisi (herunder i for leveomkostn: detailpristallet) af forsk. art beregnes også høstudbytte, aktie- og obligationskurver, størrelsen af frekvarthold, produktion og beskæftigelse. (III. se pristal).

Eks. fra da. statistik:

saml. egl. sociale udgifter indeks mill.kr. (1938/39 = 100)

1938/39	462,6	100
1939/40	501,4	108
1940/41	641,5	139
1941/42	703,9	152

Indeks for Industrien, bibliografi på sedler, udg. af Industriforeningens Bibliotek siden 1928, udsendes nu af Danmarks Tekn. Bibi. Registrerer indholdet af bibl.s tidsskrifter.

'indelningsverket, sv. administrations-system, hvorefter faste statsudgifter, bl. a. lønninger, uddredes af bestemte kronindtægter, direkte fra de afgiftspligtige til løntagerne el. institutionen, i mange tilf. in natura. Tilsv. havde roder af bønders pligt til at holde en soldat, der fik løn i form af et jordstykke, i fik sin klas-

siske form under Karl 11., blev forladt i løbet af 19. årh., det militære i helt efter lov af 1901.

indemni'te't (lat. *indemnis* skadesløs), 1) ansvarsfrihed; 2) den godtgørelse, som rigsdagsmænd oppebærer som sådanne, indemni'se're, holde skadesløs.

in'de'n (af *indol*), C_9H_8 , en flydende umættet kulbrinte (m. en aromatisk og en alifatis ring); findes i stenkulstjære og polymeriserer til en harpiks, der anv., ofte s. m. kinesisk træolie, til fede lakker, som blødgøringsmiddel for gummi m. m.

Indenrigsministeriet, oprettet 1848 som centralorgan for alle sager, der ikke hørte under et bestemt fagmin. Dets forretningsområde svarede nogenlunde til det tidl. rentekammers. De senere oprettede fagministerier er hovedsagelig udskilt af I. Under I sorterer kommunalforvaltning, amtmandsembeder, sundhedsvæsen, udskrivningsvæsen, rigsdagsvalg m. m. Under I hører bl. a. Direktoratet for Statens Sindssygehospitaller, Sundhedsstyrelsen., inkl. apotekervæsen og Statens Civile Luftværn.

Independence Fjord [indi'pændans] (eng: uafhængighed), dyb østgrøn. fjord, der på godt 82° n. br. strækker sig mod vest S. I. Peary Land. Opdaget 1892 af Robert Peary.

indep'en'ter (lat. *independens* uafhængig), tilhængere af en kirkeforfatning, hvor hver enkelt menighed er selvstyrende, muligt med en fælles rådgivende synode. Idealt forkyndtes opr. af puritaneren Robert Browne (d. 1633). Under Cromwell søgte man i Engl. at indordne indep. menigheder i en statskirkelig ramme. De mest typiske i er nu de eng. og arner, kongregionalister.

Independent Labour Party [indi'pændsnt 'læiba 'pa:ti] (eng: uafhængigt arbejderparti), eng. parti, grl. 1893 med Keir Hardie og Mac Donald som førere. Efter 1906 venstreorienteret under-afd. af Labour Party, mod krigen 1914, 1932 udskiltes et I fra Labour under skarp konflikt. Til 1947 repr. i parlamentet. Efter konference marts 1948 ophørte I som polit. parti. Herefter kun organisation for socialistisk propaganda og oplysning. Ønsker Eur.s Forenede Socialistiske Stater for at hindre krig.

in der Beschränkung zeigt sich erst der Meister (ty: først i begrænsningen viser mesteren sig), citat fra Goethes fest-spil »Was wir bringen«.

inderlavning, stor halvskaalformet lavning dannet under en istunge fra indlandsisen (eks. -Køge Bugt).

inderne er en blandingsbefolkning, hvori indgår talrige forsk. raceelementer, hvoraf dog de fleste er europide, nemlig arabere, orientalske grupper af den mediterrane race, indoaustralier m. fl. Draviderne udgør et negridt element og i de nordl. og østl. grænseegne findes blandingsformer med mongolider. Der er ingen sammenhæng ml. raceforskelligheder og de voldsomme rel. modsætn., der findes i Indien.

inderste el. *indsidder*, gi. benævn. for en mand, der bor til leje i et til en gård hørende jordløst hus.

'indeterminisme [in-•] -f lat. *determinare* afgrænse), den opfattelse, at viljesafgørelser kan være uafhængige af alle forhåndenværende forhold og motiver. Mods. determinisme.

'index (li'brorum prohibi'torium) (lat.), listeover de af romerkirken forbudte bøger, ikke blot teol., men også skønliitt., som anses for skadelige for de troende. Det første i opstilledes 1559.

'Index 'medicus 'Danicus (lat.), katalog i Kbh.s univ.bibl.s 2. afd. over den da. med. litt. (bøger og tidsskrifter). Indholdsnoter på hvert kort. Udsendes også som bibliografi på sedler.

indfaldsvinkel, 1) den vinkel, som en stråle, der rammer en flade, danner med

indfaldsloddet, som er den vinkelrette linie på fladen; 2) (til en flyvemaskines bæreplan) vinklen ml. korden til planprofilen og luftstrømmens retning.

indfyrringsapparat, apparat til mekanisk forsyning af et ildsted med brændsel, f. eks. en Stoker.

indfødsret, de rettigheder, der tilkommer de i staten fødte personer, mods. fremmede. De første regler, der indrømmede de indfødte en sådan privilegeret stilling inden for statens undersætter, blev i Danm. givet ved indfødsretten af 15. 1. 1776. Medens denne lagde vægt på, hvor den påg. var født, bygger senere love på afstammingsprincippet, således at det er afgørende om vedk. er barn af da. fader (for børn født uden for ægteskab: af da. moder). Dog kan i også erhverves ved fødsel på da. territorium i forb. med ophold her indtil det fyldte 19. år, ved ægteskab (f. s. v. efter 15 år) og ved lov, i sidste tilf. i alm. efter 15, for skandinaver 10 års ubrudt ophold i Danm. i medfører i første linie en ubetinget ret til at være i Danm., således at udvisning o. l. ikke kan anv. over for en person, der har i ff. grundloven er i en betingelse for at kunne opnå kgl. udnævnelse til et embede samt for valget og valgbarhed til rigsdagen, og i den alm. lovgivning er hjemlet andre særlige rettigheder for personer, der har da. i.

indførsel el. import, tilførsel af varer fra udlandet. Af den samlede i (generali) går størstedelen i reglen t. forbrug i landet (speciali), en del t. genudførsel.

indførselsbevilling, myndighedernes tilladelse, til en forretningsdrivende til at indføre en vis mængde varer fra udlandet. I Danm. har indførsel af de fleste varer siden 1932 kun kunnet ske mod i (valuatattest) fra Direktoratet for Vareforsyning (tidl. Valutakontoret, Valutacentralen).

indførselsforbud, under merkantilismen meget anv. middel til at skabe gunstig handelsbalance. De fleste i afskaffedes i 19. årh., men i de sidste årtier fremtræder i på ny i forb. med kvantitative importrestriktioner.

indførselspræmie, statsligt tilskud til importøren v. indførsel af bestemte varer, især for at stimulere indførslen af vedk. vare og holde dens indeni, pris nede.

indgifte, se indavl.

indgåld, udestående fordringer (mods. ugdæld).

indhav, betegn. undertiden anv. for bugt.

indhyllingsflade, *mat.*, en flade, der berører enhver flade i et system af uendelig mange flader, kaldes systemets i.

indhyllingskurve, *mat.*, en kurve, der

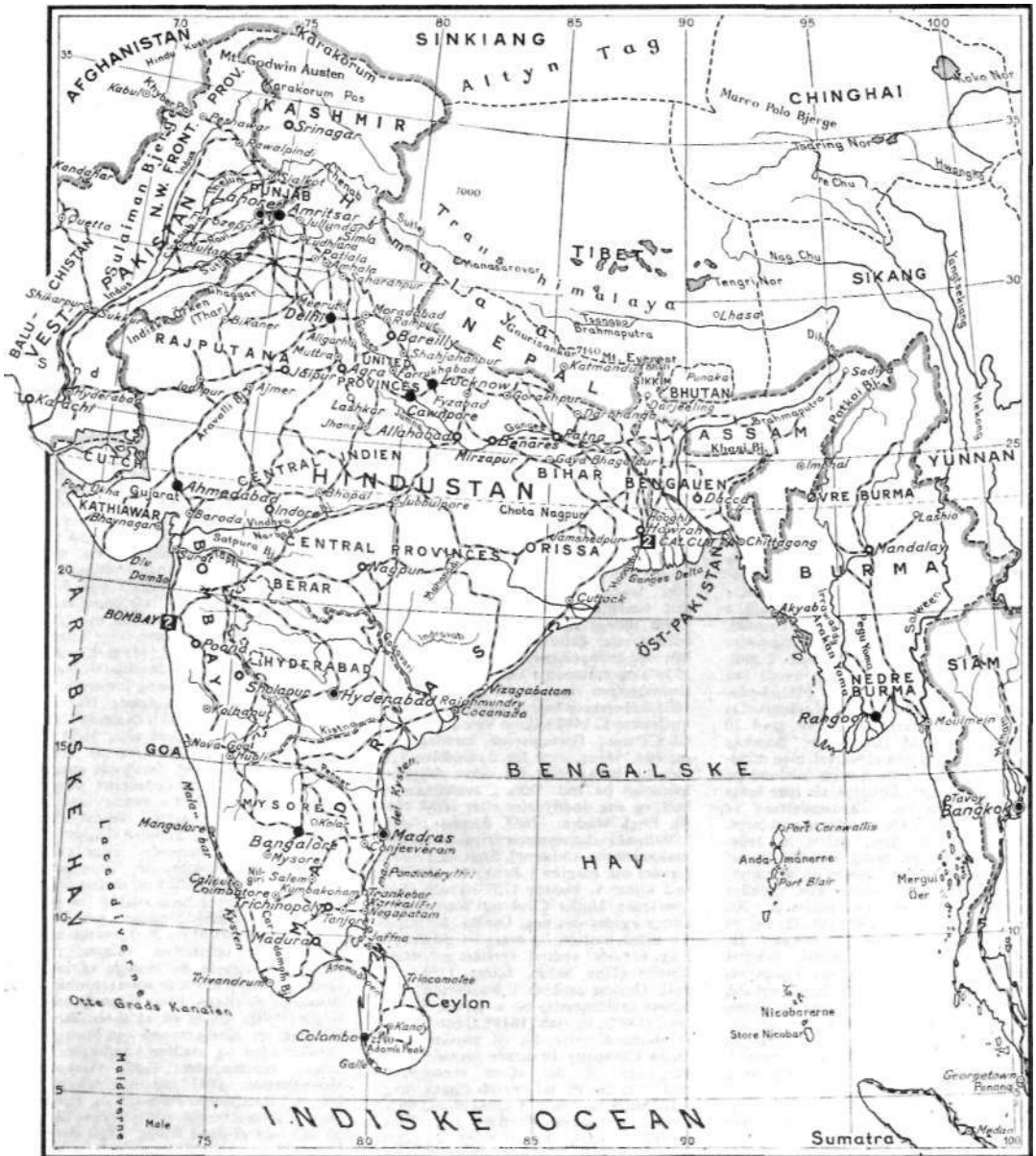

berører enhver kurve i et system af uendelig mange kurver, kaldes systemets i.

Indiana [indi'åns] (fork. *Ind.*), stat i det nordl. Ohio Bassin i USA; 94 490 km²; 3 428 000 indb. (1940; 1947: 3 858 000), 53,2 pr. km²; 122 000 kv. negre; 55,1% boede i byerne. (Kort se Illinois). Hovedstad: Indianapolis. Jorden er frugtbar, løssdækket moræne. *Erhverv.* I I avledes 1944 5,5% af majs, 2,6% af havren, og 2,5% af hveden i USA. I havde 1944 6,4% af svine og 2,3% af kvæget i USA. 1944 produceredes 4% af USAs kul. Industrien er dels baseret på landbruget (mejerier, slagterier, møllerier), dels jern- og metalind., især i Gary. - *Historie.* Første hvide kolonisation 1731, territorium 1809, stat 1816 (Kort sp. 2065-67).

Indianapolis [india'naphs], hovedstad i Indiana, USA; 387 000 indb. (1940), deraf Vi negre. Vigtigt trafik-, handels- og industricenterum.

indi'a'ner, alm. betegn. for Amer.s opr. befolk.; i tilhører den mongolide racegruppe. Om i-s kultur se art. amerikansk

Maalestok 1 : 25 200 000

Udarbejds'e: J. Humlum

Kort over Forindien og Burma.

arkæologi og etnografi. Navnet i skyldes Columbus, der troede, at han havde fundet søvejen til Indien.

indianerreservationer, områder i USA og Canada forbeholdt beboelse af indianere; nu 161 af forsk. udstrækning. Lignende i fl. latinamer. lande.

Indianerterritoriet, et 1837 af USAs regering oprettet område forbeholdt dertil overførte indianere; indskrænket 1889 til 80 000 km² af Oklahoma, ophævet 1907.

Indian summer ['indja 'sæms] (eng., egl. indiansk sommer), det i USA i månedene sept.-okt. ofte indtræffende milde, klare vejr. I overført bet. ny ungdom i fremrykket alder.

India rubber ['indja 'råbaj, d. s. s. kau-tsjuk (uvulkaniseret gummi).

indiere f-i-se-'i] (lat.), angive, antyde. **indie'**ret **hæstekraft**, den arbejds-ydelse, der pr. tidsenhed leveres af brænd-

stoffet i en kraftmaskine. En del heraf tabes v. friktion i maskinen. Resten, den effektive HK, kan af maskinen afgives som nyttigt ydre arbejde.

'in'dices [-sæs] (lat: angivere (flertal af *index*)), i krystallografien 3 (4) tal, der angiver fladernes beliggenhed i forhold til en valgt grundflade, der skærer alle krystalakserne. Afskærer grundfladen stykkerne

a, b og c , en anden flade $\frac{1}{h}a, \frac{1}{k}b$, og $\frac{1}{l}c$, er sidste flades i h, k og l . h, k og l er altid små, hele tal.

in'dicium [-s] (lat: angivelse), omstændighed, hvorfra man kan slutte til det, som ønskes bevist.

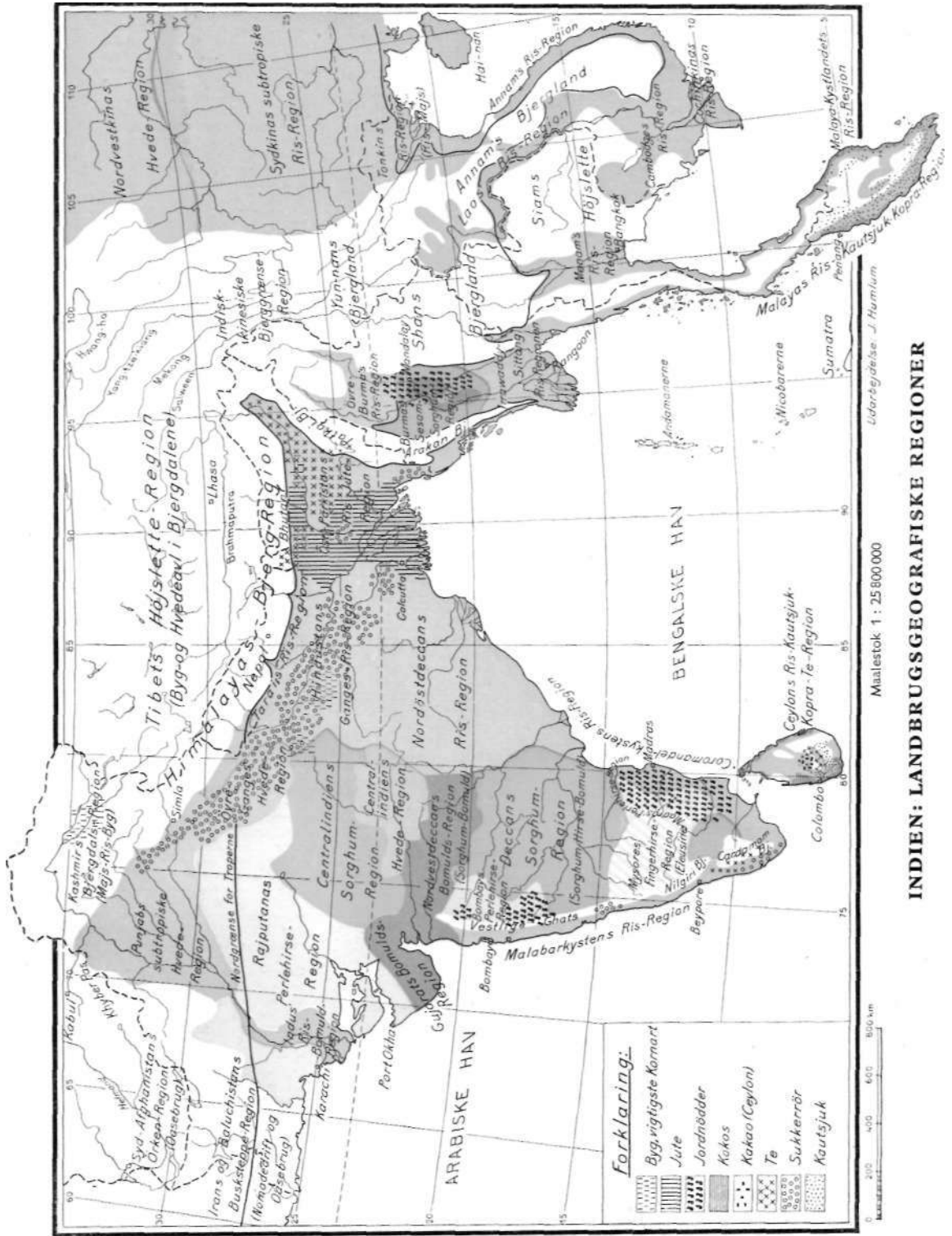
Indien (ind. *Hind el. Hindustāri*), 1) de dele af Forindien, der hører til Det Brit. Rige (fra 1947 de to dominions Hindustan og Pakistan); 4,09 mill. km²; 404,8 mill. indb. (1947). I omfatter Deccan; flodslet-

terne omkr. Indus, Ganges og Brahmaputra, bjergene mod NV, N og NØ (Baluchistans bjerge, Kårakorum, Himalaya og grænsebjergene mod Burma). Bjergene krydses ikke af jernbaner og passene over dem er få. - *Klima*. I Deccan og på flodsletterne mod N trop. klima (Trivandrum mod S: jan. 25,1°, juni 27,7°. Agra ved Ganges: jan. 15,6°, maj 34,4°), ved Indus overgang til subtrop. klima (Multan nær Indus: jan. 13,1°, juli 34,9°). Nedbørmængden ved de samme stationer er henh. 154, 69 og 19 cm. Regnen kommer med sommermonsunen fra Det Ind. Ocean; den nær Ceylon ca. 1. 6., Calcutta 15. 6. og Punjab 1. 7. Om vinteren afløses den af tørre, nordl. vinde. Nedbøren er stor på bjergskråninger, der vender mod vinden (Vestern Ghāts, Himalaya) og ringe i store dele af Deccan, i Induslandet og Rājputāna. I har tre årstider: 1) den varme

og fugtige regntid (25°-30°) fra juni, 2) den kølige årstid med klart og tørt vejr (ca. 15°) fra oktober, 3) den hede årstid (ca. 30°) fra marts. - *Plantevækst*. I (uden fyrstestaterne) har 14% skov, ca. 10% vedvarende græs og ca. 45% dyrket areal (heraf ca. 1/4 vandet). Trop. regnskov vokser, hvor der mindst er 250 cm regn (Western Ghāts, Ø-Himalaya, Assam); mangrove i Ganges' og Mahānādis delta; monsunkove på Himalayas S-skråning og i højlandet V f. Calcutta. Savanne dækker opdyrkede partier i Deccan og lavlandet, ørken og busksteppe store dele af Induslandet og Rājputāna. - *Befolk.* er meget uensartet: mod N lys og smalnæset, mod S mørk og brednæset; 4/5 taler indour., 1/5 dravida-sprog; 2/3 er hinduer, 1/4 muham. Her imod 15% kunne læse og skrive i 1941. Hindubefolk. er delt i ca. 2000 kaster samt 50 mill. kasteløse (pariaer). - *Monet*: 1 rupee *» 16 annas à 4 pice à 3 pie. 1 lakh = 100 000 rupees. - *Mål og vægt*: det eng. system og, fra 1939, vægtenhederne maund, tola og seer. - *Erhverv*. *Agerbrug* beskæftiger 2/3 af befolk. (gnstl. I ha pr. familie); metoderne er primitive og bønderne stærkt følgede. Høstudbytterne 1/4-1/3 af Danm.s. Ca. 1/7 af jorden giver to afgrøder. Ca. 1/4 kunstvandes (bl. a. fra 120 000 km vandingskanaler, som især findes ved Indus). 1943-44 hostedes 30,6 mill. t ris (1946: 40 mill. t), 9,7 mill. t hvede (1946: 9 mill. t), 5,7 mill. t sukkerrør, 3,3 mill. t jordnødder, 2,5 mill. t majs, 2,4 mill. t byg, 1,3 mill. t jute, 0,9 mill. t bomuld. Ris dyrkes især omkr. mellemste og nedre Ganges samt på kystletten (ca. 2 mill. t må importeres fra Burma); hvede ved øvre Ganges, Indus og på Mālwa-platteauet (evt. eksport over Karachi). De øvr. afgrøder dyrkes i højere grad til eksport: bomuld især omkr. Bombay (verdens største bomuldsareal, men mindste udbytte pr. ha); hør og jordnød på Deccan (til olie); kokospalme især langs V-kysten; jute kun i Gangesdeltaet. Te dyrkes siden 1850 i Assams bjerge. *Kvægavl*en står lavt, delvis af relig. grunde (koen er hellig for hinduerne, svinet ringeagtet af hinduer og muham.); okser og bøfler er næsten kun trækdyr og må ikke slagtes. Der findes ca. 200 mill. stk. hornkvæg, 50 mill. får og 40 mill. geder. - *Håndværk og industri*. De utilstrækkelige transportmidler hindrer industrivarernes udbredelse; bøndernes redskaber fremstilles af håndværkere, og ved hofferne og i storbyerne blomstrer kunsthåndværket. I 1940 fandtes ca. 2 mill. industriarb. (heraf 0,5 mill. i bomuldsind., 0,3 mill. ved juteind.). Industrien er især koncentreret i Calcutta, Bombay, Ahmadābād, Cawnpore, Jamshedpur, Madras og Sholāpur. Vandkraftens udnyttelse er ringe. Minedriften er svagt udviklet; det vigtigste område ligger omkr. Jāmshēdpur (ca. 300 km V f. Calcutta), hvor der er kul, jernmalm, kalk, mangan, kobber og glimmer. Jernmalmen er ypperlig (eksport); stålprod. var 1946 1,27 mill. t (import af stål). Af kul produceredes 1947 30,7 mill. t. Mangan udvindes i Deccan (9/10 eksporteres). Bihār og Madras leverer 3/4 af Jordens glimmer, Aluminiumsprod. er begyndt 1939. Cementprod. var 1946 2 mill. t. I Assam og Punjab udvindes lidt olie. - *Jernind.* fremstiller bl. a. jernbanemateriel. Tekstilind. findes i Bombay, Calcutta og enkelte andre storbyer. Lædervarer fabr. især i Madras. Sukkerind. findes på Gangesletten. Industriproduktions indeks var 1947 106 (1937 = 100). - *Trafik*. I har få gode havne; den indenlandske trafik foregår derfor ad jernbaner (1944: 64 800 km) og landeveje. Flodsejladsværeliggøres af stærkt skiftende vandstand. - *Udenrigshandel*. Importen beløb sig 1946 til 2364 mill. rupees, eksporten til 2592 mill. rupee. Der importeres især industrivarer, brændselsolie, biler og korn (ris). De vigtigste eksportvarer er jute, te, bomuld, huder og læder, oliefrø,

malme. De vigtigste handelsforb. er Storbritannien og USA. *Historie*. Den indour. indvandring fra NV synes begyndt ca. 2000 f. Kr. og fortrængte tidlige udviklede kulturer i slægt med sumerernes. Indoeuropæerne kom til at præge befolkningssammensætningen dybt, selv om navnlig mod S folk af andre racer holdt sig (dravider og tamiler). Samfundsforhold kendes først fra Rigvedas tid (14.-12. årh. f. Kr.). Brahmalæren var da udviklet og kastevæsenet i sin vorden. Forfatningsformen var monarkisk, de mange små kongeriger samledes efterhånden i færre større, hvis hovedsteder voksede op til anseelige byer med udviklet bykultur. Ca. 500 f. Kr. levede Buddha, som gr. en ny lære, buddhismen. Enkelte størrelser i Nord-I tog for længere tid ledelsen i, således Kosala til ca. 300 f. Kr., afløst af Magadha. Dettes grundlægger Chandragupta fik 312 Alexander d. St.s indiske erobringer af Seleukos. Hans sønnesøn Acoka gjorde buddhismen til en slags statsreligion og bragte sit rige til dets højeste blomstring. I årh.erne om Kr. fødsel prægedes udviklingen af de indtrængende indo-skyther, derefter fremtrådte atter hindu-dynastier som Gupta (319-470), under hvilke sanskrit- og praktindtigningen blomstrede. I denne tid led I ved funnerens indfald, fra 7. årh. begyndte arabernes og islams indtrængen. I lang tid prægede muhamedanerne udvikl., især sultanatet i Delhi. I 14.-15. årh. trængte en hindusk reaktion dog islam tilbage igen. Det ml. hindu- og islam-fyrster delte I havde allerede lidt ved mongolernes indfald, da Babur 1526 slog sultanen i Delhi og oprettede stormogulens rige. Under Akbar, 1556-1605, beherskede stormogulriget nordl. og mellemste I. 1498 ankom Vasco da Gama til Calicut; Portugaliserne hævdede sig m. eur. våben over for Sydindiens fyrster og beherskede fra deres faktorer handelen på Ind. Ocean, svækkedes v. holl. og eng. indflydelse efter 1600. 1640 fik Engl. Madras, 1668 Bombay; efter 1700 svækkedes stormogulriget (kampe m. maharatterne, sikherne), Engl. og Frankr. stredes om magten i Bengalen, til Clive ved sejren v. Plassey 1757 sikrede Engl. overtaget. Under Clive og Warren Hastings øgedes det eng. Osth. Kompagnis magt hastigt, og området udvidedes i flg. periode: sydind. fyrsters modstand kuedes (Tipu Sahib, faldet 1799), det holl. Ceylon erobret i Napoleontiden; senere indlemmedes bl. a. Assam (1826), Sind (1843), Punjab (1849), Oudh (1856); fyrsterne afsattes, fik tit pension. East India Company bevarede formelt suveræniteten til det store sepoy-oprør 1857-58, der en tid truede Eng.s magt i I. Derpå blev brit. I kronkoloni, sidste svage stormogul afsattes; eng. vicekonger styrede, underordnet London-reg. 1877 blev I kejserrige. I 1870erne blev Afghanistan eng. interessefære (frygt f. russ. ekspansion). 1885 indlemmedes efter krig Burma. Det eng. styre skabte fredeligere forhold, bekæmpede hungersnød og epidemier; samtidig slog eng. varer ind. håndværk ud, og under befolkningsforøgelsen blev smågærdene urentable v. arvedelinger. Under sammenknytn. ml. gi. ind. kultur og eur. uddannelse opstod en lille ind. intellektuel overklasse, der fra slutn. af 19. årh. i stigende grad krævede andel i I-s styre (den hinduisk prægede ind. nationalkongres fra 1885). Samtidig m. at Engl. slog uro ned m. håndfast politi- og militærmagt, arb. man især fra 1900 m. planer om at inddrage indere især i lokalstyret, medens dog den bitre modsætn. ml. hinduer og muhamedanere blev argument mod at overdrage I vidergående selvstyre. De mange store og små fyrstestater, afhængige af eng. rådgivere og militærmagt, blev en efth. solid støtte f. eng. styre. Ved Indian Councils Act 1909 fik de uddannede og mest velstillede indere ret til at vælge en del af de lovgivende råd i de enkelte

provinser og et mindretal af vicekongens lovgivende råd. Fremvoksede ind. industri krævede toldbeskyttelse mod eng. varer; under I. Verdenskrig fik de yderligtgående nationalistler flertal i ind. nationalkongres og krævede selvstyre (swarāj). Da Engl. tværtimod øgede politiets og embedsm.s magt i urotill. rejstes under Gandhis ledelse efter 1920 en række uldyldighedskampagner. Lov af 1919, der øgede indernes indflydelse i en række provinser og i centralstyrets lovg. forsaml., tilfredsstillende ikke og de moderate ledere (»liberale«), der samarbej. m. Engl., var i mindretal. Kongrespartiet krævede dominionstatus, siden fuld uafhængighed, og skønt Engl. fl. gange bøjede modstanden v. massearrestationer, veg man i praksis for de voksende krav. Simon-kommissionen foreslog 1930 øget lokalt selvstyre og svag centralmagt m. henvisning til de store lokale uoverensstemmelser. Efter vanskelige forhandlinger (Round Table konferencerne i London 1930-32) gennemførtes mod Kongrespartiets protest lov om I-s reg. af 1935: I provinserne valgtes de lovgivende forsaml. af inderne m. stærkt begrænset valgret, og efter lovens ikrafttræden 1937 dannede Kongrespartiet regering i 6 af 11 provinser. Burma skiltes fra I. I centralstyret var påtænkt al-indisk føderation (også fyrstestaterne) m. forholdsvis stærk magt f. vicekongen, men denne ordning blev ikke realiseret. Mere loyalt end Kongrespartiet stillede muhamedanerne sig under Jinnahs ledelse; som mindretal ville rrfuhamedanerne være truet i demokratisk ind. enhedsstat. Mens Kongrespartiets ledende mand Jawāharlāl Nehru vendte sig mod fascismen og imperialismen, sympatiserede yderligtgående Nationalister m. Japan og Tysk. (Subhas Chandra Bose). Under krigen efter 1939 tog Kongrespartiet afstand fra at støtte Engl., så længe Engl. fastholdt magten over I, mens muhamedanerne udtalte tilslutning t. Engl. En række kongresledede fængslede (Gandhi, Nehru). Mæglingsforsøg 1942 fra Stafford Crippis mislykkedes, Bose dannede japanskvevl. oprørsregering i Singapore, Kongrespartiet stod i skarp konflikt m. de eng. myndigheder, uanset Japans angreb fra Burma. Efter krigsafslutningen gik Engl. ind på fuldt selvstyre f. I, lovgivende forsaml. for centralreg. valgtes, men samtidig fortsatte de blodige sammenstød, og Jinnah krævede selvst. muhamedanerstat Pakistan. Efter lange forhandlinger i 1946, forsøg på at skabe samlet ind. reg. af Kongresparti og Muhamedanske Liga og stadige konflikter, gik Engl., repræsenteret ved vicekonge Mountbatten, 1947 ind for deling af brit. I i dominierne Pakistan og Hindustān. Fyrstestaterne opfordredes til at gå ind i en af disse stater. Efter betænkelighed fik Nehru Kongrespartiet til at give sin tilslutning. til delingen, der syntes eneste udvej for fred og uafhængighed. 15. 8. 1947 ophørte det Ind. Kejserrige da bestå, og 28. 2. 1948 forlod de sidste brit. tropper I. Efter voldsomme kampe i Punjab ml. sikher og muhamedanere og strid om Kashmirs stilling 1947, nåedes 1948 roligere forhold ml. Hindustān og Pakistan. Alle fyrstestaterne blev tilsluttet en af de to stater. 2) d. s. s. det i 1947 oprettede dominion Hindustān. **indiennes** [æ'dɛ:nl, opr. fine, trykte sirtser fra Østindien. Nu bruges betegn. for fine, tætvævede, ternede ef. stribede bomuldsstoffer og for meget lette, schweiziske bomuldsstoffer. Anv. til kjoler, gardiner m. m. **in diesen heil'gen Hallen** - *kennt man die Rache nicht* (ty: i disse hellige haller kender man ikke til hævn), citat fra Mozarts »Trulffløjten«. **indiff'eren's** (in- -) 4 lat. *differre* være forskellig, ligegyldighed, ikke gøre forskel, ikke tage standpunkt. **'indifferen't** (in- -) -h lat. *differre* være

forskellig), ligestyldig. I kemien siges et stof at være i, når det viser ringe el. ingen tilbøjelighed til at reagere kem. med andre stoffer.

indigestion (*in-²*) -f lat. *digestio* (fordøjelse), let fordøjelsesforstyrrelse.

Indi'girka, 1650 km l. flod i NØ-Sibirien, til Ishavet.

indignation (lat.), (berettiget) harme; uvilje, indig'ne're, harme, oprøre.

'indigo, et til udagnet meget ægte kypefarvestof. Naturi. I udvindes af indigo-planten, der afskæres og underkastes en gæring, hvorved fås en gul opløsning, som ved luftning udskiller i. Kommer i handelen i brokker med 20-80% farvestof. 1880 fremstillede Baeyer syntetisk i, der i dag er langt vigtigere end naturi. I. Det synt., rene i (indigotin) fremst. ud fra fenylglycin og natriumamid; det »kype«-sv. ved reduktion i alkalisk opl. med natriumhyposulfit til den farveløse leukoformbindelse, der trækker på tekstilstoffet og iltet til uopl. i ved iltning i luften. Siden har man opfundet en lang række farvestoffer med en lign. kem. opbygning (indigo'i'der).

'indigo'finke (*Passerina cyanea*), blafarvet finke, burflug.

'indigo'plante (*Indigofera tinctoria*), art af ærteblomstfam., med klaser af røde blomster; dyrkes som farveplante i trop. og subtrop. egne.

'indigo-rørhatte, gruppe af anselige, kødfulde rørhatte (*Boletus*) med rødlige rørmundinger. Kødets antager næsten straks en stærk indigo-til blæklå farve ved brydning. En art, punktstokket i (B. miniatoporus) er ret alm. i skove; er spiselig, men vanskelig at kende fra visse giftige arter.

indigo'so'ler er alkaliske af sure svovlsyreestere af indigos o. a. kypefarvestoffers leukoform.; de er bestandige i alkalisk og neutral opl. og kan ved sur hydrolyse og iltning udvikles til det uopl. farvestof.

indi'ka'n, glukosid af indoksyln, forekommer i trop. indigoplanter. Indeholder druesukker.

indikation (lat. *indicare* angive), med., det krav, en foreliggende sygdom el. et sygdomssymptom stiller m. h. t. behandlingens måde og art.

indikationer, sociale, betegner ved svangerskabsafbrydelse, at afbrydelsen sker af hensyn til kvindens personlige, familie- el. samfundsmæssige stilling. Er ikke anerkendt i da. ret som grundlag for svangerskabsafbrydelse.

in'dikati'v (lat. *indicare* angive), gramm., fremstillende måde, en af verbets modi.

indi'kator (lat. *indicare* angive), 1) kem., betegn. for et stof, som efter tilsetning til en kem. reaktionsblanding angiver, ofte ved et farveomslag, når processen er nået et bestemt trin. Eks: lakmus; 2) maskintekn., instrument, der v. hj. af et i-diagram giver en grafisk fremstilling af sammenhængen ml. stempelvending og tryk i en arbejds-cylinder.

indi' kat ormet oden, metode til påvisning af et grundstof ved at benytte en radioaktiv isotop af stoffet som indikator for dette, i. der er udarbejdet af Hevesy, benyttes især ved undersøgelse af grundstoffernes vandring og optagelse i levende organismer.

indi'katorpapir, ulimet papir imprægneret med en kem. indikator. Anv. på samme måde som en indikator i opløsning, idet i befugtes med denne. Eks: lakmuspapir.

indikatorplanter, d.s.s. karakterplanter. **indiktion** (lat. *indicare* angive), middelalderlig årsangivelse, betegn. et års plads i en 15-årig cyklus, anv. fra 312.

'indirekteO«-» + lat. *directus* rettet mod), ikke direkte; ad omveje.

indirekte belysning, i reglen lys fra skjulte lyskilder, hvis lys reflekteres, f. eks. af loft og vægge. I giver et ikke-blændende og behageligt diffust lys, men som arbejdsbelysning enten være meget kraftigt el. suppleres med arbejdslamper.

indirekte bevis, bevis for et udsagns sandhed ved påvisning af, at dets negation er falsk; spec. bevis for, at en

mulighed bl. fl. må foreligge, fordi alle andre er udelukkede.

indirekte opvarmet rør, elektronrør, hvis katode er elektr. adskilt fra glødetræden.

indirekte skydning, ældre navn på skjult skydning, hvor man ikke kan se målet fra våbnets stude.

indirekte tale, gramm., fortællende genvejelse af et udsagn. Eks: Han påstod, at Jorden var flad.

indirekte valg, valgform, hvor vælgerne udpeger valgmand, der vælger dem, der skal være medl. af pågældende forsaml. I Danm. brugt v. lændingsvalg.

indiru'bi'n, d. s. s. indigorødt; findes i naturlig indigo.

Indiske Arki'pe't, Det, andet navn på Indonesien.

Indiske Nationalkongres, Den, repræsentation for ind. nationalbevægelse, i første række hinduernes. Samledes første gang 1885 i Poona, m. repræs. især f. univ.udd. hinduer, krævede i varsomme udtryk fl. indere i admin. Fra 1916 fik de yderligere gående flertal m. krav om løsrivelse el. selvstændighed inden for imperiet (swaraj). Siden har i været udtryk for dette »kongresp. mere el. mindre skarpe politisk. På i er Kongresp. partiets resolutioner og politik blevet udformet.

IndiskeOcean, Det, hav ml. Afr., Asien, Austr. og Antarktis; 73,4 mill. km² inkl. Rødehavet og Iranske Bugt. Største indskæringer er Det Arab. Hav og Den Bengalske Bugt. Få mindre bugter og gode havne. Kun i den nordl. del er trafikken stor (Suez-Indien-Malaya). Største havnebyer er Karachi, Bombay, Calcutta og Rangoon, der alle ligger i S-Asien, hvor folketætheden er stor. Største dybde (7450 m) i Soenda-graven S f. Java. (Kort se Asien og Politisk Verdenskort.)

indiske sprog, Det ind. kontinent rummer en mangfoldighed af sprog. I N hersker de ariske sprog, i S de dravidiske, ml. disse udgør de kolariske sprog en særlig verden, foruden de udløbere, der mod N og NØ findes af de tibet-burmanske dialekter. De ariske sprog stammer fra det uddøde sanskrit, el. fra de ligeledes uddøde prakrit'er, yngre sideformer til sanskrit. Dravidiske og kolariske sprog stammer fra Indiens før-ariske befolkning. Dravidisk sprog tales i S-Indien og det nordl. Ceylon. Af de stammer, der taler kolariske sprog, er santalerne de bedst kendte. Sprogfordelingen 1931: Brit. Indien (inkl. Burma) 353 mill., heraf ariske sprog 257,5, dravidiske 71,6, kolariske 4,6, tibet-burm. 13,0.

indiskgult el. purrø, en gul farve, der hovedsagelig består af euxantinsyre. Blev tidl. fremst. af urinen fra bøfler, der blev syge efter fodring med mangroveblade; forbudt som dyrplageri. Betegn. anv. nu om et gult tjærefarvestof af alizaringruppen.

indisk kunst. Fra buddhismens storhedstid under kong Acokas regering (ca. 250 f. Kr.) findes bygningsværker, dels reliekvæggesmer (stupa'er), dels klostre og templer som ofte er indhugget i klipper. Malerkunst kendes fra beg. af vor tidsreg. og var en tid, ligesom skulptur og arkitektur, under gr. indflydelse. Blandt de tidligste malerier er fresker i huletemplerne ved A jan tå. Talrige statuer og relieffer skildrer Buddha og hans liv. Da hinduismen trænger frem bygges store slæde templaner, som er udsmykket med overrådig ornamentik. Fra 2. årh. har muhamedansk indflydelse præget arkitekturen. Under stormogulerne i 16-17. årh. opføres moskeer og mausoer i muhamedansk-hinduistisk stil, bl. a. Shāhjahāns gravmæle over sin hustru (Tāj Mahāl ved Agra). Med det engelske herredømme påvirkes i af eur. renaissance. Som kunsthåndværkere har inderne fr. tidlig tid udført guld-, sølv-, emaille- og elfenbensarbejder.

indisk musik. Musikken i Indien kan føres ca. 3000 år tilbage som en arvelig tradition, hvor intet er noteret ned, men hvor alt overgives mundtligt fra den ene generation til den næste. Offentl. koncerter gives ikke, og musikken udøves

kun i forb. med rituelle handlinger el. ved spec. lejligheder el. af musikere, der er tilknyttede fyrstelige personer. Foruden denne kunstmusik findes en rig folkemusik. Den i-s grundvold er råga'en, som er en skala, hvortil der hører ganske bestemte melodiske vendinger. Der findes 6 hoved-råga'er, 5 råga'ner (kvindelige råga'er), der med underråga'er af forsk. ordren bliver til i alt 132. Hver råga anv. på bestemte tider af døgnet, måneden el. året, el. til bestemte lejligheder. En sanger skal kunne improvisere i mindst 50-60 råga'er. Oktaven deles i 22 toner, af hvilke udvalgt på 5-7 udgør de forsk. skalaer. Tekst og toner udgør en enhed, og til akkompagnement af sangene findes et rigt udvalg af stryg-, knipse- og slag-instrumenter.

indisk religion og mytologi. Indiens kultur og rel. er i sit udgangspunkt præget af anlæg fra to sider: de indo-ariske folk, efterkommere af ariske stammer, kvægvælgerfolk, der fra NV trængte erobrende ind i landet og grl. den hist. kendte ind. kultur, og de urindfødte, uariske agerbrugsfolk, der som hovedreglen ind i den indo-ariske kultur, men hvis efterkommere, racemæssigt rene i S-Indien, f. eks. dravider og tamiler, alligevel i tidens løb bidrog til en fælles-ind. kultur med en egen stemnings- og følelsesverden. Den ældste periode, aftegnet i Rigveda, af overvejende arisk præg, er af den karakter, der findes inden for de såk. antikke kulturer. Hovedkult er somaofferet, hovedgud Indra, der kæmper med det onde i en dæmonisk drages skikkelse, Vritra, det ariske dæmonkampmotiv. Den kollektive slægtsstruktur afløstes omkr. 900 f. Kr. af individualismen, rel. udtrykt i Upanishaderne, traktater om det enkelte menneskes frelse gnm. mystisk oplevelse. To nye grunderfaringer udfordredes, karma og samsāra, læren om handlingers virke og jeg'ets fortsatte eksistens, som tillige med mystikken foreb. bærende for senere ind. rel. Mystikken fik en ny tone gnm. bhakti, fromhedsvangeliet, frelsen gnm. mystisk fordybet gudhengivelse, men den skabte også en erkendelsesteoretisk virksomhed, der udtrykte sig i rationel form, filosofi, senere specificeret ud i 6 filos. systemer: sāmkhya og yoga, nyāya og vaicshika, mīmāṃsā og vedānta. Den fra den ældste tid førende gejstlige stand, brahman-kasten, formåede i tidens løb at forene disse elementer, hvoraf meget blev skabt af adelskysten, til en åndelig helhed, brahmanismen. Uden for denne forekom dog betydningsfulde rel. nydannelser, f. eks. buddhismen og jainismen, der i lange tidsrum havde førende magt. Men brahmanismen vandt igen overtaget, omkr. 800 e. Kr. med den brahmanske vedānta-filosofi og omkr. 1200 e. Kr. med bhakti-teologien i Rāmānujas navn. Imidlertid havde den eftervediske folkerel., den såk. hinduisme, brudt sig sin egen vej, idet den blev næret ved en stadig stærkere strøm af indflydelser fra de uariske lag i befolk., og formede sig til ny kultus, varieret gnm. talr. sektendannelser, væsentlig knyttet til to store gudeskikkelser, Civa og Vishnu, den sidste identificeret med en ny guddomsforestilling, Krishna, der blev bærer af den senere bhakti, dyrkelse af ekstasen og de stærke følelser, dels i form af erotisk følelsesmystik, dels i form af pietistisk liv s forægtende fromhed. Herpå beror nutidig ind. rel. Men nye momenter er kommet til i de sidste 150 år i form af ind. reformbevægelser. Også de nat. og polit. bevægelser i nutidens Indien er af menighedsdannende karakter og har en rel. side.

'indiskre't (lat. *indiscretus* uden forskel), uforstigt, åbenmundet, taktløs.

indisk rød, d. s. s. engelskrødt.

'indispone'ret (*in-²*) I-lat. *disponere* ordne; råde over), forstemt, uoplagt; 'indisponi'bel, ikke til rådighed; indisposition, uoplagt.

'indium (navn efter spektralliniens farve; nylat. *indicum* indigo), grundstof, kem. tegn In, atomnr. 49, atmægt 114,8, vf. 7,36, smp. 155°, kp. 1450°, hvidt, blødt,

Indkomstskat for personer. *)			
	1913/14 1000 pers.	1938/39 1000 pers.	1947/48 1000 pers.
Antal skatteydere til udlign.fonden i kommunerne	?	1163	1761
		910	1761
		1740	1988
	mill. kr.	mill. kr.	mill. kr.
indkomstskattebeløb i udlign.fonden pålagt til kommunerne**)	ca. 42	212	591
		18	40
tilsammen..	?	366	1472

*) Selskabsskatterne samt krigskonjunkturskat ikke medregnet.

**) Opholdskommuneskat og erhvervskommuneskat.

metallisk stof. I står i kem. henseende nær aluminium; besidder korrosionsbeskyttende egenskaber og anv. som overtræksmetal og i legeringer, som den tal værkstoff, som lejemetal i flyvemaskineindustr. o. a.

indi'vid (lat. *individuum* det udelelige), enkeltvæsen; noget, som ikke kan deles uden at miste sin væsentlige karakter. I *formel logik*: den laveste type af genstande. I *biol.* en morfol. og fysiol. enl. flercellet enhed, organisme, af selvstændig livsmulighed

individ u' a', hvad der hører til et individ, **individualbegreb**, begreb om individ, enkeltting. Mods. almenbegreb.

individualforestilling, forestilling om en individuel genstand. Mods. almenforestilling.

individualforfølgning, retsforfølgning foretaget af en enkelt kreditor, f. eks. ved udlæg, mods. f. eks. konkurs.

individuali'se're, gøre individuel, eksemplificere et almenbegreb, anvende en almen regel i et enkelt tilf. med hensyntagen til dets ejendommelighed.

individualisme, den opfattelse, at individers værdi, ret og selvbestemmelse går forud for hensynet til samfundet, og at staten og dens institutioner er til for individernes skyld.

individualist, person, der i teorien og/el. i praksis hylder individualismen.

individuali'te't, særpræg ved et individ. **individualpsykologi**, 1) gren af psyk., der omhandler enkeltmenneskets sjæleliv uden hensyn til dets sociale miljø; 2) den af A. Adler udformede psyk. retning, if. hvilken selvhævdelsen er grunddrift og mindreværdsfølelse opstår, når denne ikke tilfredsstilles; 3) den af d. sv. psykiater Henrik Sjöbring (f. 1879) fremsatte lære om individernes konstitutionsbetingede typiske forskelle.

individ u' a' l'succession, ordning, hvorefter hele arven tilfalder en enkelt. Således i reglen ved fidei commissar.

individuation (lat.), *filos.*, proces, hvorved der af det almene stof el. det hypotetiserede almenbegreb udski'les individer.

individ u' el' (fr.), hvad der er ejendommeligt for et individ.

individuel undervisning, undervisningsform, der bygger på barnets selvvirksomhed og lader hvert barn gå frem i sit eget tempo, i fordrer i alm. særligt undervisningsmateriel, der er opdelt i trin, som hvert indfører nyt lærestof og afsluttes med prøver, i er f. eks. brugt i Dalton-planen og i Winnetka. I Danmark. første kontrollerede forsøg på skolen på la Coursvej, Fr.berg (1930-35), derefter stigende udbredelse.

indkaldelsesordre, skriftlig tilsigelse til værnepligtige om at møde ved hær el. flåden.

indkaldtes familier, hjælp til, ydes efter Forsorgsloven til betaling af udgifter, som ville være blevet afholdt af vedk., hvis han ikke var blevet indkaldt. Hjælpen betragtes som særhjælp.

indkapsling forekommer hos adskillige lavere dyr, navnlig encellede, fiadorne og rundorme. Ved i danner dyret en hinde omkring sig og kan i denne tilstand tåle udtørring o. a. ugunstige forhold.

indkast tilkendes et fodboldhold, når bol-

den passerer sidelinien, sidst rørt af modstanderen, i udføres med begge hænder over hovedet.

indkomstskat, direkte skat pålagt i forh. t. en persons (et selskabs el. lign.) samlede nettoindkomst. I alm. medregnes i indkomsten ikke formueforbrug samt visse formueerhvervelser (arv, gave, visse kapitalgevinster). - I Danmark. er lægges i af personer (og af selskaber m. v. i form af selskabsskatterne) og tilfalder staten, den fælleskomm. udligningsfond og kommunerne. Også de kirk. afgifter har form af en i. Foruden ordinær i har i tidens løb været pålagt forsk. tillæg til i samt - på indlægstigninger - merindkomstskat og krigskonjunkturskat. Den ordinære i til staten beregnes i Danmark. af en persons årl. nettoindtægt 4- betalte personlige skatter m. m. = skattepligtig indkomst, som opgøres v. selvangivelser, der så vidt mulig kontrolleres af myndighederne. Forinden skattens beregning foretages af skattemyndighederne visse graduerede fradrag ud fra ønsket om at holde et vist eksistensminimum uden for beskatt. (gnm. de personl. fradrag og børnefradrag) samt under hensyntagen til udgifter foranl. v. hustrus selverhverv. De således korrigerede indkomster beskattes til staten efter en progressiv skala, stigende (1948/49) fra 2% (indk. på 200-400 kr.) til 57 % (for den del af indk., der ligger over 400 000 kr.). i til udlign.fonden beregnes efter lign. regler, ligesom den kommunale i til de 3 hovedstadskomm. For de øvr. komm. udskrives i efter »formue og lejlighed« (d. v. s. efter evne) og gradueres efter indkomstens størrelse, skatteyderens civilstand og børnetal og evt. efter indtægtskilde m. m. For personer med nogenlunde stabil indkomst fra år til år kan i i alt for de største indkomster højst udgøre ca. 42% af indtægterne over en årrække. Ovenst oversigt viser omfanget af personlig i Danmark. for skatteårene 1913/14, 1938/39 og 1947/48.

indkvartering, husning af soldater, heste m.m., sker i Danmark, efter lov af marts 1924.

indkøbsforeninger har til formål at foretage indkøb for medl. i fællesskab for at undgå mellemhandelens avance og skaffe medl. en stærkere indkøbsstrategisk stilling, i bestående af forbrugere er brugs- og andelsforeninger. Som modtræk mod konkurrence fra kædeforretn. og brugsforen, har også selvst. detailister stiftet i, der overtager grossistfunktioner, ligesom der er dannet i af grossister.

indlagt arbejde, d. s. s. intarsia og dekupørarbejde.

indland, den del af landet, der ligger inden for kystlandet.

indlandsdelta, delta inde i landet, dannet hvor en flods fald er meget ringe.

indlandsis, udstrakte sammenhængende ismasser, dækkende større strækninger af landjorden (Grønland). I tidsiden i N-Eur. og N-Arner.

Indlandsisen, den kappe af is, der dækker ca. 2/3 af Grønland. I er svagt tykkvælt, højeste dele omkr. 3000 m o. h. Tykkelsen i midten antagelig fl. km.

indlemmelse, 1) optagelse af en ved erobring el. på anden måde erhvervet landsdel som integrerende bestanddel af den

erhvervende stat; 2) optagelse af en kommune el. del af en komm. i en anden, særlig af forstadsområder i en bykomm. **indlyd**, *sprog.*, lyd el. lydgruppens stilling inde i et ord.

indlæg, i retssproget de skriftl. el. mundtl. anbringender, som en part fremkommer med.

indløselighed, fri adgang til ved indlevering af banksedler i centralbanken at få udbetalt den tilsvarende værdi i møntfodsmetal (guld, evt. sølv).

indmuring af levende mennesker forekommer i adsk. sagn, som straf el. som magisk handling (for at sikre en bygning mod at styrte sammen el. synke i grunden). I ældre da. ret en særlig hård form for livsvarigt fængsel.

'indoa'rier, indiske folk af den indoeur. sprogæt.

'indoaustra'lier, fællesbetegn. for de europide folk i Indien (santaler), på Ceylon (veddaer), i Indonesien og i Austr. i har middelhøj legemsbygning, mørk lod, mørkt, lokket hår og fremtrædende kæber.

ind o' baktirer, befolkningen i Baktrien efter Alexander d. St.s erobring til skyrt hernes erobring ca. 100 f. Kr.

indoeuropæ'ere, fællesbetegn. for folk, hvis vigtigste særkende er indoeur. sprog.

'indoeuropæ'iske sprog (i Tyskland kaldet *indogermanske*, i Engl. ofte *ariske*) udgør en sprogæt, der er udbredt over Indien, Persien og Eur. samt ved kolonisation herfra i nyere tid tillige Amer., Austr. og S-Afr. Det folk, som opr. var sprogets bærer, har antagelig udbredt sig fra et centrum i det eur. el. asiatiske steppesområde. De overleverede sprog falder i flg. grupper: 1) arisk, 2) slavisk, 3) baltisk, 4) albansk, 5) armensk, 6) germansk, 7) græsk, 8) italiisk (spec. latin), 9) keltisk, 10) tocharisk og 11) hittittisk. De to sidste grupper er uddøde. Om selve grundsproget har vi kun den viden, som tilbageslutninger fra de senere sprogtrin giver os. Vokalsystemet har været præget af aflyd. Morfologisk har det været et udpræget fletterende sprog med meget stor formrigdom både i nominer (8 kasus) og verber, en rigdom hvoraf meget genfindes i oldsporene sanskrit, gr. og lat., medens adsk. af de mod. sprog er stærkt afslæbne.

indofe'no'ler, se indamirer.

'indogerman'ner, en særlig i Tyskland anv. betegn. for indoeuropæere.

'indogerman'ske sprog, en særlig i Tyskland anv. betegn. for indoeur. sprog.

ind- og udsættelsesforretninger, fodegforretn., hvorved en person sættes ind i el. ud af besiddelsen af en ting. Også forældre- el. værgemyndighed kan gøres gældende ved en sådan forretning. I alle tilf. forudsætter i, at rekvirentens ret er af en særlig klar karakter.

'Indokina, fr. off. *Federation Indochinoise* [federasio adofin'noai], område i Den Fr. Union omfattende Viet-Nam (Tonking og N-Annam), Laos, Cochinkina og Cambodja i Ø-Bagindien, 740 000 km²; ca. 27 mill. indb., hvoraf 3/4 er annamitter, der er stærkt præget af kin. kultur. Største byer: Hanoi (hovedstad), Saïgon og Haiphong. I består af lavlandene ved nedre Songkoi (mod N) og nedre Mékong (mod S), hvor der er stor risavl, og det store, tyndbefolkede NV-SØ-gående bjergland. Udover ris dyrkes kokos, gumm, majs, bomuld, tobak, sukker og te. Nær Hanoi findes kulminer. Industrien er uudviklet og landet eksporterer især ris (over Saïgon og Cholon), gumm, kvægvareprodukter og fisk. Møntenhed: piaster. - *Historie*. Dele af I var i 18. årh. afh. af Kina. Fr. indf. beg. 1787; kristen mission mødte modstand. 1862 annekterede Fr. dele af Cochinkina, hvorpå ekspansion i 1870'erne og 1880'erne trods krig m. Kina og hårde kampe i Annam og Tonking, Annam, Tonking, Cambodja, Laos blev fr. pro tektora term. egne fyrster, Cochinkina fr. koloni; styretes af fælles gen.guvenør. Efter Frankr.s sammenbrud 1940 kom I under jap. indflydelse

til 1945. Genoprettelse af fr. kolonistyre mødte derpå skarp modstand hos nationalistbevægelse (især i Annam), der ville skabe uafh. republik Viet-Nam. Frankr. anerkendte 1946 oprettelse af Indokinesisk Union inden for Den Fr. Union, men kampene fortsatte. (Kort se Asien).

'indokine'siske sprog, hvortil bl. a. kin., siames., tibetansk og burmesisk hører.

indok'syl' (*indigo* + *hydroksyl*), mellemprodukt v. fremstilling af indigo af naturlige planterstoffor el. syntetisk. Oksyderes let til indigo.

in'do'l' (*indigo* + *fenol*), heterocyklisk stof fra stenkulstjære. Dannes v. nedbrydning af proteiner. Lidt anv. til parfume. Væsentl. af teoretisk interesse.

indo'len't' (lat. *indolens* som ikke føler smerte), magelig, lad.

indolo'gi' (tat. *Indus* indisk + *-logi*), videnskaben om Indiens sprog, kultur, rel., arkæol. osv. beg. i slutningen af 18. årh. Spec. opdagelsen af den indoeur. folkegruppe fik i 19. årh. stor bet. for eur. sprogforskning og kulturhist. For skabelsen af den vidensk. rel.hist. har i ligeledes haft afgørende bet. Da. forskere, overvejende filologer, inden for i er: Rasmus Rask, N. L. Westergaard, M. V. Fausbøll, C. V. Trenckner, S. Sørensen, Dines Andersen, Poul Tuxen, Hans Hendriksen.

indo'ly'leddikesyre, **0-i**, *heteroauxin*, plantevækststof, findes i visse planter, men fremstilles syntetisk. Fremmer roddannelsen på stiklinger. Anv. praktisk til dette formål.

Indo'ne'sien (lat. *Indus* indisk + *gr. néso* ø) el. *Insulinde*, øgrupper S og *SØ* f. Bagindien, væsenl. lig omfattende Filipinerne og Høll. Indien (-r Ny Guinea); ca. 2 mill. km²; ca. 86 mill. indb. - Fund på Java (*Pithecanthropus erectus*, »javamanden«) viser, at I hører til de ældst beboede områder på Jorden (istidens midte). I-s nulevende beboere er aflangt yngre oprindelse. Primitivest er negritøer og indoaustriale, som er jægere og samlere. Bortset fra papuaniblanding mod 0 kan resten af I-s befolkning henføres til gruppen malajer, tilhørende den mongolide racegruppe.

Indo'ne'siske Republik, den af de indonesiske nationalister oprettede uafh. stat, omfattende Sumatra, Java og Ma-doera. (Hist., se Holl. Indien).

indonesiske sprog, gruppe af malayopolynesiske sprog.

In'dore (eng. [in'dɑ:l]), ind. *Indaur*, 1) ind. fyrstestat, tilsluttet Hindustan, i Centralindien; 25 745 km²; 1 514 000 indb. (1941). Bomuldsdyrkning; 2) hovedstad i 1), NØ f. Bombay; 204 000 indb. (1941). Tekstilindustri.

indo'skyther, folket i Baktrien og NV-Indien efter skythernes indtrængen ca. 100 f. Kr. til 4. årh. e. Kr.

indo-su-me'riske kultur, d.s.s. Induskulturen.

indpisker, eng. *whipper-in* el. *whip*, eng. parlamentsmedl., som for hver sit parti overvåger, at dette er tilbørligt repræsenteret ved afstemningerne.

•Indra, den centrale skikkelse i den ældste ind. rel., gudernes høvding, en guddom af udpræget arisk karakter. I Rigveda fortæles, at I udkæmper en frygtelig kamp med dragen Vritra, der havde fængslet vandene og lagt Jorden døde. Da dragen er dræbt, skaber I dagen og køerne og gør Jorden til menneskenes bolig. Denne myte er oplevelsesindholdet fra den store vediske kultfest, somaofferet, i hvilket I er den aktive skabende kraft, ligesom I-s våben, tordenkilen Vajra, er symboliseret i presses tenen, hvormed man banker somaplantens stængler for at udvinde den berusende saft til det kultiske drikkeleg, der er I-s spec. sfære. Med den vediske offerkults afblomstring mistede I sin opr. karakter, i eftervedisk folkerel. er han kun en skikkelse af underordnet bet.

Indre [*adr*], 1) 266 km l. biflod til Loire, fra centralmassivet, til neden for Tours; 2) fr. dept. omkr. 1); 6906 km²; 252 000

indb. (1946). Agerbrug og kvægavl. Hovedstad: Châteauroux.

Indre-et-Loire [(?'dre'lwa:r)], fr. dept. i Midtfr.; 6158 km²; 350 000 indb. (1946). Stort agerbrug, vin- og frugtav. Hovedstad: Tours.

indre mission betegner i mods. til ydre mission et evangeliserende arb. i et kristent samfund; betegn. er opstået i forb. med det 19. årh.s vækkelser først i Engl. Lægprædikanter spiller i regelen en stor rolle i i, ligesom traktautdeling, søndagsskoler, gademøder o. l. Arbejdet er ofte specialiseret efter befolkningsgrupper og erhverv (fabrikmission, sømandsmission osv.). I Danm. findes siden 1861 Kirkelig Forening for Indre Mission, som 1948 havde ca. 850 missionshus (deraf 732 tilskødet I) og 144 missionærer; formand (siden 1934): sogneprest C. Bartholdy, KFUM og KFUK må betragtes som I-s ungdomsarb.; en lang række kirk. institutioner er stærkt præget af I. Også Det Da. Missionsselskab er væsentligt ledet af I. Siden 1865 findes Kirkelig Forening for Indre Mission i København. Mods. den alm. I er den kbh.ske ikke udspunget af pietistisk vækkelse, men af nogle højkirkeleges vægne sociale samvittighed; sociale institutioner spiller derfor her en større rolle. Efterhånden er dog det åndelige præg nogenlunde ens i begge foreninger. - I No. og Sv. findes kraftige i-bevægelser.

'Indre Mongo'li', kin. *Meng-ku* [mãi'gu], alm. betegn. for de dele af Mongoliet, som udgør kin. provinser (Cha-har, Jehol, Ning-sia og Sui-yuan).

indre sekretion, d. s. s. intern sekretion.

'indri' (*Indris brev icau' dat us*), stor, haleløs halvabe, Madagascar.

'indrulle'ring (fr. *enroller* indskrive på en off. liste (*role*)), værnepligtiges optagelse i lægdsrullen; skal ske i Danm. det år vedkommende fylder 17 år.

indsande, flyvesandsstrækninger opstået inde i landet (findes f. eks. på Jyllands heder).

indsegl (mlat. *insigillare* sætte segl (sigillum) på), ældre udtryk for segl, brugtes både om selve seglaftrykket og signetet, hvormed det frembragtes.

indsejlingsmærke, to el. fl. punkter, f. eks. båker, der, holdt over eet, leder i kurslinien ind til en havn el. fjord.

indsidder, d. s. s. inderste.

indskrivningsbevis, bevis for, at en ejer af statsobligationer har indleveret et beløb i obligationer til statsgældskontoret til kassation for i stedet at blive indskrevet som kreditor i statsgældsbogen.

indskrænkert fart, sejlsd. 0 for linien Tessel/Lindesnes og i hele Østersøen.

indskud, isolerende lag i etageudskillelser el. ml. spær (ved beboede tagetager), i består af ler, sand, brædder el. lign.

indskydning, mil. en række skydeforsøg, der foretages på særlige skydebaner for at bestemme et våbens ballistiske egenskaber.

indslåning, *havebrug*, midlertidig opbevaring af planter (»indslag«). Planterne lægges oftest i let hældende stilling, og rødderne tildækkes med jord for at hindre udtørring.

indsprøjtning el. *injektion*, metode til at tilføre organismen lægemidler gnm. huden uden om tarmkanalen. Der skelnes ml. kutan, subkutan, intravenøs og intramuskulær i.

indspænding af en konstruktionsdel foreligger, når dens ende helt el. delvist er forhøjet i at dreje sig, f. eks. ved indstøbning el. indmuring. (III. se bøjning).

indstilling, *psyk.*, 1) individets væren rettet mod noget på en el. fl. af følg. måder: tænkende (menende, intenderende), sansende (iagttagende), forestillende (erindrrende, forventende, fantasierende), stræbende; 2) individets væren disponeret for el. beredt til virksomheder af en vis art, f. eks. talen et bestemt sprog, skreven på maskine, lydighed over for en bestemt person; 3) (følelsesmæssig) holdning i alm.

indstillingsplade, *fat.*, d. s. s. matskive. **indsænkningshav** el. *ingressionshav*, hav med fastlandsskrænt og dybsø (mods. overskylningshav).

indsætning, *tekn.*, en opkulingsproces (cementer) af bløde stålgenstandes overflade, som ved den påfølgende hærdning bliver hård. Emnerne, f. eks. tandhjul nedpakkes med benmel, kulpulver o. l. og glødes.

indsø, betegn. f. sø inde i landet som modsæt. til strandsø.

indtagning, v. blikforarbejdning en formforandring, der gør genstandens tværsnit mindre.

indtægt el. *indkomst*, den strøm af varer og tjenesteydelser, som gnm. et tidsrum tilfalder en person (et selskab osv.) på anden måde end ved formidlingskald for formuestatust, d. v. s. vedk.s forbrug + nettoopsparing, i kan måles i penge (penge-el. nominal-i), i mængden af de pågæld. goder (real-i), hvilket kræver en omregn. f. eks. efter pristol, el. i behovstfredsstillelse (nytte), hvilket kræver en psykologisk målestok. Penge-i kan hidrøre fra en arbejdsindsats, fra besiddelsen af en økon. rettigbed (kapital, jurg, monopolrettligh. m. m.) el. fra en overførelse fra det offentl. (f. eks. aldersrente) el. fra private (gaver, aftægtsydelser). Det skattetekn. i-begreb er ikke eksakt defineret og kan afvige fra ovennævnte. Den samlede strøm af varer og tjenester, som tilfalder et lands borgere, kaldes landets nationalindtægt, og den strøm, som produceres i landet, kaldes nationalproduktet.

indtømmer, *søv.*, ældre benævn. på et træskibis spanter.

in 'dubio pro 'reo (lat: i tvivlstilf. til fordel for den anklagede), den i straffesager gældende regel om, at enhver begrundet tvivl skal komme den sigtede til gode.

inducere [-u'se-] (lat: føre ind), fremkalde elektr. strøm; slutte fra spec. tilfælde til alm. regler.

induk'tan's, d. s. s. selvinduktionskoefficient.

induktion (lat. *inducere* føre ind i), 1) *filos.*, slutning fra enkelttilfælde til en alm. regel. Hvis alle enkelttilf., som reglen skal gælde for, er kendte, kaldes slutningen »fuldstændig i«; hvis kun nogle af enkelttilf. er kendte, kaldes den »ufuldstændig i« (generalisation), og kan aldrig blive helt sikker, men kun nå en vis sandsynlighed; 2) *fys.*, frembringelse af en elektr. strøm i en ledning ved ændring af et magnetfelt, opdaget af Faraday 1831. Magnetfeltændringen kan frembringes ved at bevæge en magnet i nærheden af ledningen el. ved at variere en elektr. strøm i en naboleddning. For i gælder flg. love: når magnetfeltet gnm. en strømkreds ændres, induceres der en elektromotorisk kraft (EMK), som er proportional med kraftlinieændringen pr. sec. Den inducerede EMK har en sådan retning, at den opståede strøms magnetfelt modsætter sig den foretagne ændring (Lenz's lov). Strømstyrken er proportional med den inducerede EMK og omv. proportional med strømkredsens modstand. Den elektr. energi, deropstår ved i, er ækvivalent med det arbejde, som må udføres for at overvinde den magnetiske kraft, som induktionsstrømmen frembringer. Ved i omsættes mekanisk arbejde direkte til elektr. energi, hvilket anv. i dynamoer, i danner sammen med elektromagnetismen grundlaget for elektroteknikken.

induktionsapparat, et apparat til frembringelse af strømstød af høj spænding v. hj. af induktion, i består af to spoler med fælles jernkærne, den primære spole, hvori en elektr. strøm slutes og afbrydes mange gange i sek. ved en afbrydermekanisme, og den sekundære spole med mange vindinger, hvori induktionen sker. I med spændinger på omkr. 100 000 volt anv. tidligere til drift af røntgenrør.

induktionsbevis anv. i *matematikken* til at bevise sætninger (el. formler), der gælder for alle positive hele tal. Man efterviser, at sætningen gælder for tallet 1, og dernæst, at dersom den gælder for et helt tal *n*, gælder den også for det følgende *n + 1*. Heraf følger da, at sætningen gælder for alle tal 1, 2, 3,

induktionskoefficient, der måles i enheden henry, er den gensidige induktion ml. to spoler, når en strømændring på 1 amp. pr. sek. i den ene frembringer en EMK på 1 volt i den anden.

induktionsmetoder, *filos.*, metoder til at undersøge, om der findes konstant sammenhæng (f. eks. årsagssammenhæng) ml. 2 fænomener. Mest kendte er Bacons og J. S. Mills i.

induktionsmotor, d.s.s. asynkron motor, induktionsopvarmning, opvarmning v. hj. af hvirvelstrømme..

induktionsprincip, *filos.*, en eftersøgt, men endnu ikke sikkert funden sætning, der ville gøre det muligt at generalisere enkeltiagttagelser på logisk tvingendende måde.

induktionsspole, *reaktans-* el. *drossel-*spole, en trådrulle, med el. uden jernkærner, der ved sin selvinduktion i en vekselstrømskreds virker som en modstand.

'indukti'v, byggende på induktion.

induktiv belastning, en belastning på et vekselstrømsnet med en faseforskydning af strømmen bagud for spændingen.

in'duktor (lat. *inducere* føre ind), 1) d. s. s. induktionsapparat; 2) dynamo, der frembringer kaldestrømme i svagstrømsanlæg (telefon, telegraf).

indul'gen's (lat. *indulgentia* overbærenhed) aflad.

indul'gen'sdeklaration, eng. *Declaration of Indulgence* [dækla'reiʃən əv in-'daldʒɪns], Karl 2. af Engl.s erklæring af 1672, tillod ikke-anglikansk gudstjeneste; opgaves efter 1673. Tilsv. under Jakob 2. 1686-87. Tilsigtede at skaffe katolsk rel. propaganda fri udvikling, gavnede tillige nonkonformister.

indul'ner (af *indigo*), til farvning af uld og bomuld og (opl. i acetin) i kattuntrykkeriet anv. grå, gråblå, sortelblå indigolign. tjærefarvestoffer, fremst. af anilin og azo- og nitroforb. De findes i handelen som spritopl. i vandopløselige sulfosyreforb. Urene i sælges under navnet nigrosin bl. a. til farvning af skokrøm og trykfarver. Andre i anv. til læderfarvning og til sorte spritlakker.

in 'duplo (lat.), i to eksemplarer.

induration (lat. *indurare* gøre hård) el. *forhærdelse, med.*, det fænomén at vævene taber deres naturlige elasticitet og bliver hårde og seje.

'Indus (eng. [ɪn'das]), ind. *Sindhu*, 3190 km l. flod i Indien, fra Tibet N f. Himalaya gnm. NV-Kashmir til Den Arab. Bugt ved Karachi (delta). Vandmængden er størst om sommeren. I PunjabogSindh har den enorm bet. for vandingen af de tørre steppeegne, hvor der nu dyrkes hvede og bomuld til eksport. Store vandmængder opstemmes ved Sukkur.

Indus-kulturen el. den *indo-sumeriske kultur*, navn på en tidl. ukendt kultur, opdaget gnm. arkæol. udgravninger, siden 1923'24 iværksat af Archaeological Survey of India, først ved Mohenjodaro i Larkána, Sindh, og Harappa i Montgomery, Punjab, siden fortsat fl. a. st. i Indusbækkenet og Balichistan. I var en høj udviklet urarisk bykultur, mange fund minder om de elementer i den senere ind. hinduisme, som stammer fra de urariske lag i den ind. befolkning. I menes at være gået til grunde ved indvandring i 2. årtusind f. Kr. af ariske stammer fra NV ned i N-Indien.

indus'tri' (lat. *industria* flid, virksomhed), fabriksvirksomhed. Karakteristisk for i er masseproduktion under anv. af maskiner og mekanisk kraft samt afsætn. af produkterne til en ubestemt køberkreds over »markedet«. Tidligst udvikledes i i Engl. (fra 18. årh.); dermed opstod en ny samfundsklasse af ejendomsløse, jur. frie lønarbejdere uden udsigt til at blive selvstændige. Siden slutn. af 19. årh. har i-s voksende tekn. og økon. styrke medført stordrift med store faste omkostn. og fremkaldt konkurrencebegrænsende samarbejdsformer (karteller, truste m. m.).

industrialisme, samfundstilstand hvori industri er den dominerende erhvervs-gren.

Industrial Workers of the World [in'dɪstriəl 'wɜrkəz əv 5ə 'wɜrld] (eng.-

arnær: verdens industriarbejdere), fork. I. W. W., revolutionær, syndikalistisk præget arner, fagforeningsorganisation, grl. 1905. Var genstand for voldsom forfølgelse og mistede sin bet. fra 1916.

industribrænde el. *centralbrænde*, 60-100 cm l. flækket brænde, til bagerier, mejerier, teglværker o. l. samt centralfyr.

industri'el', som vedr. industri.

industrielle byggetoder, byggeri, der anv. industrielle hjælpemidler og metoder, der nedsætter arbejdstiden og omkostningerne (hvilket atter kan medføre forbedret boligstandard), idet de fabriks-el. værkstedsfremstillede dele relativt let samles til det bærende skelet, hvorefter de øvrige bygningsarbejder kan foregå samtidig i alle etager.

Industrielle Revolution, alm. betegn. for industriens gennembrud i Engl. fra ca. 1750, hvorved den moderne kapitalisme etableredes og lønarbejderklassen skabtes.

industriforbund, landsomfattende forbund af fagforeninger inden for samme industri el. erhvervsgruppe, uanset de enkeltes fag. I adsk. lande, bl. a. Sovj., No. og Sv., har i helt el. delvis fortrængt fagforbund som organisationsform (møgt. Engl., Danm. o. a. lande).

Industriforeningen, grl. 1838 i Kbh. til fremme af industridrivendes liberalistiske svynspunkter. Har udg. tidsskrifter, afholdt industristillinger, medv. ved oprettelsen af tekn. skoler, af Teknologisk Institut m. m.

Industriforeningens Bibliotek, grl. 1838, omfattede litt. om industriens økon. og tekn., 1942 indlemmet i Danm.s Tekn. Bibi.

industrikultur, kulturform udviklet i Eur. i 18. årh.s slutn. af agerbrugssamfund under udnyttelse af lokale mineralrigdomme og oversøiske råstoffer. I modsætn. til andre kulturformer ikke i særlig grad bundet til bestemte klimaer og naturforhold. Bl. i-s forudsætninger er - af hensyn t. produktions- og afsætn.muligheder - store "folkningskoncentrationer" i bysamfund, "alm. en stærk teknisk udvikling inden for produktion og transport; i har de sidste 100 år hurtigt bredt sig over store arealer af Jorden; Eur., N-Amer., dele af Sydamerika, Indien, Japan, Austr., Sydafr.

industripapirer, børsudtryk f. aktier i indus. trisekskaber.

indus'tripsykologi', gren af psyk., der omhandler de for industriarbejdet vigtige psykiske faktorer.

Industrirådet, oprettet 1910, har til formål at behandle tekniske og industrielle spørgsmål og følge den tekn. udvikling. I henholder under Indus. triforeningen i Kbh.

Industriostatistik, talmæssige opgørelser vedr. industrielle bedrifter. I Danm. er kilderne til i dels de oplysninger, der if. toldloven skal indsendes fra hver bedrift, dels de spec. industri- og erhvervsstællinger. Stat. Dept. udarbejder en årlig produktionsstatistik og et månedligt produktions- og beskæftigelsesindeks.

Industriyndikat, Dansk, **Compagnie Madsen A/S**, grl. 1900. Syndikatet fabrikker særlig automatiske skydevåben. Største antal arbejdere og funktionærer ca. 1500. I ødelages under besættelsen ved sabotage den 22. 6. 1944.

indvandring, 1) befolkningstilgang fra udlandet, 2) befolkningsvandring fra en del af et land til en anden. De fleste lande søger ved strenge bestemmelser og nøje kontrol af udlændinge gnm. fremmedpolitiet at begrænse i. Før 1940 var i til Danm. ca. 12 000 årlig, men siden er den, når der ses bort fra de ty. og allierede flyg-tinge, faldet betydeligt. I 1940 havde Danm. 127 000 indbyggere, der var født i udlandet, heraf 29 500 i Tyskl., 25 000 i Sv., 6000 i No. og 4000 i USA. i fra land til by var i Danm. meget stor før årh.skiftet og i tiden lige efter 1. Verdenskrig, men har i de senere år været forholdsviis ringe.

indvielse, *rel.*, overførelse af højere kræfter til bestemte personer el. genstande.

indvold (*viscera*), betegn. for de indre

organer, i snævrere forstand bughulens (intestina). (Hertil farvetavle). På fig. t. v. er bugsidens hud, muskler, ribben, brystben, bryst- og bughinde og fedtvæv fjernet. Over mellemgulvet ses lungerne, der tildels dækker hjertet. Under mellemgulvet ses leveren (galdeblæren skimtes), mavesækken, tyktarmens opadstigende del, der begynder med blindtarmen (hvis ormformede vedhæng, der i daglig tale kaldes blindtarmen, er skjult af tyndtarmslynger omtr. ud for tallet 19), den tværførløbende og nedadstigende del af tyktarmen, endv. tyndtarmen, hvis første stykke, tolvfinger-tarmen, er skjult. Det store net, der udgår fra mavesækkens nedre rand, er næsten fjernet for at tarmslyngerne kan ses. På fig. t. h. ses de dybere liggende organer, over mellemgulvet hjertet med de store kar, under mellemgulvet milt, bugspytkirtel, tolvfingerarm, der fortsætter mavesækken, binyrer, nyrer m. urinlederne, der fører ned til urinblæren, de store kar, endv. endetarmen. På hal-sen ses skjoldbruskirtel, strubehoved og luftrør, der skjuler spiserøret, endv. spytkirtler og de store kar. Organerne i bryst- og bughule er beklædt med glatte fugtige hinder, der tillader en vis ind-byrdes forskydning.

indvoldorme, fællesbetegn. for forsk. orme (bændelorme, ichter, rundorme), som lever inden i andre dyrs og menneskers organer.

d'Indy [da'di], *Vincent* (1851-1931), fr. komponist. Deb. som komp. 1870 m. *Trois Romances* for klaver. Under indflydelse af Wagner i *Symphonie Ce'venole* for klaver og orkester (1886). Endv. operaer, orkesterværker, herimellem trilgien *Wallenstein* (1874-82), symfonier, de symfoniske variationer *Istar* (1896), fantasi for obo og orkester (1888), kammermusik, orgel- og klaverværker, korværker og sange.

indånding (lat. *inspiration*). Ved kontraktion af de dybe mellemribbensmuskler bevæges ribbenenes forreste ende fremad- og deres buede midterstykker udad- opad. Det hvelvede mellemgulv vil samtidig kontrahere sig og derved aflades noget. Dette giver bedre plads i brystkassen, luft vil strømme ind i lungerne, så de stadig udfylder brysthulen, og i finder sted. Ved afslapning af de samme muskler vil brystkassen vende tilbage til sin udgangsstilling, hvorved udånding finder sted.

'ineffekt'iv (*in-* + lat. *effectivus* virkende), uvirksom, uden nytteverdi.

in effigie (lat: i billede), om symbolsk henrettelse foretaget ved ødelæggelse af et billede af den dømte i mangel af hans person.

'inega' (fr.), ulige, ujævn.

'inesakt' (lat.), ikke eksakt, unøjagtig.

'inert' (lat. *iners* træg), *kern.*, inaktiv, ædel.

iner'tiens lov (lat. *inertia* træghed) siger, at et legeme, der er i hvile, vil vedblive at være i hvile, hvis det ikke påvirkes af kræfter, samt at et legeme, der er i bevægelse, vil fortsætte denne bevægelse uforandret, hvis der ingen kræfter virker.

inertmoment foret legeme,der kan drejes om en akse, er summen af produkterne af alle legemets masedele og kvadratet på deres afstande fra akse, i er en vigtig regnestørrelse i mekanikken og er bestemmende for et roterende legemes kinetiske energi, som er $V \llcorner i OJ^n$, hvor CJ er vinkelhastigheden.

in ex'tenso (lat. egl: i det udstrakte),

fuldstændig, uforkortet.

in ex'tremis (lat.), på det yderste, på dødslejet,

infallibili'te'te (*in-* + lat. *fallere* fejle),

ufejlbarhed, særlig den pavelige,

in'fa'm (lat. *infamis* berygtet), æreløs;

skændig, nederdrægtig; afskyelig; lumpen;

in'fan't (sp. *Infante*, egl: barn), sp. titel for kongehusets yngre sønner og døtre.

'infanteri' (sp. *infame* barn, ung mand, fodsoldat), fodfolk.

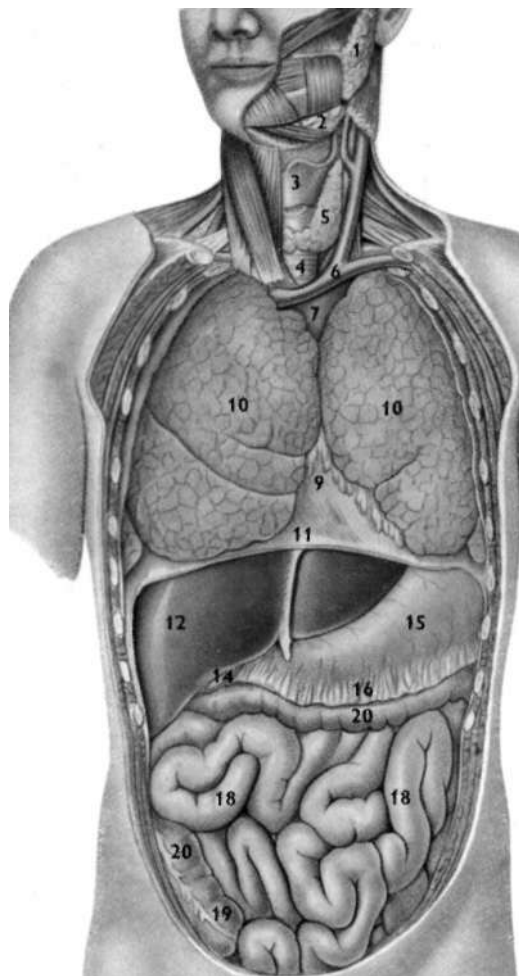
infan'ti'l (lat. *infans* lille barn), barnlig;

barnagtig,

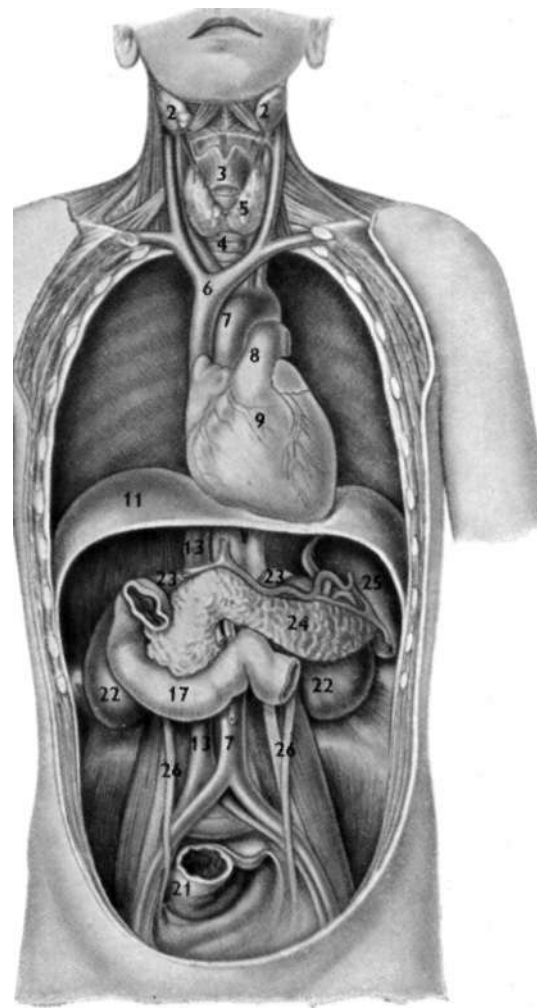
infantilisme, tilstand ved hvilken indvi-

det efter den normale overgangsalder

INDVOLDE

1. Ørespytkirtel
2. Underkæbespytkirtel
3. Strubehoved
4. Luftrør
5. Skjoldbruskkirtel
6. Øvre hul vene
7. Store pulsåre
8. Lungepulsåre
9. Hjerter
10. Lunger
11. Mellemgulv
12. Lever
13. Nedre hulvene
14. Galdeblære
15. Mavesæk
16. Store net
17. Tolvfingertarm
18. Tyndtarm
19. Blindtarm
20. Tyktarm
21. Endetarm
22. Nyre
23. Binyrer
24. Bugspytkirtel
25. Milt
26. Urinleder

Landskab fotograferet på almindelig og på infrarød følsom plade.

(13-16 år) bevarer sin barnlige (infantile) karakter. Legemshøjden er ringe, kønsorganerne små, den normale befrugtning udebliver. I åndelig henseende er de infantile undertiden normale, undertiden barnlige. Årsagen til i er som regel en sygdom i skjoldbruskkirtelen el. hypofysen.

inf'arkt (lat. *infarcire* stoppe ind), vævsforandring ved tilstopning af en arteriegren som flg. af blodprop. Hvis tilstopningen skyldes en blodprop, som indeholder bakterier, opstår et *septisk* i. Urinsyre! hos spæde er aflejringer af urinsur ammoniak i urinkanalerne.

in fa'vorem 'terti (lat.), til fordel for trediemand.

infekt (lat. *inficere* påvirke, smitte), indtrængen af mikroorganismer el. virus i de dele af legemet, som normalt er fri for mikrober. Man skelner ml. stum el. latent i, som forløber uden andre symptomer end en evt. antistofdannelse, og i-ssygdom, som præges af kliniske symptomer som betændelse og feber. Mange i efterfølges af langvarig immunitet mod den samme i. (Jfr. smitsomme sygdomme og følgende artikler).

infekti'ø's (af *inficere*), smitsom, med smittefare.

inferi'ør (fr. af lat. *inferior* lavere), underordnet; ringere (i rang el. bet.).

infer'na'lsk (lat. *infernalis* underjordisk), hørende til underverdenen; djævelsk, forbandet.

In'ferno (ital.), helvede. Navnet på første del af Dantes »Divina Commedia«.

inficere [-'se-] (lat: påvirke, smitte), påføre smitte, fremkalde infektion.

in 'fidem (lat. *in* til, for—skyld *fidem* tro, troværdighed), for troværdigheds skyld (f. eks. bevidne el. underskrive noget).

infight ['infait] (eng.), nærkamp i boksnng. *in'nks* [lat. *inficium* det, der er føjet ind], *spr* og v., *afiks*, indføjet i selveordstammen.

infiltration (nylat: indsvingning), 1) *med.*, vævsparti, der føles fastere end det normale væv. Skyldes indtrængen af fremmedelemerter i vævet, oftest betændelsesprodukter, indsvivende vævsvædske el. celler fra ondartede svulster. En indsprøjtning under huden fremkalder en forbigående i. Betegn. i bruges ofte om myoser; 2) *politisk*, svækkelse af sammenholdet i modstandernes rækker ved planmæssig indtrængen af enkeltmænd el. smågrupper, der foruden spionage driver hviskekampagne og rejser opposition.

'infima 'species (lat.), laveste art i en klassifikation; hos Aristoteles: individerne. **'infinit(e)** (*in*-²) + *lat. finitum* afsluttet, begrænset), uendelig, ubegrænset, ubestemt; *gramm.*, de former af verbet der ikke anv. som prædikat i sætningen: f. eks. infinitiv el. participium.

innnitesi'ma'lregning (lat. *infinitus* ubegrænset), d. s. differential- og integralregning.

in'finiti'v (lat. *infinitus* uafgrænset), *gramm.*, navnemåde, f. eks: at læse.

infirme'ri (lat. *infirmus* svag), sygeafd. v. kaserne el. lejr, beregnet på syge, hvis tilstand ikke kræver hospitalbehandling.

in fla'granti (lat: i det brændende), på fersk gerning. **inflammation** (lat. *inflammare* tænde i

brand), betændelse; hyppigst anv. om den akutte betændelse.

inflation (lat: oppustning), i den alm. opfattelse en meget stærk prisstigning s.flg. af for kraftig udvidelse af samfundets pengemængde i forh. t. omsættens behov, oftest for at udvide statsmagtens andel i samfundets købekraft, i har især fundet sted under og efter krige, hvor statsmagten har optaget store lån el. udstedt papirpenge for at dække sit behov for betalingsmidler. Hvis vedk. land har guldfod, fører i som regel til dens op-hævelse, fordi centralbanken ikke kan overholde sedlernes lidløshed, og landets guldbeholdn. ellers vil strømmen til lande med mindre udviklet i. Øgelsen af pengemængden og indtægterne, målt i penge, samtidig med nedgangen i mængden af forbrugsgoder fører til prisstign., som reelt betyder en overflytn. af købekraft fra befolkn. til statsmagten og fra rentemodtagere, lønmodtagere m. fl. til selvst. erhvervsdrivende. Forringelsen af pengeformuers reale værdi begunstiger debitorer (især staten) på bekostn. af kreditorer. - *Kreditiv* er en i, som især foregår gnm. stærk udvidelse af bankkredit, mens impulsen til en *omkostn.* i især udgår fra stadig stigende avancer, lønninger o. a. produktionsomkostninger. Den mods. udvikl. kaldes deflation. De hidtil kraftigste i er sket efter 1. Verdenskrig i Ml.-Eur. og Rusl. I nov. 1923, da den ty. i standsedes, havde 4200 milliarder mark en værdi af i \$. Under og efter 2. Verdenskrig er en vis, men (endnu) svagere i udviklet i de fleste lande.

'infl (*in*-²) + *lat. flexibilis* bøjelig) *gramm.*, indeklinabel, ubøjelig.

infleksionspunkt (*in*-*) + *lat. flexio*-bøjning), *mat.*, d. s. vendepunkt.

in 'fiore (lat.), i (fuld) blomstring.

influ'en'sUnier (vulgarlat. *influentia* indflydelse), kurver, der ved dimensioneringen af f. eks. brodragerer optegnes for at lette bestemmelsen af påvirkningerne i et punkt for forsk. stillinger af den bevægelige last.

influ'en'smaskine er en elektriseringsmaskine, der frembringer elektricitet ved fordeling (influen), i, der kun anv. ved fys. demonstrationer, er forløber for de elektrostatiske generatore.

influenza [-'ænsal] (ital., egl: indflydelse, påvirkning), 1) *med.* (også kaldet *grippe* (fr.), *spansk syge*, epidemien 1948 kaldtes i Frankr. *ital. syge*). Hermed betegnes dels den pandemiske i, som har været kendt siden oldtiden (den sp. syge 1918-21) og dels den sporadiske i, som optræder med lign. symptomer el. med alle overgange til simpel forkølelse. Smitsstoffet er sandsynligvis et filterbart virus. Efter ³/₄-4 dages inkubationstid kommer der pludselig høj feber med kulderystelse, smerter i hoved, ryg og lemmer samt snue, ondt i halsen og hoste. Den kompliceres ofte med lungebetændelse, i efterfølges ofte af langvarig træthed; 2) *vet.*, en ved et ukendt, filterbart smitstof forårsaget akut infektions sygdom hos hesten (muldyret og æslet); giver i reglen varig uimodtagelighed. Lidelsen er febril og karakteriseret ved lymfekirtelsvulst, ødemer og slimhindekatarr

samt en stærk bindehindebetændelse med stærk opsvulmning og rødme, i kaldes derfor i eng.talende lande *pink eye* (lyserødt øje).

influenzabacillen, *Pfeiffers bacil*, bakterie, som man tidl. fejlagtigt anså for at være årsag til influenza.

influ'e're (lat: flyde ind i), have indflydelse på, påvirke.

in'fluxus physicus ['fy-] (lat., egl: fysisk indstrømning), fysisk årsag, spec. legemets indvirkning på sjælen.

in 'formå (lat.), i god el. korrekt form. **information** (lat.), undervisning; undervisning.

Information, da. dagblad; udkom fra sommeren 1943 som informationsorgan for d. illegale presse; fra maj 1945 polit. uafh. eftermiddagsblad. Chefred.: B. Outze og E. Seidenfaden. Oplag 1948: 27 000.

infor'me're (lat. *informare* danne), under-vise; give oplysning el. besked.

in 'foro (lat: på Forum), over for offentligheden, i retten.

infra- (lat. *infra* neden under), under, nedenfor.

infraktion (lat. *fractus* brækket), ufuldstændigt knoglebrud, hvor kun en del af knoglen er brækket, således at brudstykkerne holdes på plads af den resterende hele knogle.

infrarøde stråler el. *ultrarøde stråler*, også kaldet *mørke varmestraler*, er stråler med lidt større bølglængde end synlige lysstråler (fra 7600 Å til ca. 0,1 mm). i udsendes af Solen og af glødelamper. i med bølglængder op til ca. 12 000 Å kan fotograferes med særligt sensibiliserede plader, og benyttes f. eks. ved fotografering over store distancer, fordi de svækkes mindre end synlige lysstråler af tåge el. dis i luften. Anv. i vidensk. undersøgelser samt i kriminologien ved undersøgelse af dokumentfalsk. (III).

in 'fraudem credi'torium (lat.), til besvigelse af kreditorerne.

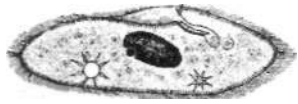
in full [in 'fut] (eng: fuldt ud). Når en fragtrate er fastsat i, kan bortfrakteren ikke kræve nogen ekstra gratifikation til skipperen el. lign., selv om dette måtte være sædvanen.

in'fu's (lat. *infusio* indgydeise), planteudtræk med kogende vand, f. eks. te.

infusion (lat: indgydeise), *med.*, indsprøjtning af større væskemængder under huden; *intraoæss* er indførelse af vædske (saltvand, blod el. lign.) i organismen gnm. en kanyle, som børes ind i knoglemarven, hyppigst i brystben el. skinnedben; *tekn.*, fremst. af et udtræk (mods. afkog) af plantedele ved overhældning af disse med kogende vand og henstand, f. eks. te. i anv. især i bryggerier ved mæskning af malt til overgæret øl. Maltet indmæskes med varmt vand, hvorefter man ved tilsætning af kogende vand sætter temp. op til den rette højde.

infusionsdyr (*CiVata*), encellede dyr, oftest mikroskopiske, beklædt m. fimrehår, formfaste; el. blødere sted på overfladen fungerer som mund, et andet som gat. Een stor og en el. fl. små kerner, formerer sig ved deling, forud for hvilken ofte går en konjugation. Lever af bakterier, flagellater o. a. mikroorganismer; de fleste i er

fritsvømmende i ferskvand el. havet, enkelte kravler v. hj. af særlig kraftige fimrehår på vandplanter o. l.; ganske få

Tøffeldyr.

er fastsiddende (klokkedyrene). Mange i forekommer i rådende el. forurenede vand; adsk. er tarmsnyltere. Beslægtet m. i er suctorierne.

infu'so'riejordO'n'krøria, anden betegn. f. infusionsdyr), gi. betegn. f. kiselgur. **Ing'**, i. nord. sagnhist. stamfader til folkeslagene omkr. Østersøen, bl. a. ingvænerne.

Inga (sv. [4T'a]), nord. kvindenavn, optaget fra sv. Den da. form er Inge.

Inge, nord. mandsnavn, egl. kortform til sammensatte navne med Ing-, Kendes i da. nu kun som kvindenavn.

-inge, efterled i talr. germ. stednavne (i jysk afkortet til -ing), der hører til de ældste bevarede.

1 Inge, no. kongsemne, påstået søn af Magnus Erlingsson, opstillet af baglerne mod Sverre 1196-1203.

2 Inge, no. konger. Inge Krogrug (1134-61), reg. 1136-61, søn af Harald Gille. Kæmpede støttet af Gregorius Dagsøn og Erling Skakke mod medkongerne Sigurd Munn og Øystein 2., faldt 1161 mod Håkon Herdebrød. - Inge Bårdsson (1185-1217), reg. 1204-17, dattersøn af Sverre.

3 Inge, sv. konger. Inge 1., reg. ca. 1066-1110 s. m. Halsten; sønner af Stenkil. - Inge 2., reg. ca. 1110-25 s. m. Filip; sønner af I 1. Begge måtte kæmpe med hedenske tronkræverer bl. sveerne.

Inge [iv], William tfalch (f. 1860), eng. teolog, 1911-34 Dean (domprovst) af St. Paul's i London; har vidensk. dyrket rel.-filos. og mystik. Kendt for sin skarpe og aktuelle kritik af kirke. forhold. Under 2. Verdenskrig angreb han Luther som en åndelig ophavsmand til nazismen.

Ingeborg (12. årh.), Knud Lavards hustru, moder til Valdemar 1., datter af den russ. fyrst Mstislav og Margrete Fredkullas datter Kirstine.

Ingeborg (1176-1237), datter af Valdemar 1., 1193 g. m. Filip August af Frankr., som forskod hende og først 1213 genoptog ægteskabet efter paven energiske indbringer.

Ingeborg (ca. 1244-87), no. dronning, datter af Erik Ploppenning, 1261 g. m. Magnus Lagabøter, moder til Erik Præstehader og Håkon 5. I strid med Erik Glipping om sin fædrenes arv.

Ingeborg (d. 1319), da. dronning, datter af Magnus Ladulås, 1296 g. m. Erik Menved.

Ingeborg (1347-ca. 70), datter af Valdemar Atterdag, g. m. Henrik af Mecklenburg 1362; deres søn Albrecht blev 1371 anerkendt som da. tronfølger.

Ingeborg (d. 1361), datter af Håkon 5. af No., 1312 g. m. hertug Erik af Sv. og 1327 m. Knud Porse; moder til Magnus Smek.

Ingeborg (sv. [Tj'abårj]) (f. 1878), da. prinsesse, datter af Fred. 8., 1897 g. m. hertug Carl af Västergötland.

ingefær er jordstængelen af ingefærplanter (Zingiber officinale). Forsk. sorter. I har en behagelig lugt, en krydret, brændende smag; bruges som krydderi.

ingefær, dansk ('Arum macu'latum), en i da. skove hist og her forekommende plante med trekantet-pilformede blade og røde bær.

'Ingelheim [-haim], ty. by (11 000 indb.) V f. Mainz med ruiner af Pfalz, opført af Karl d. St.

Ingemann, Bernhard Severin (1789-1862), da. forfatter. Præsteson. Student 1806. Mange dødsfald af brystsyge i I-s nærmeste familie og hans egen fornemelse af svagelighed har vedet stemningen over hans store ungdomsproduktion (beg.

derbarnet (1816) repræsenterer romantisk spiritualisme. Fra denne periode stammer også den mere livsnære sang *Vift Stolt på Codans Bølge*. En udenlandsrejse 1818-19 vakte I-s iagttagelsessevne og virkelighedssans. Ansættelse 1822 ved Sorø Akad. er den ydre forudsætning. f. hans hist. romaner 1826-35: *Valdemar Sejlr*, *Erik Menveds Barndom*, *Kong Erik og de Fredløse* og *Prins Otto af Danm.*; de indrammes af de fortællende digte *Valdemar d. St.* og *Hans Mænd* (1824) og *Dronning Margrethe* (1836) og efterfulgtes af digtkredsen *Holger Danske* (1837), hvis titelheld ses som repr. f. da. folkesjæl. Romanerne, der ikke prætenderer hist. realisme, er nat.-kristelig tendensdigtning. *Landsbybørnene* (1852) er en nytdisroman. I-s digteriske mesterværk er dog hans *Morgen- og Aftensange* (1837-39), hvis visionære poesi er på en gang stor og barnlig.

ingen er helt for sin kammertjener (fr. *il n'y a point de heros pour son valet de chambre*), udtryk, der tillægges den åndrige Madame Cornuel (1605-94).

'Ingenhousz [-haus], *Jan* (1730-99), holl. plantefysiolog, fastslag, at planterne i lys udskiller ilt og i mørke kuldioksyd.

In'genio et 'årti (lat. for ånd og kunst), navnet på en da. far-

in'ge'nium (lat: det vT^iJj^J^V

sindighed, geni. *Ingenio et årti.*

ingeniør [enje-] (fr. af *ingenium*), praktisk og teoretisk uddannet person, der beskæftiger sig med projektering, udførelse, tilsyn, vedligeholdelse o. lign. af byggearbejder o. a. tekn. anlæg. - I Danm. giver eksamen fra en tekn. højskole ikke eneret til at anvende titlen i. (Se også civilingeniør).

Ingeniøren, tekn.-vidensk. ugeskrift, der siden 1891 udgives af og tillige er medl.-blad for Da. Ingeniørforening. Oplag 1948: 6400.

Ingeniørforbund, Almindeligt, grl. 5. 3. 1917, er en del af Da. Ingeniørforenings organisation. I varetager medlemmernes sociale og økonom. interesser. Medlemmer er de medl. af Da. Ingeniørforening, som ikke er ansat i staten el. Kbh.s kommune el. i udlandet.

Ingeniørforening, Dansk, fork: *DIF*, da. civilingeniørers forening, grl. 1892. I har til formål at fremme det kollegiale forhold, at varetage standens interesser, at hævde den tekn.-vidensk. uddannelses og forsknings bet. og at fremme den tekn. udvikling til samfundets gavn. - Som medlemmer optages i alm. kun da. civilingeniører el. udenl. ingeniører med tilsv. uddannelse, samt visse ingeniørofficerer. - I udgiver tidsskriftet »Ingeniøren«. Medlemstal pr. 1. 1. 1949: ca. 5189.

ingeniørkorps, hærled, der udfører mil. ingeniørvirksomhed; omfatter i Danm. (1948) hærens bygningstjeneste og ingeniørregimentet.

ingeniørpark, dels oplag af ingeniørgods til hæren, dels et hærled, der fremskaffer og medfører sligt.

Ingeniør-Sammenslutningen oprettet 1937 ved sammenslutning af Bygnings-Teknikum-Ingeniørforeningen, Foreningen af Elektro-ogMaskinbygningsingeniører og Ingeniørsamfundet (stiftet 1895). Som medl. optages fortrinnsvis ingeniører, som har modtaget diplom fra et af de af staten godkendte da. teknika (højere

tekn. læreanstalter). Medlemstal pr. 1. 1. 1949 er 3911. I udgiver hver 14. dag tidsskr. »Ingeniør- og Bygningsvæsen«.

ingeniørvidenskab, naturvidenskaberens anv. i det praktiske liv. - Med udgangspunkt i disse og de i praksis indhøstede erfaringer el. spec. forsøg søger i at løse de tekn. problemer.

ingenmandsland, eng. *no man's land*, 1) landområde, som ikke er taget i besiddelse af nogen stat; 2) under 1. Verdenskrig folkeligt navn på den smalle stribe ml. modstanderne (-s stillingers trådeegn).

ingen over og ingen ved siden af Folketinget, Venstres slagord under forfatningskampen, forkortet citat fra tale af Hørup 1878.

ingenue [æTj'ljány] (fr. af lat. *ingenuus* naturlig), uskyldig el. naiv ung pige.

Inger (oldn. *IngigerOr*, ældre da. *Ingegerd*), da. kvindenavn. Formen I blev først alm. efter middelalderen.

1 Ingermanland, området ml. Peipus-søen og Neva. Befolk. opr. fl., blandet m. slaver. Tilhørte Novgorod til 1478, da Ivan 3. erobrede denne. 1617 under Sv., generobret af Peter d. St., som her 1703 anlagde St. Petersburg.

Inger Ottedatter (d. 1555), no. adelsdame, g. m. Niils Henriksen til Austråt; ejede som sidste repr. for no. højadel mægtige godser. Sønnelos; døtrenes ægteskaber (Vincens Lunge, Daljuncker) var afgørende i nord. politik. Titelfigur i drama af Ibsen (»Fru Inger til Østråt«).

'Inger'slev, //ans Peter (1831-96), da. godsejer (Marselisborg), højrepolitiker. Moderat .til at skabe partiorganisation; bidrog, indenrigsmin. 1885-94, trafikmin. 1894-96. Gennemførte lov om Kbh.s frihavn 1891, sociallovene 1891-92, bidrog til forliget 1894.

Ingholt, *Harald* (f. 1896), da. arkæolog; cand. theol. 1922, dr. phil. 1928 (studier over palmyrensk skulptur), leder af Carlsbergfondets udgrav. i Hamå 1931-38, docent i hebraisk ved Århus Univ. 1939-41, ansat v. Yale univ. i USA fra 1942.

Ingjaldskvadet, da. oldkvad; den vege kong Ingjald opægges her af sin fosterfader Starkad til at hævne sin fader; I kendes kun gnm. Saxos lat. gengivelse.

Ingelfeld Bugt [Tj'gfi:ld] (efter den eng. opdagelsesrejsende *Edward Ingelfield* (1820-94)) el. *J. Bredning*, stort grenet fjordkompleks i NV-Grøn., 77-78' n. br.

Ingelfeld Land, højtliggende isfrit kystland på S-siden af Kane Bassin, NV-Grøn. I V ligger polareskimobladens Etah.

Ingolf Christian Frederik Knud Harald Gorm Gustav Viggo Valdemar Aage (f. 17. 2. 1940), da. prins, ældste søn af prins Knud.

Ingolf-Ekspeditionen, da. dybhavs-ekspedition 1895-96 med orlogsskonerter »Ingolf« førte af kommandør Carl Frederik Wandel (1843-1930). Zoologiske og hydrografiske undersøgelser i N-Atlanten v. Grøn. og Isl.

'Ingolfr 'Årnarson (ca. 848-ca. 900), Isis 1. landnamsmand, tog ca. 874 bolig ved Reykjavik.

Ingolfshofdi ['irigoulvshovde], forbjerg på Isl.s S-kyst. Fyr.

Ingolstadt [Mj'gohj'rt], ty. by ved Donau i Bayern; 33 000 indb. (1939). Univ. 1472-1800; centrum for modref. nationen. Ca. 25 % ødelagt under 2. Verdenskrig.

I. A. D. Ingres: Odaliskan og Slavn n. (Privateje).

ingot [i'i?g3t], eng. betegn. for barre el. blok af metal.

ingredi'en's (lat: som indgår), bestanddel af et sammensat præparat; blandingdel.

Ingres [Æ:gr], *Jean Auguste Dominique* (1780-1867), fr. maler. Elev af David, påvirket af Raffaels kunst. Fremhævede i modsætn. til de samtidige romantikere (bl. a. Delacroix) de klassicist. idealer, ædel form og prægnant linieføring. Hovedværker: *Kilden, Hvilende Odalisk* og *Oedipus* (alle i Louvre). (111. sp. 2094).

ingressionshav (lat. *ingressio* indtræden), d. s. s. indsænkningshav.

Ingrid el. *Ingerid* (oldn. *Ingridr*), nord. kvindenavn. I nutidsda. lånt fra Sv.

Ingrid, Harald Hårderådes datter, g. m. Oluf Hunger.

Ingrid, Svend Estridsens datter, g. m. Olav Kyrre.

Ingrid (12. årh.), sønndatter af Inge den ældre af Sv., g. m. Henrik Skadelår og Harald Gille; moder til kong Inge og bisp Nikolaus.

Ingrid Viktoria Sofia Louisa Margareta (f. 28. 3. 1910), *dronning af Danmark*, datter af kronpr. Gustav Adolf af Sv. og Margareta af Engl. Ægtede 24. 5. 1935 dav. kronprins Frederik af Danmark. (Portræt).

Ingvar, *Yngvar*, nord. manosnavn; hertil hører den senere form *Jngvord*.

Ingvar, Axel (f. 1908), da. tegner; medarbej. v. »Politiken« 1929-49, derefter ved Berl. Tid.; humoristiske serier: *Magasin Madson, Tjavs, Prins Pilfinger*.

ingven [gv-] (lat.), lysken.

Ingwersen, *Jens* (f. 1871), da. arkitekt. Har som arkitekt for KTAS fra 1905 opf. en lang række telefoncentraler og *telefonthuset i Nørregade* (1906-09). Har endv. ombygget og restaureret fl. herregårde.

ingvæ'o'ner, navn på sagnagtig sammenslutn. af germ. (englelske og nord.) stammer; opkaldt efter den mytiske stamfar Ing(ve). i-s hovedguddom var Njord.

inhabilitet (*in-**) + lat. *habilitas* evne (til noget), uegnet; *jur.*, uegnethed til at foretage (rets)gyldige handlinger, manglende habilitet; spec: dommers (vidnes) uegnethed til at afgøre (udtale sig i) en sag, p. gr. af tilknytning til sagens parter el. interesse i dens udfald.

inhalation (lat.), indånding, benyttes spec. i bet. medikamentel indånding, f. eks. af adrenalin v. astma; *inha'le're*, indånde, indsuge.

inhalato'rium (lat.), anstalt, hvor der findes apparater til fordampning el. forstøvning af vædsker, som med indåndingsluften føres ned i patientens åndedrætsorganer.

inhi'be're (lat: hemme), forbyde, standse.

in'hibitor (lat. *inhibere* hemme), *kern.*, stof, som tilsat en kern. reaktionsblanding hemmer el. hindrer reaktionen (mods. katalysator). I tekn. har i fået stor betydning, spec. de såk. *antioxydanter*. Overordentlig små mængder af iltelige org. stoffer, særlig aromatiske aminer og fenoler, kan hindre oksydationsprocesser, muligt fordi de såk. kæderreaktioner derved ikke kan forløbe. Særl. betyd. har en tilsætn. af i til gummi for at modvirke dets ædning og til krak-benzin og råbenzol for at undgå harpiksdannelse (farvning, nedgang i oktantal) samt til konservering af fedtstoffer mod smagsforringelse ved oksydation. Også i antikorrosionsmidler for metaller har i stor betydning.

in ho'norem (lat.), til ære for.

inhuma'n (*in-**) + *human*), umenneskelig, brutal, hårdhjertet.

inhæ'ren's (lat.), vedhængen, egenskabs

tilknytning til en ting (substans).

initia'l (lat. *initium* begyndelse), *begyn-*

delsbogstav; for-bogstav; især stort, ornamentet begyndelsesbogstav ved større bogafsnit, i-kunsten øvedes af de gi. skrive og overtoges af bogtrykkerne, der dog ikke kunne opnå samme kunstneriske righoldig-

Dronning Ingrid. (Pot. Lindequist).

hed. I gi. tryk blev derfor pladsen til i holdt blank og i senere indtegnet af skriftkyndige illuminatorer. (111. viser initial fra ca. 1480).

initia'l (lat. *initium* begyndelse), *begyn-*

delses- (lat.), indvielse, opr. om optagelse i oldtidens mysteriemigheder, senere om religiøs indvielse i almindelighed.

initia'ti'v (fr. af lat. *initium* begyndelse), indledende skridt til en handling; foretagsomhed; i statsretlig sprogbrug: beføjelse til at forelægge lovforslag; jfr. folkeinitiativ.

iniva'e're (lat.), indvie, indføre i.

injektion (lat., af *injicere*), indsprøjtning, *injektor* (lat., af *injicere*), strålepumpe, hvor sugningen frembringes af en dampstråle. Bruges f. eks. som fødevandspumpe.

injicere [-i'se-] (lat.), indvende; indsprøjte.

injuria (lat.), uret, krænkelse.

injuri'an't (lat., af *injuria*), den der begår en ærefornærmelse; *inju'rie*, ærefornærmelse; *injuri'e're*, fornærme, begå ærefornærmelse imod.

inkafolket [i'i?'] (af quechua *yma* fyrste) udformede i 12.-16. årh. S-Amers. kraftigste statsdannelse. Oprindelsen var en quechua-stamme omkr. Cusco i Perus høj-

Ruiner af en inkafastning.

land, der ved erobring tiltvang sig herredømmet over Cordillereområderne fra Ecuador i N til N-Chile i S. Erhvervs-kulturelt grundlag var majsagerbrug med kunstvandning suppleret med lamaavl, styreformen en stærkt centraliseret socialisme med en øverste leder, inkaen, udstyret med absolut verdenslig og rel. suverænitæt. Håndgribelige minder om i-s storhedstid er bygningsværker i karakteristisk stil over hele området: keramik, tekstiler, guldsmedarbejder, navnlig kendt fra gravfund, vidner om i-s håndværksmæssige og kunstneriske dygtighed. Riget odelagdes 1532-33 af Pizarro, der uddyttede tronstridigheder i fyrstehuset. Inkariget omfattede da ca. 1 mill. km².

inkamination (ital. *incaminare* indlede), i ældre ret sagsøgerens fremlæggelse for retten af stævningen forsynet med påtegning om, at den var forkyndt for sagsøgte.

'inkapa'bel (*in-**) + *kapabel*), ude af stand til; udygtig.

inkar'na't (*in-**) + lat. *caro*, genitiv *carnis* kød), i *malerkunst* hudfarvet.

inkarnation (*in-**) + lat. *caro*, genitiv *carnis* kød), 1) *religionshist.*, en sjæls el. et guddommeligt væsens åbenbare sig i legemlig skikkelse; 2) i *dogmatikken* Kristi menneskevordelse; 3) i *malerkunst*, d. s. s. karnation.

inkar'ne'ret, legemliggjort; det levende udtryk for, indgroet.

inkassation (ital. *incassare* lægge i kasse), d. s. s. inkasso.

inkas'sator, person, hvis virksomhed det er at indkræve pengefordringer for en andens regning.

in'kasso (ital.), indkrævning af pengefordringer.

inkassomandat, bemyndigelse til at indkassere en fordring på en andens vegne.

inkasso veksel, veksel, der bemyndiger vekselindehaveren til at inddrive en fordring for en anden.

inkl., fork. f. inklusive.

inklination (lat. *inclinare* hælde), hældning (bl. a. i astron.); opfordring til dans (buk); tilbøjelighed, hang, *lyst*; *Jy s.*, den vinkel, som den jordmagnetiske kraft danner med vandret plan; den er i Danmark, for tiden ca. 70°.

inklina'to'rium, et instrument, der anv. ved bestemmelsen af den magnetiske inklination, spec. inklinationsnål, en magnetnål, der drejer sig i det lodrette magnetiske meridianplan.

inkl'i'ne're (lat.), hælde, skråne; bukke el. neje for at byde op til dans; være stemt for.

Inklu'de're (lat. *includere* indelukke), indbefatte.

'inklusive (lat.), indbefattet, medregnet.

inkognito [-'koy-] (ital.), uden at være kendt; under påtaget navn, forkleedt.

inkohæ'ren's (lat.), mangel på sammenhæng.

'inkommensura'bel (i/-) + *kommensurabel*). To ensartede størrelser kaldes i, når der ikke eksisterer en størrelse af samme art, der går et helt antal gange op i dem begge.

inkommo'de're (fr.), være til besvær, ulejlige.

'inkompara'bel (*in-**) + *komparabel*), uden sammenligning; ubøjelig i grad.

inkompensation (*in-**) + *kompensation*), i *med.* udtryk for, at et organ ikke er i stand til at opfylde de fysiolog. krav, der stilles.

'inkompetence (*in-**) + *kompetence*), *jur.*, manglende evne til at udøve en vis raden som følge af, at denne tilkommer en anden.

'inkompeten't (*in-**) -j- *kompetent*), ubeføjet, ukvalificeret.

inkompetente vidner, vidner, som er udelukkede fra at afgive forklaring p. gr. af hensynet til andre personer, f. eks. præster om, hvad der er betroet dem i deres egenskab af sjælesørgere, sagførere om, hvad der er betroet dem i en sag, de har haft til udførelse. I straffesager er vidnefratagelsen meget begrænset; men afhøring sker da for lukkede døre.

'inkongruen't (*in-**) + *kongruent*), ikke kongruent; uoverensstemmende.

'inkonsekven't (*in-**) + *konsekvent*), ulogisk, selvmodsigende, følgestridig.

'inkonstan't (*in-**) 4- *konstant*), ubestændig, flygtig.

'inkonvenien's (*in-**) + lat. *conveniens* overensstemmende med, passende), ubejlilighed, besvær; upassende adfærd.

'inkoordination (*in-**) + *koordination*), manglende evne til at regulere en legemsdels bevægelser.

inkorporation (lat. *in-**) + *corpus* legeme, samfund, indlemmelse; *inkorpora're're*, indlemme.

inkorpo're'rende sprog, sprog som eskimoisk, der i udstrakt grad anv. fleksion til udtryk for ting, som de indoeur. sprog udtrykker ved selvstændige ord, f. eks. objekt og stedsbestemmelser.

'inkorrekt (*in-**) + *korrekt*), urigtig; unøjagtig.

in'kræ'ter (*in-**) + *sekret*), d. s. s. hormoner.

inkrustation (lat. *incrustare* overtrække med skorpe (*crusta*)), dannelse af en skor-

pe af mineral på overfladen af et legeme. I den tekn. kemi betegnes med i bl. a. ikke-celulosestoffer i træ og bastvare til med lignin osv.), for de ved vask af tøj i hårdt vand optagne kalksæber o. l.

inkubation (lat. *incubare* ligge i), fremkaldelse af en guds åbenbaring i drømme ved efter en rituel indvielse at sove i gudens helligdom.

inkubationstid (lat. *incubare* ligge i), det tidsrum, der sføløber fra smitteøjeblikket til den smitsomme sygdoms udbrud. Er ret konstant for hver sygdom, varierer i alm. fra få dage til få uger.

Inkubationstider:

- 1. Børnelammelse 4-7 dage
- 2. Difteritis 2-4 dage
- 3. Færesyge 2-3 uger
- 4. Gulsot 2-6 uger
- 5. Influenza 3-4 dage
- 6. Kighoste 5-8 dage
- 7. Meningitis 2-4 dage
- 8. Mæslinger 10-11 dage
- 9. Rosen 1-2 dage
- 10. Røde hunde 14-20 dage
- 11. Skarlagensfeber 2-5 dage
- 12. Skoldkopper 14 dage
- 13. Stivkrampe 6-14 dage
- 14. Weils sygdom 1 uge

inku'na'bel (lat. *canā* vugge), vuggetryk, bog fra før 1500 (da bogtrykkerkunsten »lå i vugge«), i Danm. fra før 1550. Antal af kendte i ca. 35 000, heraf ca. 10 000 i British Museum, 4000 i Det Kgl. Bibli. i Kbh.

inku'ra'bel (fr. af *in-* + lat. *curare* pleje, behandle), uheldbrelig.

inkvi'li'ner (lat. *inquilinus* en lejer), betegn. de galhvepse, der lægger æg i andre galhvepses galler.

inkvi're're (lat.), udspørge, efterforske.

inkvi'sit (lat. *inquisitio* den eftersøgte), ældre betegn. f. sigtede.

inkvisition (lat. *inquisitio* eftersøgning), kat. institution tilopfølgende udryddelse af kættere. 1184 oprettedes de første idomstole mod albigenserne, Lateransynoden 1215 dekreterede den verdens. magts pligt til at straffe de skyldige; 1232 oprettedes sanctum officium direkte under paven (ledet af dominikanerne); 1252 indførtes tortur ved i. Særlig anv. i undermodreformationen, mest berygtet i Spån. og Ital., hvor evangelisk tro næsten udryddedes. I Norden anv. i aldrig, i er ikke formelt ophævet.

inkvisitionsproces, den form for straffetspleje, under hvilken dommeren selv tilvejebringer det fornødne grundlag for sagens pådømmelse, og sigtede ikke betragtes som part, men som genstand for den strafferetl. undersøgelse.

inkvi'sitor (lat.: den, som eftersøger), den, der leder en strafferetl. undersøgelse, navnli. i sager om kætteri og trolddom.

inkvisi'te'risk, strengt underøgende.

inky'ste'ring (*in-* + gr. *kystis* blåre), den indkapsling, som kendetegner visse lavere organismer, f. eks. protozoer.

Inlandsbanan, den sv., 1289 km l. jernbane fra Kristinehamn til Gällivare på Riksgrånsbanan. I blev bygget 1909-37. Ny anlæg er den 931 km l. nordl. del (Sveg-Gällivare), medens resten er ombyggede privatbaner, den som sv. stat har overtaget.

'inlet, *dunnankin* el. *dunkoper*, et tæt kiperet, oftest rødfarvet bomuldsstof, anv. til puder og dyner.

in 'loco (lat.), på stedet, her; på pladsen.

in 'medias res (lat.: midt ind i begivenhederne), udtryk fra Horats' »Ars poetica« 148, der anv. om Homers Iliade, senere i litt.-vidensk. om al fortællende digtn., der straks indfører læseren i handlingens midte.

in 'medio (lat.), i midten.

in memoriam (lat.), til minde om.

in 'mente (lat.), i tankerne, i erindring.

Inn, 510 km l. biflod til Donau, udspringer i Rhætiske Alper (Schweiz), gennemstrømmer Engadin, løber forbi Innsbruck og udmunder i Donau ved Passau.

in natura (lat.: i naturlig tilstand), i varer, mods. i penge.

'inne (gllda. *innæ* gøre pligtarb., egl. bringe ind, i hus), i middelalderlig da. ret de

arbejdsforpligtelser, som påhvilede befolkningen over for kongen.

innervation (*in-* + lat. *nervus* sene, nerve), en legemsdels forsyning med nerver.

innervig (eng.: indre fløj), angrebsspiller i fodbold o. f. spil; opstilles ml. centreforward og wing; is-hovedopgave er at opbygge angrebene.

Inness ['inis], *George* (1825-94), arner, maler. Har malet lysfyldte, stemningsrige og harmoniske landskaber i tilknytning til Barbizon-skolen.

'innings (eng.), i baseball, cricket o. l. betegn. for de perioder, et af holdene er »inde«.

'Innitzer, *Theodor* (f. 1875), kardinal-ærkebiskop af Wien fra 1933; I trådte skarpt op imod den ty. nazist, kirkepolit.

'Innocens [-sæn's], *13 paver*. - **Innocens** 3. (pave 1198-1216), den mægtigste af alle paver. Hævede med held pavestolens herredømme over staten; bekæmpede kejsermagten, gjorde Engl., Polen og Aragonien til len af Rom, tvang den fr. konge Filip August til at genoptage ægteskabet med sin da.fødte dronning (Ingeborg), fik det 4. korstog igang, bekæmpede kætteriet i Eur. (korstøjet mod albigenserne; inkvisitionen) og fastslog transsubstantiationslæren på Lateransynoden 1215. - **Innocens** 4. (pave 1243-54) kæmpede voldsomt mod kejser Fred. 2., indførte tortur v. inkvisitionen, afholdt konciliet i Lyon 1245.

in 'nomine (lat.), i navn; i nomine Dei, i Guds navn.

inno've're (lat.), forny, istandsætte.

'Innsbruck [-bruk], hovedstad i Tirol, i Inn-dalen, Østr.; 80 000 indb. (1946).

Innsbruck, Maria Theresienstrasse.

Omgivet af høje bjerge; vigtigt trafikknudepunkt. Bet. tekstilindustri. Søgt turiststed. Univ. (grl. 1677).

inns of court [inz av 'kɑ:t] (eng.), de gi. sagførersamfund i London (Lincoln's Inn, Gray's Inn, Inner Temple og Middle Temple).

in 'nuce (lat.: i en nød), i en nøddeskal, kort sagt.

Ino'ceramus (gr. *is*, genitiv *inos* muskel + gr. *kéramos* lerfad; skildpaddeskal), en meget ofte i mesozoiske aflejringer funden slægt af uddøde muslinger, hvis skal havde et tykt prismelag.

inokulation (*in* + lat. *oculus* øje (-formet dannelse)), indpøding.

'inopportu'n (*in-* + *opportun*), ubelejligt.

in 'optima 'formå (lat.), i bedste form; som det sig hør og bør.

ino'sit (gr. *is*, genitiv *inos* muskel), *C₁₂H₆(OH)₂* cyklisk hexavalent sekundæralkohol, findes i forsk. dyre- og planteorganer.

Inowroclaw [ino'vrotslaff], ty. *Hohen-Kmlza*, by i Polen SSO f. Bydgoszcz; 36 000 indb. (1946). Saltminer. - 1772-1919 preuss.

in per'petuum (lat.), for bestandig.

in per'sona (lat.), selv, personlig.

in 'pleno (lat.), fuldtallig, som en helhed.

in puris natu'ralibus (lat.: i den rene naturtilstand), nøgen.

INRI anv. med kunstnerisk frihed i gengivelser af indskriften over Jesu kors, der var tresproget og på latin lød: /esus j'Vazareus Rex /udæorum (Jesús af Nazareth, jødernes konge).

inrigger (eng.), klinkbygget kaproningsel. langtursbåd med åre gange på rælingskant.

In-Sa'lah, oaseby i algiersk Sahara.

insa'nia (lat.), ældre betegn. for sinds sygdom.

Inscription, Cape [kæip in'skripjan], Austr.s V-forbjerg på Dirk Hartog Øen.

in'sekter (*Insecta*) (lat. *insectum* indskåret), ledlyrklasse. Legemet delt i 3 afsnit, hovedet med følehorn og 3 par mundlemmer - det 3-leddede bryst med 3 par ganglemmer og ofte 2 par vinger - og den flerleddede, lemme-løse bagkrop. På hovedet desuden som regel et par store sammensatte øjne og ml. disse nogle punktøjne. Kroppen dækket af et hyppigt ret hårdt, brunt ki tinskelet, til hvilket musklerne er fæstet. Munddelene kan være udmannede til sugesabel, mundåbningen oftest på hovedets underside, gattet i bagkropsspidsen, ekskretionsorganerne (de malpighiske rør) 4-6 lange rør, der munder i tarmen. Nervesystemet består af et hjerneganglie og en dobbelt streng langs bugsidens m. et gangliepar i hvert led.

En del i kan frembringe lyd ved at gnide forsk. kitindele mod hinanden el. svirre m. vingerne, en del har lydopfattende organer, nogle kan lyse. Andetredet foregår v. hj. af lange tynde luft rør (tracheer), der forgrener sig ud i legemet. Blodkarsystemet består af et langt, pulserende rygkar. i er særkønnede, hos mange har hunnen en læggebrod; hos adsk. findes yngelplete, nogle få er leven-dofødende. Den af ægget fremkomne larve vokser gnm. en række hudskifter, antager til sidst den voksnes udseende. Dette kan ske langsomt gnm. en række stadier.

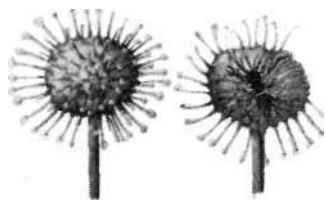
'insektstik [-'si:5sr] (*insekt* + lat. *-cidere* dræbe), kemiske insektdræbende midter. Man skelner ml. indåndingsgifte, tarmgifte og kontaktgifte. Til de ældste i hører svovl og nikotin. Fra 1867 indførtes kobbersenitacetat mod Colorado-billen; senere anv. blyarsenat, der ligesom førstnævnte dog giver mulighed for forgiftning af de vegetab. produkter; endv. svovlkalk, fluorider (f. eks. kryolith), tjære- og petroleumfraktioner (på emulsionform). Ret uskadelige for højere dyr er de lange anv. pyretrum-præparater (insektpulver, flit), der kan suppleres med dennis-præparater (indeh. rotenon). Efter den 1. Verdenskrig fremkom mølmidlerne Eulan og Mitin. Under den 2. Verdenskrig fik D.D.T. (diklordifenyiltriklorætan) stor betydning. Da der kan opstå resistente generationer af insekter, er det nødv. at udforske nye i; af andre org. klorforb. anvendes chlorodan, kloreret kamfen, Gemmaxan (benzolheksaklorid), p-diklorbenzol. Endv. tetraætylpyrofosfat, dinitro-o-kresol m. fl. Pulverformede og flydende midler spredes med trykluft fra særl. app. evt. fra flyve-maskine. Af luftformede i (f. eks. mod væggetøj i huse) benyttes svovldioxyd, T-gas (ætylenoxyd) og cyanbrint.

insektpulver (*Pulvis flosrem Pyrethri*), de tørrede og pulveriserede blomster af visse Pyretrum-arter (nær Chrysanthemum), som vokser vildt fra S-Eur. til Iran. i har en kraftig, ejendommeligt lugt og brændende smag. Indgår som bestanddel i flue- og uetøjmidler, idet de indeholder pyrethrolonesterne og krysantemumsyrer (pyrethrin), som er giftige for insekter og lign., men ufarlige for mennesker. Da disse stoffer vel har en hurtigt lammende, men ikke sikkert dræbende virkning tilsættes dertil el. syntetiske insekticider.

insektstik fremkalder en flygtig vable el.

mere varig hævelse, fordi insektet indfører et giftstof i huden. Giften hos da. insekter er oftest ufarlig, dog kan fl. stik af bi el. hveps give svære symptomer, i kan give stærke reaktioner p. gr. af overfølsomhed; hyppigere skyldes reaktionen dog, at der ved kradsning indføres betændelsesfremkaldende bakterier. Behandling kan indskrænkes til mentolsprit, som desinficerer og dæmper kløen.

insektædende planter, planter, som ved hj. af særligt byggede blade er i stand til at fange og fordøje insekter. Disse opløses af et enzym og en org. syre, og de

Blad af soldug, t. v. før, t. h. efterfangst.

opløste stoffer opsuges derefter. I Danmark er 3 slægter af i: soldug, vibefeldet og blærerod. I troperne findes bl. a. kandebereren og fluefangeren.

insektædere (*Insectivora*), primitiv pattedyrorden, oftest små former m. spids-takkede kindtænder og glat forhjerne. Hertil f. eks. spidsmus, pindsvin, muldvarpe og børstestvin.

Insel-Verlag ['inzal fær'la:k], ty. forlag, grl. 1899 i Leipzig; lagde hovedvægten på udgivelse af smukt trykte og billige bøger.

insemination, d. s. s. inseminering.

insemi'ne'ring (in-'b) -f lat. *semen* sæd, sædoverføring, kunstig overføring af fortyndet sæd, især fra hundyr til hundyr. Anv. mest hos kvæg (kvægavlsforening m. kunstig sædoverføring). Det må tilrådes at lade dyrlægen udføre sædoverføringer. Medens i navnlig anv. ved køer i Danmark, er den i mange lande indført også i heste- og fåreavl. - i anv. også under visse forhold hos kvinder. Man sonderer her ml. homolog i, hvor talen er om i fra en gift mand til dennes hustru, og heterolog i, der omfatter alle andre tilf. af i. Den heterologe i rejser en række retslige problemer - bl. a. vedr. forholdet ml. barnet og sædnoeren - der endnu ikke er ordnet i lovgivningen.

insepa'ra'bel Uat.), uadskillelig.

inse'ra't (lat. *inserere* føje ind), annonce i et blad, ofte anbragt på en særlig plads lige ved det redaktionelle stof.

insertion (lat. *inserere* føje ind), muskels el. senes tilhæftning til den knogle, der bevæges, når musklen trækker sig sammen.

inshallah [-Ja'lam] (arab.), om Gud vil. Den retroende muhamedaners tilføjelse ved omtale af fremtidige begivenheder el. ønsker.

in'sig'nier (lat. *insignis* kendetegn), ydre kendetegn på værdighed, magt el. stilling, f. eks. kongekrone og scepter, biskoppens mitra, ring og stav, byernes borgmesterkæder o. a.

insinuation (lat. *insinuare* trænge ind), udtalelse der indeholder en ikke fuldt udformet formåelse; i ns i nu'e're, fremsætte en i.

insi'ste're (lat.), stå fast på, hevde bestemt.

in'situ (lat.), på sin plads.

inskriftion (lat.), indskrift.

insolation (in-'*) I lat. *sol sol*, 1) *me-teor.*, den til en genstand indstrålede solenergi; 2) *med.*, strålevarme fra Solen, solstik.

insol'en't (lat. *insolens* uvant med), ufor-skammet, fræk.

in'solidum (lat.), en for alle og alle for en; solidarisk.

insol'ven's (in-'b) + lat. *solvere* betale), manglende evne til at dække sin gæld efterhånden som denne forfalder til betaling.

insom'ni (lat.), søvnløshed.

in'spe (lat: i håbet), fremtidig, tilkommende.

inspe'ctio (lat.), særlig, hver for sig.

inspek'tion, tilsyn, opsyn; besigtigelse; inspek'tør, tilsynsførende.

inspek'tor, tilsynsførende lærer i gymnasieskole.

inspicere [-i'se'-] (lat.), føre tilsyn med, besigtige, mønstre.

inspiration (lat.), 1) indånding; 2) gud-dommelig indgivelse; 3) bejestreret stemning, der udløser kunstnerisk skaben.

inspira'torisk lyd (lat. *inspirare* ånde ind), *fonet.*, indåndingslyd.

inspi're're (lat. *inspirare* ånde ind, indblæse), give indskydelse, beånde, bejestr; give tilskyndelse til.

installation (mlat.), indretning af en for-retning, opsætning af teknisk anlæg.

installa'tør, alm. betegn. for elektroinstallatør.

installere (mlat.); indrette i, anbringe i; indlægge (teknisk anlæg).

in'stan's (lat.), det enkelte trin i en orga-nisation af domstolene, der giver adgang til at indbringe en underordnet rets afgørelser for en højere ret; første i: underretten.

in'statu nascendi [-'skæn-] (lat: i fød-selstilstanden), fra den første begyndelse, i dannelsesøjeblikket

Insterburg ['instarburk], ty. navn på Tjernjakovsk i Sovj. (tidl. Østpreussen).

instillation (lat.), inddrypning.

in'stin'kt (lat. *instingere* tilskynde), arts-karakteristisk arveligt anlæg til i visse situationer og i en vis organismisk tilstand at udføre komplicerede systemer af be-vægelser på en ret stereotyp måde, der under normale forhold tjener individets el. artens overholdelse. - instinktiv, instinkt-mæssig el. uvilkårlig.

in'stirpes (lat: i grene); deling af en arv i finder sted, når arven deles ml. de forsk. grene af den arvearbtagede linie, ikke efter arvingernes antal.

insti'tut (lat. *instituere*, indrette, under-vised), anstalt el. stiftelse, især med forsk-ning og undervisning som formål.

Institut deDroit International [Æsti'ty da 'drwat Æternasjo'nal] (fr: inst. f. in-ternat. ret), en privat international sam-menslutning af folkeretslærde, grl. 1873.

Institut de France [Æsti'ty da 'fra:s] (fr: det franske institut), fællesbetegn. for a) *Académie Française* [fra'sæ:z], b) *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* [dez Æskrip'sjsize bæ'laet'r] (fr: akad. for indskrifter og filos.-hist. videnskaber) til fremme af arkæol. og hist. forskning (grl. 1663), c) *Académie des Sciences morales et politiques* [sj:d:s mo'ral e pali'tik] (fr: akad. for humanistiske og soc. videnskaber), til fremme af filos., jur., soc.økon. og hist. forskning (grl. 1795), d) *Académie des Sciences* (fr: akad. for naturvidenskaberne) (grl. 1666), e) *Académie des Beaux-Arts*.

Institut d'Etudes scandinaves [Æsti'ty de'tyd skadi'na:v] (fr: institut for skandinaviske studier), afd. af Paris'univ. oprettet 1922 for at udbrede kendskab til de skandinav. landes sprog, litt. og geogr. Undervisningen foretages af fr. prof. og skandinav. lektorer.

Institute of Public Opinion ['insti-tju:t av 'pæblik o'pinjan], d. s. s. Gallup-instituttet.

Institutet for Historie og Samfunds-økonomi, i Kbh. grl. 1926, udg. videnskabelige og populære skr. om national-økonomi og moderne da. og international hist., samt kvartalsskriftet »Økonomi og Politik»; registratur af tidsskrifter og da. aviser; bibliotek.

Institut français à Copenhague [Æsti'ty fra'sæ a kspg'nag] (fr: det fr. institut i Kbh.), grl. 1946 af det fr. undervisnings- og udenrigsmin. for at udbrede kendskab til fr. sprog og kultur.

Institut international de bibliogra-phie [Æsti'ty t'Æternasjo'nal da bibliogra'fi], grl. i Bruxelles. Har navnlig virket ved opstilling af et i forh. til Deweys stærkt udvidet decimalclassesystem, det såk. brysselersystem. Institutets navn er nu: Federation internationale de docu-mentation, med sæde i Haag.

institution (lat.), indretning (»væsen«) af off. karakter; foranstaltning; anstalt.

instituti'ones, betegn. f. lærebøger i rom. privatret; navnet stammer fra den rom. jurist Gaius' lærebog »Instituti'ones« (2. årh. e. Kr.) og i i Justinians Corpus juris civilis.

Instituttet for Sammenlignende Kul-turforskning, institut i Oslo, opret-tet 1922 på initiativ af prof. Fredrik Stang, til fremme af sammenlign. inter-nat. sprog-, religions- og folkemindeforsk-ning, arkæologi og etnologi. Udgiver vidensk. skrifter, arrangerer forelæsninger m. v.

instru'e're (lat.), belære, vejlede.

instru'ktio (lat. *instruere* belære), anvisning på hvorledes man skal forholde sig, ordre.

instruktion (lat.), anvisning på hvorledes noget skal udføres (f. eks. et skuespil).

instruktionsmaksime, grundsætn. om, at dommeren ikke skal overlade sagens parter alene at fremskaffe de fornødne oplysninger, men v. spørgsmål. til dem lede sagens gang uden dog selv at overtage hele arbejdet med sagens oplysning. Den da. underrettsprocedure er til en vis grad præget af i.

'instrukti'v (lat. *instruere* belære), belæ-rende.

instruk'tør (lat. *instruere* belære), vej-leder, lærer; teater-i, den, der vejleder skuespillerne ved indstuderingen af et stykke.

instru'men't (lat.), redskab, værktøj; tone-, musikredskab; middel; aktstykke, dokument.

instrumen'talis (lat.), *gramm.*, redskabs-fald, kasus der angiver det middel, der benyttes til handlingens udførelse.

instrumenta'lisme, opfattelse, der i ho-vedsagen går ud på, at erkendelsen er et middel for handling (livets opretholdelse), og at eksperimentering indgår såvel i be-grebsdannelsen som i konstateringen af antagelsers sandhed. Spec: betegn. for J. Deweys filos.

instrumentalmusik, musik for et el. fl. instrumenter.

instrumen'te'ringel, *instrumentation*, ud-sættelse af et musikstykke for orkester.

instrumentflyvning, d. s. s. blindflyv-ning.

Instrument of government ['instru-mant av 'gávanmant] (eng: dokument om regering), den eneste i alle hovedtræk udformede eng. forfatning, udstedt af Cromwell dec. 1653. Oprettede eng.-skotsk-irsk republik, styret af parlament og Lord Protector (Cromwell). I ophæ-vedes 1660.

insubordination (nylat.), lydighedsbrud.

'insufficien's (lat. *insufficere* være util-strækkelig), utilstrækkelighed; *u-/*-, under-balance, d. v. s. passiverne overstiger ak-tiverne; *med.*, den sygelige tilstand af et organ, hvori det ikke kan magte de krav, som legemets husholdning stiller til det, f. eks. hjerte, nyre osv.

insufflation [in-'b) + *sub-* + lat. *flare* blæse), pustning, indblæsning; *med.*, ind-pustning af luft, pulver el. lign. i legemets hulheder.

Insula Serpilor ['insula 'Jerpilor] (rum: *Slangeøen*), ø i Sortheavet ved Donaus munding.

insu'li'n (lat. *insulae* øer, d. v. s. de Lan-gerhans'ske øer), bugspytkirtlens hormon, regulerer kulhydratforbrændingen. Man-gel på i medfører sukker sygdom. Fremst. 1922 ved et samarb. af følg. forskere: den canad. fysiol. F. G. Banting (1891-1941), d. skotske fysiol. I. J. Macleod (1876-1935), den canad. fysiol. Charles H. Best (f. 1899) og den canad. biokemiker J. B. Collip (f. 1892). Arbejdet belønnedes 1923 med Nobelprisen, i benyttes siden som virksomste middel til sukkersyge-behandl. I Danmark. fremst. i siden 1923 af Nordisk I-laboratorium, hvor overlæge

Hagedorn på fl. afgør, punkter har forbedret præparaterne. Fabrikationen senere optaget af fl. da. medie-firmaer.

insu'li'nchok opstår som følge af overdosering af insulin, hvorved kan fremkaldes dyb søvn. Behandles med tilførsel af sukker. - i anv. i behandlingen af sindssygdomme, navnlig over for stemningsbetonede sindssygdomme, hvor der gives serier af i.

Insu'linde, 1) andet navn på Indonesien; 2) i Holl. digterisk navn på Holl. Indien.

Insu'lite, let træfiberplade.

in'sul't (lat. *In-**) + lat. *saltare* (springe), fornavnelse; anfald; *med.*, apoplektisk eklampatisk, epileptisk anfald.

insul'te're (lat.), fornavn, håne.

in'summa (lat.), med eet ord, alt i alt.

insur'ger'n't (lat. *insurgere* rejse sig), oprører.

in'susp'ensjo (lat.: i det svævende), uafgjort.

intaglio [-'taljo] (ital. af *intagliare* udskære), d. s. s. gemme, skåret smykkesten med fordybet arbejde.

in'takt (lat. *intactus* urørt), uberørt, ubeskadiget.

in'tarsia (ital. *intarsiare* indlægge), dekoration af møbler ved indlægning af træsorter i forsk. farver.

in'tarsiamaleri, efterligning af intarsia ved maleri med vandfarve.

'int'eg'er 'vitae, secle'risque purus (da: ren af vandel og fri for brøde), citat fra Horats' oder (I, 22).

inte'gra'l (lat. *integer* hel). Ved et ubestemt i , $\int f(x)dx$, for en funktion $f(x)$ forstås enhver funktion, hvis differentialkvotient $erf(x)$. Det'såkaldte bestemte i , eb

$\int f(x)dx$, som defineres som grænseværdien for en sum af størrelser, hvis antal vokser over alle grænser samtidig med, at de enkelte størrelser nærmer sig til nul, kan beregnes på simpel måde ud fra et ubestemt i . Herpå beror bestemmelsen af areal, rumfang m. m. ved hjælp af **i**.

integraligning, en ligning til bestemmelse af en ukendt funktion, som i ligningen optræder i et integral.

integralregning, et sammen med differentialregningen grundlæggende afsnit af matematikken, i hvilket man udvikler metoder til beregning af funktioners integraler og undersøger disses anvendelser.

integration (lat. *integer* hel), *filos.*, den proces, hvorved en helhed sammensættes af dele; *mat.*, bestemmelsen af en funktions integral el. undertiden også bestemmelsen af en differentiallignings løsninger.

inte'grator (lat. *integer* hel), apparat til mekanisk bestemmelse af integraler.

inte'gre'rende (lat. *integer* hel), værende del af, hørende med til.

int'eg'ri'te't (lat.: helhed, fuldstændighed). Ved en stats i forstås, at dens landområde bevarer ubeskåret. Efter FN's pagt skal medlemmerne afholde sig fra magt-anvendelse el. trusel derom mod nogen stats territoriale i.

integu'men't(lat. *integumentum* et dække), i *bat.* navnet på den el. de to hinder, der omgiver froanlægget og indgår i frøskallen.

intel'lekt (lat. *intelligere* forstå), forstand, især evne til abstrakt tænkning.

intellektualisme (lat. *intelligere* forstå), *filos.*, opfattelse, if. hvilken forstanden spiller en væsentlig rolle i verdensordenen el. menneskes liv.

intellektu'el' (lat. *intelligere* forstå), 1) hvad der vedrører forstandslivet; 2) person med kritisk-forstandsmæssig indstilling til samfunds- og kulturforeteelser.

intellektuelt falsk, afgivelse af urigtig skriftl. erklæring. Er i visse tilf. strafbart, f. eks. når nogen til brug i retsforhold, som vedrører det offentl., afgiver en skrid. erklæring, som han ved er i strid med sandheden, el. skriftlig bevidner noget, hvorom han ingen kundskab har.

Intelligence Service [in'telidssns 'savisj] (eng: underretningstjeneste), det eng. hemmelige efterretningsvæsen (d. s. s. Seeret Service).

intelli'gen's (lat.), forstand, højst sam-

menst evne til at tilpasse sig nye situationer, opdagelse relationer og finde nye metoder til løsning af teoretiske el. praktiske opgaver. Populært: skarpsindighed, forstandighed, klogskab.

intelligensalder (fork. *IA*), den alder et individs intellektuelle udvikling svarer til if. et for hvert alderstrin standardiseret opgavesæt.

intelligensblade, tidsskr. 1842-44, udg. og overvejende skrevet af J. L. Heiberg.

intelligenskvotient (fork. *IK* el. *IQ*), forholdet ml. et individs intelligensalder (IA el. MA, fork. f. eng. *mental age*) og dets levealder (LA), i ml. 0,90 og 1,10 regnes for normalt, d. v. s. IA og LA er (omtr.) ens.

intelligensprøve el. *intelligentest*, system af småopgaver, hvis løsning forment at bero på intelligensvirksomhed, og v. hj. af hvilke forsk. individers intelligens kan sammenlignes. Et talmæssigt udtryk herfor er intelligenskvotienten. - I Danm. anv. Binet-Simon og Dearborns gruppeprøve.

intelli'gi'bel (lat.), forståelig; det som kan fattes af forstanden, men ikke sanses.

inten'dan't (lat. *intendere* overvåge), især uden for Danm. betegn. for lederen af en offentlig institution el. af en del af statens husholdn. I Frankr. blev i j 17-18. årh. den enevældige regerings vigtigste lokale embedsm., der især ledede finanser og erhvervsolitik; i var overvej. borgerl. jurister, l-embederne fik især bet. under (g efter Richelieu; afskaffet 1791).

intend'an'tu'r (lat. *intendere* overvåge), fællesnavn for de faghjælpere, hæren har til at sørge for føde, foder, klæder, regnskab o. l.

inten'ten's (lat. *intendere* spænde), kraftig, stærk, anspændt.

intens'i'te't (lat. *intendere* spænde), *fys.*, styrke. Eks, lys-i, felt-i ved elektr. el. magnetisk felt.

'intensiv (lat. *intendere* spænde), kraftig, anspændt, stærk; *gramm.*, verbum, der angiver handlingens eftertrykkelighed; eks. svippe-svipse.

intensiv drift (især om landbrug), driftsform, hvor der anv. megen kapital i forh. t. antal arbejdere og jordareal.

intention (lat. *intendere* rette imod), individets (bevidsthedens) væren rettet mod el. indstillet mod noget, genstandsbevidsthed, spec. hensigt.

'inter- (lat.), blandt, mellem-

'inter ab'sentes (lat.), ml. fraværende; mods. inter præsentes.

inter ambula'kra'lfelt er, felterne ml. ambulakralfelterne hos søpindsvin. Pladerne bærer kun vorter med pigge.

'inter 'arma 'silent 'leges (lat.: i krig ml. lovene tie), citat fra Ciceros tale for Milo.

Interbank [in'tarbãTjk], fork. for Den Internat. Bank i Washington.

interce'de're [-s-] (lat.), skride ind, mægle, lægge et godt ord ind for.

intercellu'læ'r'rurum' (inter- + lat. *eella* celle) el. *cellemellemrum*, rum el. gange ml. cellerne, i tværsnit ofte trekantede; fremkommer, når cellerne viger ud fra hinanden; i er fyldt med luft og har bet. som luftførende kanaler.

interceptor [-'sæp-j] (lat. *intercipere* afbryde), hoved vandlås på en ejendoms hovedafløbsledning, i bør ikke anv., da den hindrer en god udluftning af afløbssystemet.

interceptorfighter [-fajta] (eng: opsnapper-kampfly) (el. blot *interceptor*), eng. benævn. for nærjager, d. v. s. en jager med stor hastighed og stigeevne, kraftig bevæbning og ringe flyvetid (1—P/4 time), beregnet til forsvar af byer o. l. mål.

intercession [-sæs-] (lat.: protest), i romerretten især om det af en øvrigheds-person nedlagte forbud mod en af hans kollega påbudt foranstaldning.

interco'lumnium (inter- f lat. *columna* søjle), søjlemellemrum. Afstanden ml. klass. bygn.s søjler var i teorien regelbunden (1/2-3 nedre søjlediameter), i praksis langt friere varieret.

interco'sta'l (lat.), beliggende ml. ribbenene (costae).

intercostaler (inter- + lat. *costa* ribben),

søv., langskibs indskudsplader ml. bundstokkene i et skibs dobbeltbund.

interden'ta'l (inter- + lat. *dens* tand), *fonet.*, kaldes en lyd, der artikuleres med tungespidsen ml. tænderne, som eng. th i 'thing'.

inter'dikt (lat.: forbud). I romerretten især om visse foreløbige retsmidler, hvorved man beskyttede besiddelsen som sådan. I kirkeretten det af paven el. en biskop udstedte forbud mod, at en præst foretager nogen kirk. handling, el. mod, at der inden for et vist område finder kirk. handlinger sted. Anv. i højmiddelalderen under kampen ml. kejser og pave, i Danm. fl. gange i 13. og 14. årh., i 1920erne i Mexico.

in'terdum dor'mitat 'bonus Ho'merus (lat.: undertiden sover den gode Homerus, d. v. s. en god digter kan godt gøre fejl), forvansket citat fra Horats' >Ars poetica.

interes'san't, som kan fange opmærksomheden, vække nysgerrighed; pikant.

inte're'sse (lat. *interesse* deltagelse, *filos.*, 1) disposition til frivillig beskæftigelse med el. stræben efter et best. emne; 2) selve det pågæld. emne; 3) hvad der tilfredsstiller et behov; 4) andel ei. deltagelse i et forretningsforetagende el. lign., pengeanbringelse.

int'er'sse konflikt, arbejdsstridighedvdr. andel af rettigheder, sævd. ved indgåelse af ny overenskomst.

interes'sen't (lat. *interesse* deltagelse), deltager i interessenstab.

interessentskab, sammenslutn. af fl. personer om opnåelse af et økon. formål, navnlig om det såk. navngivne i, hvor samtlige interessenter hæfter solidarisk og med alt, hvad de ejer, for de indgåede forpligtelser.

inte're'ssefære [-svæ:-], 1) herreløse landområder, i hvis erhvervelse en bestemt stat har en særlig interesse; 2) landområder, i hvilke en stat søger at udøve en særlig indflydelse, skønt de er undergivet en andens højhedsret.

interfe'ren's (inter- -) lat. *fer tre* slå), vekselvirkning ml. sammentræffende bølger, i optræder ved såvel vand- og lyd-bølger som elektromagnetiske bølger og viser sig ved, at to bølger kan forstærke hinanden, hvis bølgetop fra den ene bølge falder sammen med bølgetop fra den anden, el. svække el. helt ophæve hinanden, hvis bølgetop fra den ene bølge falder sammen med bølgedal fra den anden. Vigtigst er lysbølgers i, som kan frembringes ved at lade lys fra en lyskilde gå ad to ulige lange veje og ramme på samme sted. Er vejforskellen 1/2 el. et ulige antal halve bølgelængder, vil de to bølger ankomme i modsat fase og udslukke hinanden; er vejforskellen 1 el. fl. hele bølgelængder, vil bølgerne komme i samme fase og forstærke hinanden. Dette kan udføres ved at lade lys ramme tynde gennemsigtige hinder, hvorved der kommer en vejforskel ml. lys, der tilbagekastes fra for- og bagside af hinden, idet vejforskellen vil afhænge af hindens tykkelse og indfaldsvinklen. Er lyset monokromatisk, vil man iagttagte afvekslende mørke og lyse striber (if.), ved hvit lys vil man se farvede striber, der indeholder komplementærfarven til den farve, der udslukkes ved i, således som det

Fotografi af interferensstriber.

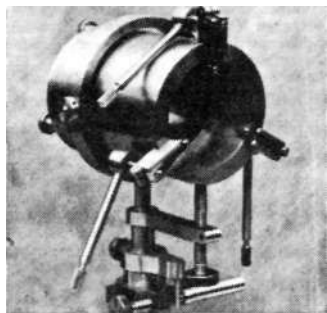
kendes fra olie- og sæbehinder. Også i tynde luftlag ml. to glasplader dannes i (Newtons ringe), i-forsøg beviser lysets bølgenatur og kan anv. til bestemmelse af bølgelængden og til måling af små afstande ved hjælp af i-spektroskoper og interferometre.

interferensapparat, apparat til kontrol af basistrådes længder bygget af den fr. astron. prof. Yrjö Väisälä (f. 1891). Længden af en kvartsmeter forstørres nøjagtigt til f. eks. 24 m, d. v. s. længden af de til geod. brug benyttede basistråde.

interferensdilatometer, apparat, konstrueret 1868 af Fizeau til måling af stofers varmeduvidelse v. hj. af lysinterferens.

interferensrefraktometer, apparat til måling af luftarters brydningsforhold v. hj. af interferens, konstrueret af Jamini. i anv. i forsk. former til tekn. luftanalyser.

interferensspektroskop, apparat, der udnytter lysets interferens til en spektral opdeling af lyset. De vigtigste er Michelsons trappegitter, Lummer-Gehrcke-pladen og især Fabry-Perots i, hvilket sidste beror på, at interferensstriber-

nes skarphed forøges stærkt ved at lade interferensen foregå i et luftlag ml. forsøvede overflader, så at lysstrålerne reflekteres mange gange frem og tilbage. Med i kan lysbølgelængder måles med en nøjagtighed på $1 \cdot 10^6$, og meget tætliggende spektrallinier kan adskilles (hyperfinstruktur).

interferometer (*inter-* f. lat. *ferire* slå + *-meter*), apparat til nøjagtig længdemåling v. hj. af lysets interferens. I beror på, at afstanden ml. to interferensstriber, der er dannet ved interferens i et tyndt luftlag, svarer til en ændring af lagtykkelsen på $1/2$ lysbølgelængde, så at man ved at måle stribeforskydningen opnår at benytte lysbølgelængder som måleenheder, hvorved der kan opnås en nøjagtighed på 10^6 mm. Det berømteste i er Michelsons i, som anvendes til en umåling af normalmeteren v. hj. af bølgelængden for en rød linie i cadmiums

ber (se interferensspektroskop) og dermed 10-20 gange større målenøjagtighed. Et særligt i er konstrueret af Michelson til anv. i forb. med en astron. kikkert, hvorved stjernediametre kan måles.

interfolie're (*inter-* + lat. *fol* i um blad), indsætte hvide (blanke) blade ml. en boges blade; bogen siges også at være *genmestrukt* m. hvide blade.

'Interfon'd, fork. for Den Internat. Valutafond.

'interglacial'itid [-si-], isfri varmeperiode ml. glacial tidene i istiden.

'interim (lat.: i mellemtiden), midlertidig aftale; bruges om nogle religionsaftaler ml. kat. og protestanter, især augsburgske i (1548).

interi'mistisk (lat. *interim*), midlertidig; foreløbigt indrettet.

'in'terimsbevis, foreløbigt bevis, bestemt til senere at afløses af et endeligt bevis; f. eks. ved aktietegning, hvor i afløses af et aktiebrev.

interi'ø'r (el. [-'o:r]) (fr. af lat. *interior* indre), det indre; indrædsforhold (især fremstillet på maleri).

interjektion (lat. *interjectio* indskud), *gramm.* udråbsord som 'uh!' 'fy!' 'hurra!'. I er ubøjelig og danner i sig selv et udsagn.

'Interlaken [-la:-] (fra lat. *inter lacus* ml. søerne), by i kanton Bern, Schw., ved Aare ml. Thuner- og Brienzsee; 4000 indb. Søgt turist- og kursted.

'interlock(vare) ['intarløk] (eng: gribe ind i hinanden), en jævn, blød og tæt trikotvare, ens på begge sider, i, der består af to sammenstrikkede lag, er næsten maskefast (d. v. s. maskerne »løber« ikke ved trådbryd) og anv. til undertøj.

inter'lu'dium (lat.), *mus.*, mellemstil.

inter'me'dium (lat: mellemtid), tiden ml. to terminer. Smig. intermezzo.

intermedi'ær (lat.), mellemliggende.

intermediære bjergarter, eruptiver med ml. 55 og 66% SiO_2 .

intermediært stofsifte, summen af de kern. processer, der foregår ml. næringsstoffernes optagelse i organismen og deres endelige forbrænding til kuldioksyd og vand.

intermezzo [-'mætozo] (ital.) el. *intermedium* (lat.), *mus.*, mellemstil. Opr. korte *mus.* mellemstil, som opførtes ml. akterne af en større opera. Udviklede sig efterhånden til opera buffa.

intermission (lat: afbrydelse), forbigående bedring, oftest feberfri periode under tilbagevendende feber.

intermit'ten'seffekt (lat. *intermittere* afbryde), *or.*, betegner, at sværtningen bliver større, når en vis belysning gives konstant, end når samme belysning gives i fl. omgange (intermit'terende). Virkningen kan undertiden være omvendt.

intermit'ten't el. *intermit'terende* (lat. *intermittere* afbryde), som vender tilbage med mellemrum; periodisk.

inter'n (lat.), indre, indvendig.

inter'na't (lat. *inter nus* indvendig), 1) kostskole; 2) anstalter, hvor børnene er internerede, f. eks. det i Kbh.s kommune oprettede 1879 for kronisk skulkende drenge (nu kaldet optagelseshjem).

'inter nat iona'l (lat: mellemfolkelig), hvad der vedrører det indbyrdes forhold ml. forsk. nationer el. (hyppigst) stater.

International Air Traffic Association [inta'najnl 'æa 'trafik ssousi'æijan] (fork. *IATA*) (eng: internat. luftfartsforening), grl. 1919 af en række eur. luftfartselskaber for samarb. på det trafiktekn. område. Efter 2. Verdenskrig blev I en verdensomspændende sammenlutn. med navnet International Air Transport Association.

International Air Transport Association [inta'najnl 'æa 'trånspåt asousi'æijan] (fork. *IATA*) (eng: internat. lufttransportforening), grl. april 1945 under en på Cuba afholdt konference ml. repræsentanter for allierede og neutrale luftfartselskaber. I afløste International Air Traffic Association. I behandler internat. problemer, bl. a. tariffers, sikrings-tjeneste, kommunikationer og retsforh. Næsten alle verdens luftfartselskaber er medl. af I, der er en pendant til den

internat. regeringsorganisation ICAO. Begge har hovedsæde i Montreal.

International Amateur Athletic Federation [inta'najnl 'àmata: aji'lætik fæd'æræiSan] (fork. *IA AF*) (eng.), det internat. amatør-atletikforbund, stiftet 1913.

International Amateur Handball Federation ['håndbå:'] (fork. *IAHF*) (eng.), det internat. amatør-håndboldforbund, stiftet 1928.

International Amateur Wrestling Federation ['ræsh^] (fork. *IA WF*) (eng.), det internat. forbund for amatør-brydning, stiftet 1921.

International Badminton Federation E'badminton] (fork. *IBF*) (eng.), det internat. badmintonforbund, stiftet 1934.

International Boxing Union ['baksir/ 'jumjan] (fork. *IBU*) (eng.), verdensorganisation for professionel boksmg med sæde i Eur. Ikke synderlig anerkendt i Amer.

International Civil Aviation Organization ['sivl ævi'æijan à:ganai'æijan] (eng: internat. civilflyvningssorg) (fork. *ICAO*), en i forb. med Chicago-konventionen 1945 dannet, verdensomspændende, permanent luftfartskommission, der afløste den eur. CINA og som overvåger flyvningens udvikl. og bearbejder internat. problemer vedr. bl. a. lufttransport, sikrings tjenes te, kommunikationer og retsforhold. Overenskomsten om I endelig ratificeret april 1947.

International Council of Women ['kauns'l av 'wimin] (eng.), internat. kvinderåd, grl. 1888, hovedorgan for det organisatoriske kvindesagsarbejde.

'Internationale, den socialistiske arbejderbevægelses internat. sammenslutninger. Første I, grl. i London 1864 af eng. og fr. arbejdere, fik tilslutn. fra arb. i en række lande, bl. a. Louis Pios socialistparti i Danm. Lededes bl. a. af Marx; udtalte sympati for Pariserkommunen 1871, sprængtes 1872. - Anden I kom i gang efter møde i Paris 1889, afholdt en række internat. arbejderkongresser, men rummede store modsæt. og svækkedes ved krigsudbruddet 1914; kongressforsøg under 1. Verdenskrig gav ikke større resultat. - 1919 grl. i Sovj. Tredie I (den kommunistiske I, fork: Komintern), hvis mål var den kommunistiske verdensrevolution; program delvis af Lenin; ledende eksekutivkomité i Moskva, skarp front mod de soc. dem. partier, der ansås for forrædere mod arbejderklassens sag. - Soc. dem. skabte en *Ny Anden I* (kongres i Hamburg 1923), de fleste demokratiske stater, men ikke Kominterns faste, erenærende centralledelse; svækkedes afgørende ved ensretningen i de ml.-eur. lande. Komintern gik fra 1934-35 (med Dimitrov som formand) ind for samarb. mod fascisme og nazisme i »Folkefront«, men nåede ikke resultater af varig bet. Maj-juni 1943 opløstes Komintern, som udtryk for Sovj.s ønske om samarb. m. Engl.-USA mod Aksemagterne. Sept. 1947 oprettedes på møde i Warszawa fælles informationsbureau (*Kominform*) for komm. partier i Sovj. og de til Sovj. knyttede lande samt Frankr. og Ital. - Nov.-dec. 1947 oprettedes en soc. dem. fælleskomité for Eur. (*Comisco*). 1936 oprettede Trotskij en Fjerde I, der hævdede at kæmpe for verdensrevolution og vendte sig skarpt mod Stalin og 3. I; vandt tilslutn. fra grupper, der på een gang kritiserede Sovj.s kommunisme og soc. dem.s moderation, men opnåede ikke stærk still.

'Internationale, sang, der opfordrer verdens arbejderklasse til at rejse sig mod magthaverne i internat. broderskab; slagsang for internat. arbejderbev. Digtet 1871 af A. Pottier; musik af E. Degeyter (1888).

Internationale Arbejdsbureau, kontor i Geneve for Den Internat. Arbejdsorganisation.

Internationale Arbejdsorganisation, oprettet v. Versailles-traktaten 1919 for at tilvejebringe soc. retfærdighed. A omfatter dels en (i alm. årlig) ar-

ii

liniespektrum, hvorved meteren justeres med et uforanderligt naturmål. Til lige anvendte Michelson sit i (1881) til en berømt undersøgelse af, om lysets hastighed var ens i retning af og vinkelret på Jordens bevægelsesretning, hvilket fandtes at være tilfældt; dette forsøg danner grundlaget for relativitetsteorien. Ved Fabry-Perots i opnås ved gentagen tilbagekastning skarpere interferensstri-

bejdskonference (Conférence générale), hvor hver medl. stat er repræs. af to regeringsdelegerede og en arbejder og en arbejdsleder, dels et fast bureau. Det Internat. Arbejdsbureau i Geneve, som indsamler, bearbejder og offentliggør oplys. om arbejdsforh. og arbejderkår, og som forbereder internat. soc. konventioner, hvoraf en del er vedtaget, men kun i mindre omfang sat i kraft i de forsk. lande.

Internationale Bank, navn på 2 banker: 1) The International Bank for Reconstruction and Development (eng: den internationale bank for genopbygning og udvikl.), grl. 1945 med sæde i Washington i tilslutn. til FN med det formål til medl. stater at yde langfristede lån til ovennævnte formål på grundlag af medlemmernes indskudte garantifond og lån optaget på kapitalmarkedet, og mod kontrol med landets anv. af de lånte midler og dets økon. politik. Kapital: 10 milliarder dollars. 2) The Bank for Internat. Settlements (fork. BIS) (eng: banken for internat. betalinger), grl. 1930 med sæde i Basel (Schweiz) med særl. henblik på overførsel af Tyskl.s erstatn.-betalinger. I 1948 er visse intereur. clearing-inger i forb. m. Marshall-planen henlagt til BIS.

internationale domstole, domstole der er kompetente til at pådømme internat. retsspørgsmål. Vigtigst er Haag-domstolen. Nævnes kan også den i 1945 oprettede allierede militærdomstol til pådømmelse af Aksemagternes større krigsforbrydere.

Internationale Faglige Central (fork. IFC) el. *Amsterdam-Internationale*, internat. sammenslutn. af fagl. landsorganisationer på reformistisk grundlag, grl. i Kbh. 1901. I omfatter overv. fagbev. i de N- og V-eur. lande (fra 1930 også det arner. AFL) med tyngdepunkt i de ty. og eng. fagf. og i modsætn. forhold til den Røde Fagl. Int. Hovedsædet var opr. Berlin, efter 1. Verdenskrig Amsterdam (senere Paris og London). Efter 2. Verdenskrig er I-s medl. (undt: AFL) indtrådt i Den Faglige Verdensorganisation.

Internationale Højsskole, grl. 1921 af Peter Manniche i Helsingør. Virker for internat. forståelse og for fremmede kendskab til de fa. forhold. Hertil er fra 1921 knyttet Den Internat. Ungdomsskole.

Internationale Kooperative Alliance, grl. 1895 på basis af individuelt medskab.; siden 1904 alliance af nat. kooperations-sammenslutn. Hovedvægten lå opr. på produktionskoop., men efter 1902 på forbrugerkoop. (brugsforeningerne). Har siden 1910 haft en vis forb. med arbejderbev., men er principielt polit. og rel. neutral. Fra 1945 rådgivende overfor FN's sociale og økonomiske råd.

internationale unioner, sammenslutninger ml. stater til varetagelse af begrænsede, fælles interesser af forvaltningsmæssig karakter. Eks: Verdenspostforeningen, Telegrafunionen.

International Law Association [inta'najnt 'lā: asousi'æijən] (eng: internat. jur. selskab), privat sammenslutn. af jurister, grl. 1873 for at fremme udviklingen af folkeret og internat. privatret. Hovedsæde: London.

international privatret, de retsregler, der afgør, i hvilket omfang fremmed ret anv. ved afgørelsen af en retstvist, der har tilknytning til den påg. retsorden, f. eks. fordi en kontrakt er indgået i udlandet, el. fordi parterne, el. en af dem, er udlændinge. I er jævnlig af afvigende indhold i de forsk. lande, men gnm. internat. overenskomster har man søgt at tilvejebringe overensstemmelse ml. de forsk. landes i.

international ret (*mellemløstelig ret*), 1) folkeretten; 2) fællesbetegn. for 1) (internat. offentlig ret) og den internat. privatret.

International Telephone and Telegraph Corporation [inta'najnl 'teb'fo:m an 'telægráf kårp3'ræ:Jan] (fork. ITT), grl. 1920, arner, telefon-, telegraf- og radioselskab, driver telegraf- og radio-

forb. i en række lande og er moderselskab for en række fabrikationsselskaber (Standard Electric, Federal Radio and Telegraph Corp., Lorenz).

International Trade Organization [ints'najnl 'træid å:ganai'zæijən] (eng: internat. handelsorg.) (fork. ITO), internat. organisation oprettet efter 2. Verdenskrig i tilknytning til FN. I-s charter vedtoges 1948 i Habana af 53 lande, deriblandt Danm., men organisationens endelige oprettelse forudsætter dog, at mindst halvdelen af disse lande ratificerer charteret. I-s formål er at fremme den internat. vareudveksling og i det hele det mellemstatlige økon. samarb. v. at lempe toldsatser og andre handelsrestriktioner osv.

International Yacht Racing Union [ints'najnl 'jåt 'ræish? ju:njan] (fork. IYRU), den internat. kapsejler-union, der udarbejder internat. regler for kapsejlad.

inter'ne'ring (lat. *internus* indre). I krigstid er en neutral stat pligtig at tilbageholde krigsførende tropper, der kommer ind på dens territorium. Krigsførende stater har i vidt omfang interneret fjendtlige landes civile statsborgere, men internat. regler herom findes ikke.

intern sekretion, udskillelse fra kirtler uden udførselsgang. Sekreterne (ofte kaldet inkreter), der går over i blodet, er hormoner, og kirtlerne kaldes endokrine k. (eks: hypofysen, skjoldbruskirtlen, binyrerne, dele af bugspytkirtlen, kønskirtlerne o. m. fl.).

'Interparlamentarisk Union, internat. sammenslutning af medlemmer af de enkelte landes parlamenter til fremme af fred og internationalt samarbejde, grl. 1889.

interpellation (lat: afbrydelse), forespørgsel fremsat efter visse formelle regler over for en minister i folkerepræsentationen.

interpel'le're (lat: afbryde), gøre indsigelse; fremsætte forespørgsel.

interpolation (lat. *interpolar*, egl: opudpe, senere forandre, ændre, forvanske), tekstforfalskning, afskrives senere indskud i håndskrifttekster; *jur.*, navnlig anv. om de ved udarbejdelsen af Corpus juris foretagne ændringer i de i samlingen optagne kildesteder; *mat.*, når værdierne af en funktion $f(x)$ er kendt for en række værdier af x , finder man ved i med tilnærmelse værdier af $f(x)$ for mellemliggende værdier af x .

interpo'le're (lat: forvanske), ændre ved indskydning; beregne ikke angivne mellemliggende talværdier.

interpretation (lat: fortolkning), 1) *filologisk*, fortolkning af gamle skrifter; 2) *jur.*, navnlig den ældre rom. rets fortolkning af de 12 tavlers lov. Denne i var yderst spidsfindig og anv. i stort omfang fiktioner, idet det gjaldt om at nå til et praktisk rimeligt resultat uden formelt at bryde lovens ofte forelåede bestemmelser; *interpre'te're*, fortolke.

inter præ'sentes (lat.), ml. nærværende, mods. *inter absentes*.

interpunktion (lat: adskillelse ved punkter), tegnsætning, i-tegn er komma (,), semikolon (;) og punktum (.), endv. ud-råbstegn (!) og spørgsmålstegn (?), samt kolon (:), anførselstegn (") og tankestreg (-).

interregnum (da. [-'ræy-]) (lat: mellemregering, kongeløse), tidsrum ml. en herskers afgang og tiltrædelsen af den næste.

in'terrex (lat.), midlertidig konge, fungerede i det gi. Rom i 5 dage, når konge-el. konsulvalget ikke var i orden.

inter'rogati'v (lat.), *gramm.*, spørgende.

'interseks (*inter- f lat. sexus* køn), *biol.*, mellemform ml. de to køn.

interspi'na'lben (*inter- + lat. spina* ryg-råd), d. s. s. strålebarere.

insterel'la'rt stof (*inter- + lat. Stella* stjerne), stof i rummet ml. stjernerne. I Mælkevejssystemet udgør den samlede masse af i sandsynligvis omtrent lige så meget som den samlede masse af stjernerne, men dette i er uhyre fortyndet, idet den gnstl. vægtfylde kun er ca. 5×10^{-24} (5 kvadrillionte dele) g pr. cm³. Ho-

vedparten af det i udgøres af fri atomer, ioner, elektroner og molekyler, en mindre del af partikler, hvis gnstl. diameter er nogle få tusindedele mm (røgparkiller). Atomerne, ionerne og molekylerne kan påvises ved deres spektrallinie-absorption og emission, røgparkillerne ved den generelle svækkelse af det passerende stjernelys, som de forårsager. Fortætninger i det i iagtages om galaktiske tåger af den diffuse type.

instererili'te't (*inter- + sterilitet*), indbyrdes ufrugtbarhed ml. f. eks. to frugt-ræsorter, der ikke formår at bestøve hinanden.

interstiti'el (lat. *interstitium* mellemrum), beliggende i mellemrum. Bl. a. anat. om visse væv.

'intersubjektiv (lat.), forståelig el. gyldig for fl. mennesker (subjekter).

'intertemporal' ret (*inter- + lat. tempus* tid). Hvor lovgivningen ændres, vil det i alm. ikke være muligt fuldt ud at anv. de nye regler på retsforhold, som er opstået under den ældre lovs herredømme, og den nærmere afgrænsning af den ældre og den nyere lovs områder i deres indbyrdes forhold foretages da ved i. Kan f. eks. forekomme som intertemporal privatret, intertemporal strafferet osv.

inter'trigo (lat. *inter- + terere* gnide), vædskende lidelse i hudfolderne, skyldes ofte infektion.

interurb'ba'ledning (lat. *inter- f urbana* by-), telefonledning for store afstande.

inter'val (lat.), mellemrum; 1) i *mus.* afstanden ml. to toner, i fra een og op til 10 toner benævnes prim (c'-c'') sekund, tert, kvart, kvint, sekst, septim, oktav (c'-c''') none og decim; 2) i *mat.* kaldes samlingen af alle tal beliggende ml. to givne, i-s endepunkter; 3) *mil.*, mellemrum ml. troppestykker til siden; vandret afstand ml. granatkardeskens springpunkt og mål.

interve'ne're (lat. *intervenire* komme imellem, træde til), foretage intervention.

interveni'en't (lat: den som træder til), person der, uden at være nævnt i en veksels, accepterer el. betaler denne for at afværge el. forkorte regres.

intervention (lat: mellemkomst), i retsplejen en persons indtræden i en allerede rejst sag, således at den pågældende enten medlægger en selvstændig påstand (hovedintervention), f. eks. på at blive anerkendt som berettiget til den ting, sagen drejer sig om, el. således at han støtter en af de opr. parter påstand (biintervention). - i en veksels betyder, at en person, uden opfordring i vekslen, indtræder som acceptant el. betaler vekslen.

I folkeretten betegner i en stats indgriben med magt el. trusel om magtanvendelse i en anden stats indre forhold el. i stridigheder ml. andre stater. Anses for stridende mod folkeretten, medmindre den sker efter anmodning af den påg. stats lovlige regering.

interventionskrigene, alm. betegn. for den mil. hjælp, der 1918-20 ydedes de kontrarevolutionære russ. generaler fra Engl. (50 000 md.), Frankr., Japan og (ubetydeligt) USA. De eng. hovedfronter var: Sibirien, Arhangelsk, Østersøstaterne, Sydrusl. (Kaukasus' olie), de fr: Polen, Odessa, de jap: Stillehavskysten (Vladivostok først rømmet 1922).

interview [-'vju] (eng., egl: mode), i blad-sprog en journalists artikel, der gengiver en samtale ml. ham selv og en anden person, hvis udtalelser skønnes at have aktuel interesse. - i opstod i USA og indførtes i Danm. af Henrik Cavling i Politiken.

inter 'vivos (lat.), *jur.*, i levende live, anv. om retshandler.

'inter vokalisk (lat.), *sprog.*, stående ml. to vokaler.

inte'sta'tarv (*in-² + lat. testatus* som har gjort testamentet), arv, ikke i h. t. testamentet, men i kraft af slægtskab el. ægteskab med arveladeren.

intesti'nal (lat.), hvad der vedrører tar-men (intestinum).

inte'stinum (lat. *intestinus* indvendig), tarm.

intek'kon, *gramm.*, d. s. s. neutrum.

intet lært og intet glemt, udtryk om de emigrerede adelsmænd, der vendte tilbage til Frankrig efter 1814-15 og ville uddykke Revolutionens spor.

intet nyt under solen, der er slet, citat fra Prædikerens Bog (I, 9).

in'ti'm (lat. *intimus* inderst), personlig, privat; nærgående; fortrolig; intime [æ'tim] (fr.) hjemme hos sig selv, i privatlivet.

intim'i'de're (*in-**) + lat. *timidus* frygt-som, skræmme, indgyde frygt.

intoksikation (*in-**) + gr. *toksikón*, som hører til en bue, d. v. s. pilegift), d. s. s. forgiftning.

'intolerance [-rarjsa] (fr.), utålsomhed.

intonation (lat. *intonare* sige højt), 1) sprog-, musikalsk accent; 2) *mus.*, a) ansættelse af tonen, såvel instrumentalt som vokalt (ren el. uren); b) den endelige afstemning af klaverer.

in 'toto (lat.), i det hele.

Intourist [-tu'rist], sovj. statselskab, grl. 1929, arrangerede indtil 2. Verdenskrig turistrejser for udlændinge til Sovj., hvor I bl. a. disponerede over hoteller i de store byer.

intra- (lat. *intro* indenfor), inden for, inden i.

intracellulær (*intra-* + lat. *cella* celle), betegner det, som befinder sig i selve cellen, modsat intercellulær.

intrade [-'tra:53] (ital. *entrata* indgang), 1) et kort, festligt musikstykke, der indledte instrumentalsuiten i 16.-17. årh.; 2) statsindtægt.

intradós [æ'tra'do] (fr.), underside af bue el. hvelving.

intra'ku'ta'n (*intra-* + lat. *cutis* hud), anbragt i selve huden, f. eks. i tuberkulinprøve (mantoux).

'intramerkurie'le pla'neter (m fra + *Mercur*), hypotetiske himmellegemer inden for Merkur. Der er trods eftersøgninger ved solformørkelser aldrig iagttaget i.

'intra 'muros (lat.), inden for murene, ikke offentlig.

'Intransigeant [læ'trasi'3a] (fr; egl. den uforsonlige), fr. dagblad, 1880-1940; grl. af Henri Rochefort. I var opr. radikalt, senere stærkt nationalistisk.

intransi'gen't (*in-**) + lat. *transigere* blive enig), uforsonlig.

'intransiti'vt (lat: uindvirkende), kaldes et verbum uden objekt.

intraos'sø's (*intra* + lat. *os* knogle), som er (findes) inden i knogler.

intri'gan't (fr.), rænkfuld.

in'trige [-va] (fr.), listigt anslag, rænke; forvikling, der sætter handlingen i gang i roman, drama o. l.

intri'ka't (*in-**) + lat. *trix* vanskeligheder), indviklet, vanskelig, delikat.

in'trinsic factor [-k 'faktal] (eng: indre faktor), formodes at være et enzym, der dannes i mavevæggen og som ved påvirkning af en faktor (extrinsic) (ydre faktor) i føden (kød, gær o. a.) danner et stof, der modvirker pernicios anæmi. Dette stof aflejes i leveren.

intro- (lat.), ind-, indad-.

introdu'ce're [-s-] (lat.), føre ind i; fore-stille for.

introduktion (lat.), indledning, indførelse; *mus.*, f. eks. den langsomme indledning til en hurtig sats i en klassisk symfoni.

in'troitus (lat: indgang), del af den kat. messe.

introjektion (lat. *intro-* + *jacere* kaste), den opfattelse, at erkendelsen består i, at der i bevidstheden indføres billeder af genstandene.

introspektion (lat. *introspicere* se ind i), selviagttagelse, individets iagttagelse af sit eget bevidsthedsliv.

'introspekti'v metode, den psyk. metode, der anvender introspektion.

introversion (*intro-* + lat. *vertere* vende), C. G. Jungs betegn. for aktiv el. passiv beredthed til at isolere sig fra ydre genstande og vurdere dem lavt samt til at rette sin interesse mod sig selv. Mods. extra version.

introver'teret type (*intro-* + lat. *vertere* vende), if. C. G. Jung en person, hos

hvem introversion er habituel (vanemæssigt).

intru'siv'gang (lat. *intrudere* trænge ind), eruptivgang, der følger lagene i den bjergart, den er trængt ind i.

intubation (*in-**) -f lat. *tuba* rør), *med.*, indførelse af et rør gnm. munden ned i luftrøret; anv. f. eks. når luftrøret er tilstoppet og i de senere år spec. ved en særlig form for bedøvelse (intubationsnarkose).

intuition (lat. *intueri* beskue), 1) sanselagttagelse; 2) samlet helhedsopfattelse; 3) mystisk anskuelse af guddommen; 4) umiddelbar indsigt (hos Spinoza og Bergson den højeste form for erkendelse).

intuitio'nisme, den opfattelse, at en intuition er den vigtigste og sikreste erkendelseskilde på erkendelsesteoretisk el. etisk område. Spec. betegn. for den af holl. L. E. J. Brouwer (f. 1881) forfægtede opfattelse, at mat. eksistensbeviser må støtte sig på intuitivt forståelige konstruktioner i mods. til formelt-logiske deduktioner.

in'tuiti'v (lat.), hvad der er vundet ved intuition, umiddelbart anskueligt el. iagttageligt.

intumescens [-'sæn's] (lat. *intumescere* svulme op), hævelse.

intussusception [-sæp-] (lat. *intus* inden i + *susceptio* optagelse), d. s. s. invagination.

Inu'g'suk-kulturen, eskimoisk kultur udviklet på V-Grønland på grundlag af Thule-kulturen under indflydelse af nordboernes kultur. Opkaldt efter det største fundsted på øen Inugssuk ved Upernavik. Tilh. 13.-14. årh. Efterhånden udbredt til det meste af Grønland.

inu'it (eskimoisk, flertal af *inuk* menneske), mennesker (eskimoernes betegn. for sig selv).

'Inula, *bot.*, d. s. s. alant.

inu'li'n (efter planten *Inula*), ($C_{12}H_{20}O_6$)_n, et polysakkarid, som findes i rødder af mange kurvblomstrede, hvor det fungerer som oplagsnæring. Kan hydrolyseres til fruktose. Anv. til fødemidler for sukkersygepatienter.

in 'usum Delphini [-'fi:ni] (lat: til brug for dauphinen), betegn. for visse franske, for tronfølgeren bestemte klassikerudg. fra det 17. årh., hvori de anstødelige steder var udeladt.

inv., fork. f. invent.

invagination (*in-**) + *vagina*), en sygdom hyppigst i barnealderen, hvorved et stykke tarm (hyppigst det sidste stykke tyndtarm og blindtarmen) krænges ind i det neden for liggende tarmafsnit (vagina el. intussusciptions). Giver anledning til hindret tarmpassage - tarmslyng. Behandles med indpæjning af kontrastklyma el. operation.

inval'id (*in-**) + lat. *validus* kraftig, stærk), (helt el. delvis) arbejdsudygtig.

invalidforsikring, forsikring mod følgerne af invaliditet. Alm. i knyttet til den off. sygeforsikring indførtes 1921. Siden folkeforsikringsloven af 1933 medfører det for alle da. statsborgere i alderen 21-60 år tvungne medlemskab i sygekasse el. sygeforening under visse helbredsforhold. Siden 1947 er det muligt at optage sig i i. I-rettens træffer kendelse om invaliditet, hvorefter invaliderente udbetales gnm. det soc. udvalg, hvis udlæg refunderes bl. a. af I-fonden. 1947 var der 2,25 mill. forsikrede.

Invalidforsikringsfonden opkræver gnm. sygekassernes invalidforsikringspræmier (1946-47: 16,9 mill. kr.) og gnm. den lovpligt. ulykkesforsikr. arbejdsgeberbidrag (1946-47: 5,9 mill. kr.). Heraf afholdes udgifterne til helbredelses- og erhvervsmæssige foranstaltn. for invalideremodtagere (1946-47: 2,9 mill. kr.) osv., samt indtil 1/2 af udg. til invaliderente. Resten af de 1/2 dækkes af staten og 1/2 ved kommunal refusion. I admin. af direktøren for sygekassevæsenet.

Invalidforsikringsretten afsiger kendelse om invaliditetens indtræden og om evt. oplærings- el. helbredsforanstaltningers iværksættelse. I består af en jur. el. statsvidensk. udd. formand og 5 andre medl. (2 læger, 2 sygekassemedl., 1 ar-

bejdsgiver). 1947 havde I 23 000 afsluttede sager, heraf 7000 om invaliditet.

Invalidhotellet, fr. *L'Hôtel des Invalides*, in valide stiftelse i Paris, opført 1671-76 af Liberal Bruant (1637-97) på Ludvig 14.s forordning. I havde plads til 5-7000 soldater, men optoges fra beg. af

20. årh. mest af mil. kontorer, våbenmuseum m. m. Komplexet omfatter to kirker; især kendt er Invalidekirken (beg. 1675 af Jules Hardouin-Mansart (1646-1708)) med grundplan som et lige-armet kors og kronet af en høj kuppel; den har siden dec. 1840 rummet Napoleon i.s. støv. (IU. Invalidekirken).

invaliderente, udbetales efter kendelse om invaliditet til invalideforsikrede, der opfylder betingelserne for at opnå aldersrente m. undt. af aldersbetingelsen. Fra 1933 samme satser som aldersrente. I kan dog aldrig nedsættes til mindre end Vi af grundbeløbet, har i det hele lempeligere fradagsregler og suppleres altid med invaliditetstillæg. 1946: 40 200 i-mottagere, udg. 1945-46: 64 mill. kr.

Militær-i ydes til mil. værnepligtige, der pådrager sig invaliditet under tjenesten. Sådant erstatt. til mil. invalider er ydet siden 1752, den nuv. lov er af 1934. Ud over renten, der kan kapitaliseres, ydes sygebehandling, dagpenge, begravelssedehjælp og rente til efterladte. Satserne m. m. følger ulykkesforsikringen. For personer invaliderede før 1934 gælder de gi. regler, herunder en særl. ordning for mil. invalider i Sønderjylland.

invalidi'te't (lat.), tab el. forringelse af erhvervsvevnen, i er efter folkeforsikringsloven til stede, når den pers. ikke er i stand til at tjene Vi af det. pågænger med samme uddannelses plejer at tjene, i efter folkeforsikringsloven måles i % af erhvervsvevnen før ulykkestilf. Tilsv. v. invaliderente til tilskadekomne værnepligtige og ved invaliditetserstatning til besættelsestidens ofre.

in'va'v (eng. *invariable* uforanderlig), nikkelstål med 36% Ni. I har meget ringe varmeudvidelseskoefficient, som sættes endnu mere ned ved tilleggering af 12% krom (elinvar). I bruges til normalmål, penduler m. m.

'invaria'bel (*in-**) + *variabel*), uforanderlig, konstant.

'invarian't (*in-**) + lat. *varius* forskellig), uforanderlig; konstant; konstant træk el. fænomen inden for i øvrigt skiftende omgivelser el. forhold.

invasion (lat. *invadere* trænge ind), hærs indrykning på fremmed område.

Invasionen, under 2. Verdenskrig først betegn. f. ty. landgangsforøg i Engl., forberedt i enkeltheder sommeren 1940, men opgivet. Med de Allieredes voksende magt blev I betegn. f- eng.-arner, angreb mod Eur.s fastland, en oprettelse af den af Sovj. stærkt ønskede og krævede «anden front». 1942-43 foretog masseoverførsel af arner, tropper til Engl.; nov.-dec. 1943 gav de Allierede på Tehrånkonferencen Stalin tilsagn om I fra vest, efter at de Allierede en tid havde over-

vejet at lægge hovedvægten på angreb fra syd, sammenhængende m. I i N-Afr. 1942 og angrebet på Ital. 1943. Dec. 1943 blev Eisenhower chef f. d. allierede invasionsstyrker i Engl. I forberedtes gnm. række »commandoraid's» mod fr. og no. kyster, v. omfattende luftbombardementer af fr. trafiksystem og ødelæggelser i samarb. m. fr. modstandsbewælgelse. På »D-dagen» 6. 6. 1944 begyndte I mod Normandiets kyst, verdenshistoriens største kombinerede sø-, luft- og landoperation, støttet t. 11 000 flyvemaskiner, 4000 skibe og transportabelt havneanlæg. Montgomery kommanderede langdagsstyrkerne. 7. 6. havde de Allierede forbindelse ml. 3 brohoveder, 9. 6. var landsat 300 000 mand; 27. 6. havde amerikanerne magten over Cherbourg. Efter voldsom offensiv gennembrød amerikanerne de ty. linier ved Avranches, hvilket på få uger førte til Tyskls. opgivelser af Frankr.

Ismet Inonii. Bodil Ipsen.

hvilken der til en figur ABC ... svarer en figur A₁B₁C₁ ..., således at linierne AA₁ BB₁ CC₁ ... alle går gennem samme punkt O, i-centret, og produkterne OA.OA₁ OB.OB₁ OC.OC₁ ... alle har samme størrelse, invertsøjspotens. To sådanne figurer kaldes inverse.

in'versio 'uteri (lat.), omkrængning af livmoderen, således, at den indv. hulhed vender udad og nedad i moderskeden. **inver'tase** (lat. *invertere* vende om) el. *invertin*, enzym, der hydrolyserer rørsukker til fruktose og glukose. Findes i mange mikroorganismer (gær m. m.). **inverte'bra'ter** (in-²) + lat. *vertebra* led), hvirvelløse dyr.

inver'te're (lat.), omflytte, vende om. **inver'te'ring** (lat. *invertere* vende om), hydrolysering af rørsukker til fruktose og glukose ved indvirkning af syrer el. enzymer (*invertase*). Produktet kaldes invertsukker og anv. i næringsmiddelindustrien bl. a. ved vin- og konserverstillingen. Udgor hovedparten af kunsthonning.

inve'ste're (lat. *investire* iklæde), indsætte i embede, forlene (udøve investi'tur); anbringe penge.

inve'ste'ring, anv. af opsparede midler til produktive formål, d. v. s. køb af produktionsmidler, direkte el. indir. (gnm. køb af værdipapirer o. l.). Den samlede i er afgørende for den fremtidige prod.s omf. og retn. I kapitalist. samfund bestemmes i af driftsherrernes usdigt til overskud, profit, altså af deres forventn. m. h. t. priser og omkostn. Under socialistisk planøkonomi fastlægges i af samfundsorganer efter en udarb. plan, og i et reguleret kapitalist. samfund søger statsmagten at regulere den økon. aktivitet ved at påvirke el. gribe ind i i (diskontopolitik, importregulering, offentl. arbejder, i-kontrol).

Investigator Strædet [in'væstigæita], farvandet N f. Kænguru Øen, S-Austr.

inve'sti'tu'r (lat. iklædning), i middelalderen en højtidelig embedsoverdragelse med overrækkelse af symboler på værdigheden.

investiturstid, kampen i middelalderen ml. pave og kejser (konge) om, hvem der skulle udnævne høje kirk. embedsmænd. I udbrød 1075 da paven (Gregor 7.) forbød al investitur ved lægmænd; ved Worms-konkordatet 1122 sejrede hans standpunkt delvis.

investment trust [in'væstmsnt 'trast], (eng.), holding company i form af et investeringselskab, som spreder sine deltageres risiko gnm. erhvervelse af obligationer og aktier i fl. virksomheder.

in 'vino 'veritas (lat.: i vinen er sandheden), udtryk der kan føres tilbage til 33. kap. af Platons dialog »Symposion»; i øvrigt titel på 1. afsnit af Søren Kierkegaards »Stadier på Livets Vej» (1845).

invi'si'bel (in-²) + *visibel*), usynlig.

invi'te're (fr.), lade komme til stede, indbyde; opfordre til at spille i en bestemt farve (i kortspil).

invokation (lat.), påkaldelse, bøn.

involutio (lat.), med., tilbagegående proces; spec. involutio uteri, livmoderens formindskelse straks efter fødslen.

invol've're (lat.), medføre, volde.

in æ'ternum (lat.), for evig.

Inonii [ino'ny], *Ismet* (opr. *Ismet Paso*) (f. 1884), tyrk. politiker, Officer i 1. Verdenskrig, knyttet til Kamal Ataturks nationalistbevægelse, 1920 generalstabschef, sejrede 1921 over grækerne ved Inonii i Lilleasien. Underskrev som

udenrigsmin. fra 1922 Lausanne-traktaten 1923; bidrog til europæiseringsarbejdet, førstemin. 1923-24, 1925-37. Efter Ataturks død 1938 Tyrk.s præsident, førte balancerende politik under 2. Verdenskrig, deltog i Cairo-konferencen 1943. (Portræt).

lo, kern. tegn for ionium.

lo ['i:ɔ] (gr. *Io*), i gr. mytol. en kvinde, i hvem Zeus forelskede sig. P. gr. af Heras skinskye vordvandlede Zeus hende til en ko, og hun flygtede til Ægypten, hvor hun fødte en søn.

Ioännina [jo'änina] (*Janina*; gr. folkesprog *Gidmna* ['janena]), gr. provinshovedstad i Epirus; 20 000 indb.

IOGT, fork. f. /Independent Order of Good Templars, d. s. s. Good-Templar-ordenen.

lo'kaste, gr. sagnskikkelse. Moder og senere hustru til kong Odipus.

lo'kos (gr. *lokos*), oldtidsby i Thessalien, Jasons hjemsted, udfartssted f. argonauttoget.

ion [Ejo'n] (gr.: vandrer), et atom el. en atomgruppe, som har en elektr. ladning og som derfor kan sættes i bevægelse af et elektr. felt. Ioner opstår i væsker ved dissociation og i luftarter ved bestråling med røntgenstråler el. ultraviolet lys samt ved stødionisering.

Ioña [ai'ouna] (el. *Roimkill*), ø bl. de indre Hebrider, Skotl. Inlän (delvis restaurerede) af Columba's omkr. 565 grl. kirke og kloster.

ionbinding, d. s. s. heteropolær binding.

ion'byttere er visse faste stoffer med store i vand uopløselige molekyler, der indeholder reaktive grupper, som kan afgive og samtidig optage ioner fra ionholdige opløsninger (reversibelt og efter de sædv. støkiometriske regler). I mange år kendtes kun såk. kationbyttere (baseudvekslere), nemlig naturlige, vandholdige natriumaluminiumsilikater (zeolitter) og kunstige permutitter, der bl. a. anvendtes til vandrensning (afhærdning). I 1935 viste de eng. kemikere Adams og Holmes, at der med synt. harpikser (fenolformaldehyd- og aminformaldehyd kondensater) kunne opnås kation- el. anionbytning el. begge dele, og siden da er der fremkommet et stort antal sådanne i («organolitter») såsom wofatit, amberliit osv., som på simpel måde har kunnet løse en række kem.-tekn. opgaver.

ioner [jo'-], oldgr. stamme i Athen, de fleste Kyklader og 12 byer på Lilleasiens V-kyst (Efeos, Milet osv.). Efter de lilleasiatiske byers oprør mod perserne 499-494 f. Kr. blev Athen den vigtigste ioniske by.

Io'nescu [jo-], *Take* (1858-1922), rum. politiker; grl. Det Kons.-Dem. Parti. Under 1. Verdenskrig for Rumæniens deltagelse på de Allieredes side. Virksom for oprettelsen af Den Lille Entente.

Ionien [jo'-] kaldtes i oldtiden det afioner beboede mellemste område af Lilleasiens V-kyst med tilhørende øer.

Ionio [jonio], tidl. *Taranto*, ital. prov. i Apulien; 2436 km²; 369 000 indb. (1942). Hovedstad: Taranto.

ioni'se'ring, et stofs opspaltning i ioner.

ioniseringsenergi, den energi, der kræves for at løsrive en elektron fra et atom og derved danne en ion. I kan måles direkte ad elektr. vej el. bestemmes af grundstoffets spektrum, i angives i enheden elektron-volt (eV) og andrager for alle grundstoffer ml. 5 og 25 eV.

ioniseringskammer, en lukket, luftfyldt beholder med to elektroder, hvori der frembringes ioner ved en ioniserende stråling (f. eks. røntgenstråling). Lægges en så høj spænding ml. elektroderne, at ionerne fjernes lige så hurtigt som de dannes, vil måling af den af ionerne dannede strøm (mætningsstrøm) give et mål for styrken af den ioniserende stråling.

loniske Hav [jo'-], den del af Middelhavet, der ligger mellem Sicilien, Syd-ital. og Grækenl. Største dybde 4404 m.

loniske Øer [jo'-] gr. *lonion Nésoi* ['jonjon 'nisi], gr. gruppe ved Grækenlands V-kyst; 2200 km² med 230 000 indb. (1938). De vigtigste øer er Korfu (Kérkyra), Leukás, Itihåke, Kefallénia og Zákynthos.

invasionshavne, havne spec. konstrueret til de eng. og arner, landstigningszoner i Normandiet sommeren 1944. De såk. Mulberry-havne bestod af en ydre, flydende bølgebrøder af stålplønter, en indre, fast bølgebrøder af jernbetonsænkere samt flydende moler fra stranden ud til molehoveder, hvor skibene kunne fortøje. I-s enkelte dele færdigbyggedes i Engl. ml. sept. 1943 og juni 1944, bl. a. sænkekasserne, der havde et depl. af 1670-ca. 6000 t, i kunstige tør-dokke, udgravet langs Themsens bredder. Hertil medgik ca. 600 000 t cement og 31 000 t stål. Sænkekasserne var armeret med luftværnsstyks og indeholdt beboelse for besætningen under og efter turen over Kanalen. I alt byggedes under 2. Verdenskrig 2 i (hver af ca. samme størrelse som havnen i Dover), 1 ved Arramanches og 1 ved St.-Laurent, hvoraf den sidste dog ødelagdes under bygn. af en voldsom storm. De 2 i bestod tilsammen af i alt 400 større dele på ca. 1,5 mill. t. - 34 dage efter langgangen v. Arramanches 6. 6. 1944 anv. den her byggede i efter bestemmelsen, og indtil le Havre's kapitulation 12. 9. 44 landsattes i Normandiet i alt over 2,2 mill. soldater, ca. 450 000 køretøjer og næsten 4 mill. t forsyninger, hvoraf den overvejende del via havnen v. Arramanches.

invek'tiv (lat. *invhere* skælde ud), skældsord.

in'venit, fork. *inv.* (lat.: har opfundet), anv. f. eks. på kobberstik efter navnet på den kunstner, der har udført det orig. kunstværk, som sticket gengiver.

inven'ta'r (lat. *inventre* træffe på, finde), 1) fortegn, over, hvad der forefindes ved opgørelse af bo el. bedrift; 2) det behav el. udstyr, der findes i en bygning, et lokale o. l.

inven'ta'rieskriver, tjenestemand under Kbh.s politi, der forestår fremlsningen af indbragt hittegods.

inven'tu'r (lat. *inventre* finde), fortegn. m. detaljerede oplysninger om de enkelte aktiver og passiver, f. eks. varebeholdning, inventar m. m., især som udgangspunkt f. opstilling af status.

Invercargill [invs'ka:gil], by på New Zealand's S-kyst ved Foveaux Strædet; 29 000 indb. (1947). Uld og tømmereksport.

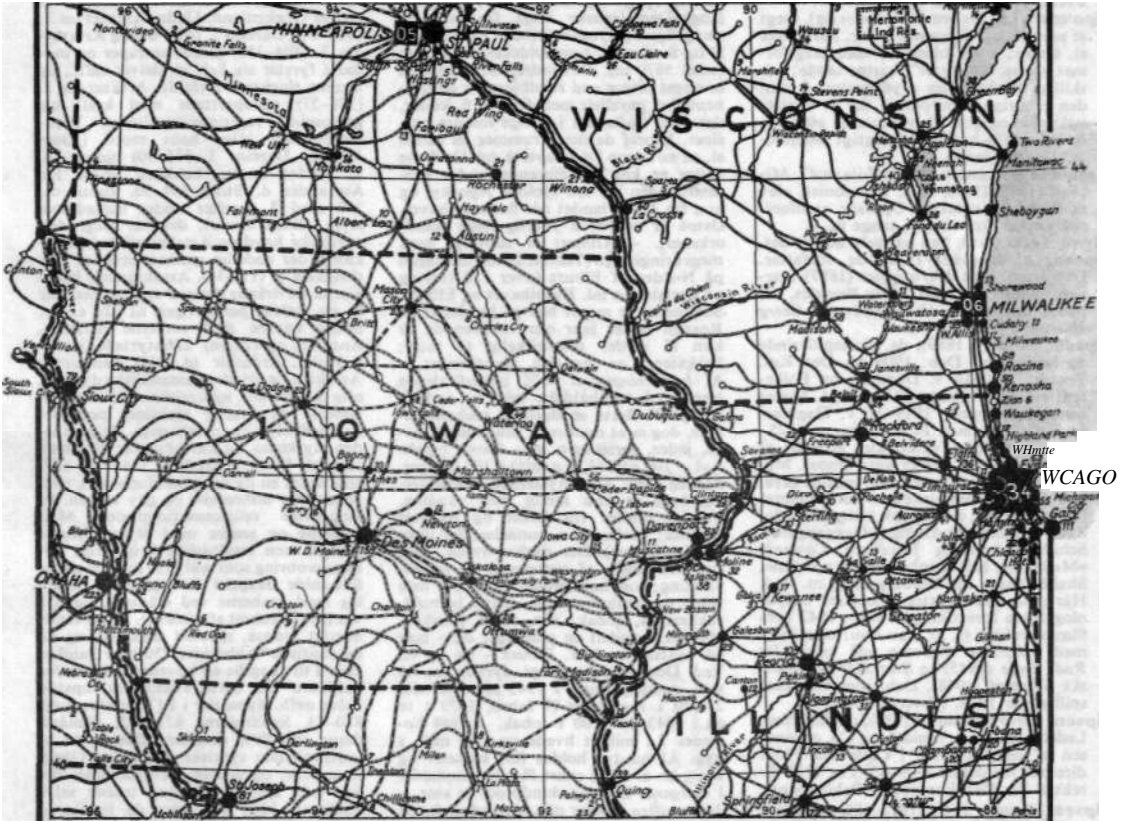
Inverchapel [invstjåpl], Baron, d. s. s. Kerr, A. C.

Inverness [invs'næs], 1) grevskab i N-Skotl. omkr. Glenmore-dalen; 10 906 km²; 84 000 indb. (1947); 2) hovedstad i 1) ved N-enden af Glenmore-dalen; 23 000 indb. (1931). Metal- og uldindustri, skibbyggeri. Stort turistbesøg.

in'vers (lat.), indadvendt; omvendt.

inverse øjne, øjne, hvis lysopfattende celler vender bort fra lyset, så lysstrålerne må gennemløbe synscellens øvrige del. Findes hos visse orme og alle hvirveldyr.

inversion (lat. *invertere* vende om), tilstand omvendt af den opr., alm. el. naturlige; *gramm.*, omvendt ordstilling; *kern.*, a) d. s. s. invertering; b) omlejring ml. cis-trans isomere former, ved cis-trans isomeri; *mat.*, geom. afbildning, ved

Maalestok 1:5 625 000
Kort over Iowa.

Udarbejdelse: J. Humlum

ionisk filosofi ['jo-], den i de ioniske byer på Lilleasiens V-kyst omkr. 600 f. Kr. af Thales, Heraklit m. fl. udviklede gr. filos.

ionisk stil ['jo-], græsk bygningsstil, fremstået i de lilleasiat. kolonier hos grækernes østligste stamme, ionerne. Den er næppe yngre end den doriske stil. Dens største bygningsværker fandtes på øerne Samos, Naxos m. fl., fra 6. årh. findes den i selve Grækenl. Dens karakteristiske kendetegn er den friere og lettere komponerede søjle, som i forhold til søjlediameteren ofte er meget højere end den doriske. Den ioniske søjle (se ill.) har

en særlig basis, dens kannelurer (ofte 24) er dybe, deres kanter adskilles ved en smal stribe. Kapitælet består af en æggestavsprydet echinus og indskudt ml. denne og en tynd, firkantet abacus en svungen plade (helix), der ved to sider indruller i to store voluter. Arkkraven er oftest horisontalt, 3-(el. 2-)delt ved svage fremspring, frisen kan helt mangle, men er ellers glat el. smykket med fortløbende relieffer.

ionisk toneart ['jo-], tonearten på C, altså den samme som alm. dur. Den yngste kirketoneart.

ionisk vers ['jo-] (*ionicus*), antik versefod, bestående af 2 lange og 2 korte stavelser (- o o) el. omvendt (w o -), bl. a. anv. i Svend Dyrings Huus.

ionium ['jo-] (efter *ion*), radioaktivt grundstof, isotop af thorium (atom-nr. 90) med et atomvægt 230, kern. tegn lo, modersubstans til radium. Har halveringstiden 83 000 år.

ionosfæren [jono'svæ:ran] (*ion* + *sfære*), et lag af lufthavet, der ioniseres af Solens stråler og derved bliver elektr. ledende. Højden over Jordens overflade varierer fra ca. 100-300 km. I er ofte opdelt i fl. lag. Ved den af i fremkaldte bøjning el. tilbagekastning af radiobølgerne opnås stor rækkevidde, navnlig for de korte bølger.

ionstråle ['jo'n-], en stråle af ioner, der har fået en stor hastighed ved at gennemløbe et elektr. felt. Opdaget først i form af kanalstråler, i bestående af brint el. heliumioner anv. til frembringelse af atomkernereaktioner.

iontofo'rese [jon-] (*ion* + *gr.forsin* bære, føre), indførelse af stoffer gnm. huden v. hj. af galvanisk strøm.

IOOF, fork. f. /independent Order of Odd 'ellows (den uafhængige OF-orden) grl. 1813.

Iorga ['jor-], *Nicotae* (1871-1940), rum. historiker og politiker. Prof. i Bucuresti fra 1894. Fra 1907 leder af Det National-Demokr. Parti. Stærkt ves to rien teret. Myrdet af Jerngarden.

fos, gr. o blandt Kykladerne; 103 km²; ca. 2000 indb.

iota ['jo:ta], gr. navn for bogstavet i (I).

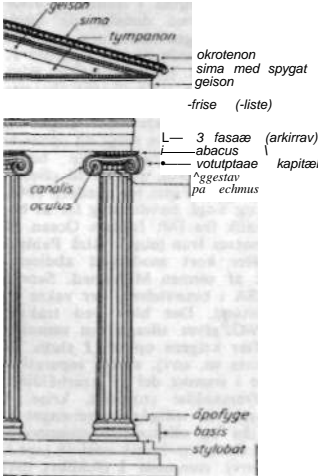
iowa ['aiawa], indianerstamme med sioux-sprog, prairiefolk ved Missouri river, USA, nu i Oklahoma.

Iowa ['aiswa], fork. la, stat i USA's nordl. prairieegne (ml. floderne Mississippi og Missouri); 145 760 km²; 2 538 000 indb. (1940; 1947:2591000), 17,3 pr. km²; 17000 var negre, 11 000 var fra Danm. :42 % boede i byerne. Hovedstad: Des Moines. Jorden er dyb, frugtbar moræne, delvis løssdækket; udnyttet til landbrug og kvægavl. *Erhverv.* I er USA's vigtigste majs- og næstvigtigste havreproducent (1944 henh. 18,1 og 11,7% af USA's høst. Enormt kvæghold: 1948: 9,9 mill. svin, 4,7 mill. stk. kvæg og 1,2 mill. får. Store kullejer, men ringe brydning (1946: 1,6 mill. t). Industri: slagterier, mejerier, møllerier, landbrugsredskaber. *Historie.* I blev udforsket af franskmænd; under Spæn. 1763-1800, derpå fr. Købt 1803 af USA. Territorium 1838; stat 1846.

ipeccacuanha [-'kwanja], se brækrod.

Iphi'genia, alm. stavemåde for Ifigenia.

Ipiutaq-kulturen [-'pi-], eskimoisk kultur påvist første gang ved Ipiutaq på N-kysten af Point Hope i Alaska, hvor der findes ca. 400 husruiner og et bet. antal grave. Karakteristisk for I er dels fint tilhuggede flintblade, der har været brugt som æg og spids på harpuner, knive, spyd o. l., dels fantastisk udskære dyrefigurer, menneskehoveder, masker og kæder af hvalrostand. Små knive og bor har jernblade og -spidser. Særlig kunsten viser I-s

tilknytning til N-Asien, hvorfra den er overført til Alaska omkr. Kr. f.

Ipomæa (gr. *ips orm.* + *homaios* lig), slægt af snerleflam-, slyngende urter, halvbuske el. buske; store blomster med tragtformet krone. 300 arter i varme lande; adskillige dyrkes som prydanter, f. eks. den enårige I. purpurea, der er hurtigvoksende og god til lysthuse og espalier. Af en art fås batater, et vigtigt fødemiddel i varme lande.

Ippolitov-Ivanov [ipo'lifot-'ivanof], *Mitcha il* (1859-1935), russ. komponist, elev af Rimskij-Korsakov. Operaer, symfoniske værker, korværker, sange m. v.

ipse (lat. *ipse*), han har selv udført det.
Ipse, *Alfred* (1852-1922), da. forfatter. Det dram. digt *Mefistofeles* (1887) markerer hans brud med Georg Brandes, om hvem han skrev sit hovedværk *Georg Brandes 1-3* (1902-03).

Ipsen, *Bodil* (f. 1889), da. skuespillerinde og instruktør. Deb. 1909 på Det. Kgl. Teater; 1910-14 v. Dagmar- og Folke-teatret, 1914 tilbage til Det Kgl. Teater som primadonna, 1919-22 v. Dagmar-teatret tillige med Poul Reumert, 1925-44 v. Det Kgl. Teater, kun afbrudt af forsk. gæstespil ved private scener. Me-strer med dybtgående psyk. indsigt såvel det blide, drømmeriske som det raffineret lidenskabelige, det erotisk vittige som det dybt tragiske (fru Alving i »Gengangere«, Schillers dronning Elisabeth, Cowards »Madame«, Kaj Munks »Diktatorinden«, Shakespeare- og Holbergroller m. m.). Har som iscenesætter præsteret betydningfulde forestillinger. Deb. 1942 som filminstruktør (s. m. Lau Lauritzen jun.) med *Afsporet*. Nævnes må også *De Røde Eng* (1945) og *Sjæt Står den Danske Sømand* (1948). Deb. som filmskuespillerinde 1913. (Portræt sp. 2117).

Ipsen, *Percy* Harald (f. 1880), da. ingeniør. Ledede for F. L. Smith og Co. opførelsen af cementfabrik i Chile fra 1907; direktør for denne 1909-23. Fra 1924 direktør for Det Forenede Oliekompagni.

Ipsen, *Rasmus Peter* (1815-60), da. terrakottafabrikant; grl. 1843 fabrik i Kbh., som mest tilvirkede uglaserede varer, prydvaser i klassisk stil, haveskulpturer, buste i terrakotta.

ipso *facto* (lat: ved selve handlingen), egenmægtigt.

Ipsos, oldtidsby i Frygien, hvor Lysimachos og Seleukos I. 301 f. Kr. slog Antigonos.

ipswich ['ipswitʃ], by i Suffolk. Ø-Engl. 102 000 indb. (1948). Fabrikation af landbrugsmaskiner, kunstsilke, skotøj m. v.

ipswich ['ipswitʃ], kulmineby V f. Brisbane, Queensland, Austr.; 26 000 indb. (1947).

IQ, fork. f. intelligenskvotient.

Iquique [i'ki:kæ], vigtigste havneby i Nordchile; ca. 77 000 indb. Salpetereksport.

Iquitos [i'ki-], by i NØ-Peru; 40 000 indb. (1940). Det kommercielle og politiske centrum ved øvre Amazonas, 106 m o. h., kan nås af mindre dampere. Udfører gummi, bomuld, kaffe, vegetabilsk elfenben, læder af vildsvin, barbascofigt (til sprøjtning af frugttærrer).

Ir, kern. tegn for iridium.

ir, *basisk kobberkarbonat*, den grønne belægning på kobber el. kobberholdige legeringer, som opstår v. atm.s påvirkning.

Ira [E'airs] el. *IRA*, eng. fork. f. Irish Republican Army, den irske rep. hær, Sinn Féin-bevægelsens revolutionærnationalistiske kamporganisation. Erklæret illegal af Eires reg. 1936; herefter hemmeligt terrorforbund, rettet mod Engl. Støttede under 2. Verdenskrig ty. agenter.

Irak, da. stavemåde for Iraq.

Iran el. *Persien* (pers. Tran [i: 'ro:n i: 'ru:n]), stat (kejserrige) i SV-Asien; 1644 000 km²; ca. 15 mill. indb. Kendteste landskaber: Azerbaidjan, Färs, Gilän, Hamadän, Khurasän, Khuzistän, Kurdistan, Laristän, Luristän og Mäzanderän. Største byer: Tehrän (hovedstad), Tabriz og Isfahän. *Terræn*. I er et højland,

der mod N begrænses af Elburz og Khurasäns bjerge og mod S af randbjerge langs Den Iranske Bugt. De sværttillængelige og tyndtbefolkede bjerge mod N og S er unge, høje foldekæder (Elburz indtil 5670 m). Det indre, tørre højland er noget lavere end randbjergene og gennemløbes parallelt med disse af fi. kæder, der deler højlandet i talrige mindre bassiner, hvoraf de fleste rummer en saltsø el. en saltump i den laveste del. De fleste floder er kun vandførende under sne-smeltingen el. ved sjældne regnskyl og kun fra 1/3 af landet når floderne havet. Østpå er nedbøren yderlig ringe (sandørkener). - *Klimaet* er subtrop, med meget ringe regn (Tehrän 25 cm) og tagen på N-siden af Elburz (over 150 cm) og på kystslätten ml. Kaspihavet og Elburz. Sommeren er meget hed på højsletterne. Regnen falder især om vinteren og er kun få steder tilstrækkelig til skov; busksteppe er den alm. plantevækst. - *Af befolkningen* er 70% persisktalende iranere; i Azerbaidjan tales et tyrkisk sprog. De fleste er shiittiske muhammedanere, dog er et mindretal sunnitter, kristne, jøder, parsister o. a. - *Mont*: I pahlevi = 100 ruzjal (4,14 g sølv) à 100 dramer. *Mål og vægt*: Metersystemet. - *Erhverv*, *Agerbrug* er kun mulig med vanding. Vandet skaffes fra floder og qanäter (persisk: káriz, d.v.s. tunneler, der føres ind i bjergene). Der dyrkes hvede, byg, rug ved hjælp af vinterregn og forårsvanding; sommerafgrøderne vandes hele tiden og omfatter hirse, majs, bomuld, sukkerroer, tobak, vin, frugt (fersken, abrikos, mandel) og grønsager og - især på kystslätten N f. Elburz - ris og te. Ved Den Iranske Bugt dyrkes ca. 10 mill. daddelpalmer. I 1943 produceredes 21 420 t roesukker (7 fabr.). 1679 t te og i 1943-44 7100 t tobak. I 1944 høstedes 2,1 mill. t hvede og 1,25 mill. t byg. Af husdyr holdes får, kameler og køer, bl. a. af de snart fåtallige nomader i bjergene. Uld- og skindprod. er stor. - *Minedriften* leverer olie, der udvindes af Anglo-Iranian Oil Co. ved felterne i Khuzistän nær den nordl. ende af Den Iranske Bugt (olieledning til Abadän ved Shatt al'Arab) samt nær Iraqs uglefeld. I 1947 var prod. 20,5 mill. t (1939: 9,58 mill. t). - *Industrien* raffinerer olie og behandler de hjemlige råstoffer til fine sjaler, tæpper, lædervarer, sukker mel, vin osv. - *Trafiknettet* er ret veludviklet og I står i vejforb. med Bagdad i Iraq og med Turkmenistan. Den transiranske bane (fuldført 1938 af da. ingeniører) går fra Bandar Shähpur ved den nordl. del af Den Iranske Bugt via Tehrän til Bandar Shah ved Det Kaspiske Havs SØ-hjørne. Fra Tehrän går en bane vestpå over Tabriz til Sovj. Der eksporteres, olie, tæpper, uld, tragant, opium, ris o. a. landbrugsprodukter. (Kort se Rusland og Asien).

Historie. Bl. de ikke-ariske urindb. i I spiller elamitterne om Susä den største rolle; de opnåede en udviklet kultur og deres konger rivaliserede ofte heldigt med sumerer og babylonere. I slutn. af 2. årtus. var I i ariernes besiddelse, og en særlig rel. skabtes af Zarathustra. Fra 9. årh. omtales mederne, hvis konger Kyaxares (625-585) s. m. Babylon ødelagde assyrriget. Hans søn Astyages blev 550 afsat af sin vasal, perseren Kyros, der grl. det *oldpersiske rige* (550-330). Kyros (550-30) erobrede 546 Lydien og 539 Babylon, hans søn Kambyses (530-22) 525 Ægypten; Dareios I. (522-486) grl. Achæmenidernes dynasti og gav riget dets endelige organisation; forvalt. decentraliseredes under satraper (stattholdere), men holdtes sammen af en kraftig centralmagt, støttet til de pers. og mediske stormænd. Et glimrende vejnet og et ensartet møntsystem oprettedes, mens regeringen viste stor tolerance over for de forsk. folkeslags særegenheder. Dareios indlemmede egnene ved Indus og Thrakien i riget og slog en opstand bl. de gr. byer i Lilleasien ned 499-94. Sønnen Xerxes (486-65) dæmpede op-

stande i Ægypten og Babylonien, men led nederlag, da han 480 forsøgte at erobre Grækenland. Under Artaxerxes I. (465-24), Dareios 2. (424-04) og Artaxerxes 2. (404-358) gjorde satraper og indfødte fyrster sig helt el. delvis uafh., og hærens slagkraft forfaldt. Artaxerxes 3. (358-37) genoprettede med kraft og grumshed regeringsautoriteten. Tronstridigheder efter hans mord (Arses 37-35, Dareios 3. 335-30) bidrog til, at landet lettere bukkede under for Alexander d. Store 334-30. Indtil ca. 250 stod I derefter under makedonsk styre (*Seleukiderne*), derefter beg. den parthiske høvding Arsakes en befrielses-kamp, der endeligt gennemførtes af Mi-thridates 1. (174-36). Arsakidernes hellenistisk påvirkede dynasti styrede herefter I, nu kaldet *partheriget*, til 226 e. Kr. under kampe med romerne (Crassus, Antonius og Trajan). 226 styrtede fyrsten i Persis, Ardashir (d. 241) den sidste Arsakide og grl. det Sassanidiske dynasti, ofte kaldet det *myperiske rige*, som betegnede en kraftig reaktion mod det halvhelehenistiske partherrige. Rigsenheden styrkedes, og Zarathustras lære blev statsrel. Under Shäpur 1. (241-72) stiftede Mani en ny rel. (manikæismen), som vandt stor udbredelse og gav anledn. til langvarige religionsstridigheder. Mod romerne og senere mod Byzans førtes talrige, men resultatløse krige med Syriens erobring som mål. 636 led den sidste Sassanide Jazgard 3. afgørende nederlag mod araberne ved Qadisija, og 651 var hele I erobret af *araberne*. Islam vandt hurtigt indpas, specielt shiismen, og da de shiittiske 'Abbäsider 750 blev kaliftr., kom I til at spille en hovedrolle inden for kalifatet. Da dette svækkedes, opstod halvt uafh. dynastier i I (Tähriderne ca. 820-73, Saffariderne 873-901, Sämaniderne 901-99), derefter afløstes de af indtrængende tyrkiske dynastier, Ghaznaviderne, og senere Seldsjukkerne, der var helt uafh. og endog truede selve kalifatet. 1231 styretedes de imidlertid af Djengis-Khans mongoler, der havde magten i I til 1447. - Efter 1500 samlede Ismail (d. 1524) et stærkt iransk rige, der led nederlag mod Selim I. af Tyrkiet 1514 og måtte finde sig i port. besættelse af Ormuz, men dog hævdede sig som alvorlig fiende f. Tyrkiet, især under Abbas d. Store, 1589-1629. Under Nädir Shah, 1736-47, besejredes Tyrk. og Afghanistan og nordl. Indien erobrede, men i øvr. svækkedes I af stadige paladsrevolutioner og dårligt styre. Efter 1720erne beg. modsætn. t. Rusl., der efter 1800 trængte frem over Kaukasus. I 19. årh. brødes russ. og eng. interesser i I, indtil Rusl. og Engl. 1907 delte landet i interessesfærer; Rusl. fik mest, men lukkedes ude fra Det Indiske Hav, og Anglo-Persian Oil Co. sikrede sig oliekoncessioner. Under I. Verdenskrig havde rus. tropper magten i nordl. I, efter Rusl.s sammenbrud dominerede Engl. en tid, men I søgte støtte hos Sovj. og USA; 1921 rømmede de eng. tropper I, samtidig med at ryttergeneralen Rizä Khan blev ledende. 1924 afsattes shahen; 1925 tog Rizä Khan titel af shah (Rizä Pahlevi). Balancerende ml. Engl. og Sovj. styrkede han I-s magt og opnåede bet. fremskridt (transiranske bane; effektiv finansreform, støttet til oieselskabernes afgifter, som forhøjedes). 1941, da Sovj. og Engl. havde brug for at beherske trafik fra Det Indiske Ocean til Sovj., besattes Iran (aug.); Rizä Pahlevi måtte efter kort modstand abdicere, efterfulgt af sønnen Muhamed. Senere deltog USA i besættelsen, der vakte en del modstand. Der blev ved traktat 29. I. 1942 givet tilsagn om rømning 12 år efter krigens ophør. I slutn. af 1945 rejstes m. sovj. støtte separatistbevægelse i iranske del af Azerbaidjan, hvilket fremkaldte storpolit. krise. I gav tilsagn om vidtgående selvstyre f. Azerbaidjan og oliekoncessionsmonopol i nordl. I for sovj.-iransk selskab (apr.), hvorpå Sovj. rømmede I (fuldført maj

1946). I løbet af 1946 besatte iranske tropper Azerbaidzjan, hvis selvstyre udslettedes, og I-s parlament nægtede at ratificere olieaftalen m. Sovjet.

I'ra'nerne, folk der taler et iransk sprog, hertil hører bl. a. størstedelen af befolkningen i Iran, afghanerne og balucherne samt oseterne i Kaukasus og tadjikkerne i Turan.

X'ra'nske Bugt el. *Persiske Bugt*, bugten ml. Iran, Iraq og Arabien, 1100 km l., og ca. 300 km br. Største dybde: 113 m.

I'ra'nske sprog, de sprog, der siden oldtiden har været talt af de i og omkr. Iran boende indoeur. folk. Først efter det 14. årh. f. Kr. er de lydudvikl. foregået, der konstituerer en særlig iransk sproggruppe. De inddeles i to hovedgrupper: V- og Ø-iransk. Det vigtigste af de vestiranske sprog er persisk, der er det iranske sprog, som er bedst kendt i sin sproglige udvikling. Oldpers. kendes fra Achæmenidernes kileindskr. (ca. 500-332 f. Kr.), i de ældste af disse er det gi. indoiranske nominal- og verbalbøjningssystem som helhed bevaret, men i de senere er grammatikken i opløsning. Indskr.-sproget har ikke mere svaret til det talte sprog, og formodentlig da er den afslibning af sproget beg., som man træffer i pehlevi, Sassanidernes rigssprog (226-651). Efter den arab. erobring af Iran vedblev parserne nogle årh. at skrive pehlevi, medens de muhamedanske iranere benyttede arab. Fra 9. årh. udviklede der sig et nyers. skriftsprog, skrevet med arab. alfabet, og stærkt bl. med arab. ord. Det nyers. sprog holdt sig nogenlunde uændret til slutn. af 19. årh., hvorefter ordforrådet blev stærkt udvidet ved nydannelser til at betegne europ. tekniske og vidensk. begreber; samtidig har en puristisk bevægelse tilstræbt at rens sproget for det arab. ordforråd; også talesproget har i høj grad præget det mod. pers. skriftsprog. Af andre vestiranske sprog kan nævnes kurdiske. Af de østiranske sprog repræs. avestisk et gi. sprogrtn. og sogdisk, der kendes fra håndskriftfund i Turkestan, et noget yngre sprogrtn. Mod. østiranske sprog er bl. a. afghansk, Pamirdialekterne og osetisk (i Kaukasus).

iransk litteratur, se persisk litteratur.

Iraq, arab. *Al' Iraq*, stat (kongerige) i Forasen omkr. Eufrats og Tigris' nedre løb; ca. 445 000 km²; 4,8 mill. (især arabiske) indb. (1947) (mod N 1/2 mill. kurder). Største byer: Bagdad (hovedstad), Basra, Mosul. - *Terræn*. I-s kernelandskab er lavlandet ml. og omkr. flodene Eufrat og Tigris. Mod SV og NV er der tørre højsletter uden floder, mod N og NØ stejle bjerge. Flodernes vandføring er størst under smeltningen i bjergene, men også vinterregnen giver vand. I lavsletten danner de et stort indlandsdelta, hvor de stadig aflejer materiale, hvorved lejet hæves, så de stadig må holdes indæmmede. Vandets høje beliggenhed lader anlægget af vandingskanaler. - *Klimaet* er meget varmt (33,6°) og tørt om sommeren, og vandring er nødvendig. Græssteppe (mod N) og busksteppe er den alm. *plantevækst*. - *Befolkning*. På stepperne færdes et fåtal nomader med deres får, men størstedelen af indb. er oasebrugere. - Ca. 50% af indbyggerne er muhamedanske shiitter, ca. 30% muham. sunnitter. - *Mønt*: 1 iraqi-dinar = 5 rijaal = 20 dirham = 1 pund sterling. - *Mål og vægt*. Metersystemet og lokale systemer. - *Erhverv*. Der dyrkes dadler (især mod SØ ved Basra; i alt 30 mill. træer = 1/3 af verdens daddelpalmer), ris, majs, hvede, opium, bomuld (4000 ha 1943; 615 t af fin kvalitet). Minedriften leverer olie nær Kirkuk og Khanaqin (4,7 mill. t 1947). Olieledninger fører vestpå til Haifa og Tripolis ved Middelhavet (henh. i Palæstina og Libanon). En del olie går pr. bane til Basra. I gennemløbet af Bagdadbanen fra N-grænsen over Mosul-Bagdad til Basra ved Den Iranske Bugt; stikbaner til oliebyerne; i alt 1550 km jernbane i 1945. Vigtigste havn: Basra. Eksport af dadler,

byg, uld, hvede og bomuld samt olie. (Kort se Rusland).

Forfatning. Efter forfatn. af 1924 er I konstitutionelt, arveligt monarki; lovg. magt hos regeringsvalgt Senat (20 medl.) og et folkevalgt Underhus (115 medl.). *Historie*. Efter arabernes sejr over perserne 636 fik S-Mesopotamien navnet I og mange arabere indvandrede; med flytningen af kalifatets hovedstad til Bagdad (754) blev I rigets hovedprovins. Med kalifatets forfald fik først de persiske Bujider magten 945, dernæst de tyrkiske Seldsjukker 1055. 1258 erobrede mongolerne I og afsatte den sidste 'Abbāsided-kalif; efter tre årh.s opløsning kom I 1534 under tyrkerne. I 19. årh. førte de tekniske fremskridt til nogen fremgang, og oliefund efter 1900 gav I central betydning i stormagtspolitikken. Efter angreb efter 1914, nederlag 1915-16 og ny offensiv tog eng. tropper I 1917-18, og v. freden 1920 blev I brit. mandatland under Folkeforbundet. Faisal, søn af Husain ibn Ali af Hedjaz blev efter skuffelse i Syrien konge af I 1921; befolkning viste i fl. tilf. skarp uvilje mod Engl. Mosul-distriktet fastholdtes under I efter skarp eng.-tyrk. konflikt 1925. 1932 opførte mandatet, men Engl. bevarede stærk indflydelse i I. Efter Faisal l. d. 1933, fulgte sønnen Ghazi 1933-39, derpå dennes umyndige søn Faisal 2. under formynderstyre af Ghazis broder Abdullah. 1941 styretes reg. og Abdullah ved kup af nationalistisk kreds ledet af Rashid Ali, der stillede sig uvenl. mod Engl. Maj 1941 blev da I besat af eng. militær, Abdullah og en eng.-venl. reg. gemindsat. Fra 1942 deltog USA-tropper i besættelsen; 1943 erklærede I krig mod Tysk., Ital., Japan, og optoges i FN. Trods befolkningens uvilje forblev I besat af eng. tropper efter 1945; eng.-iraqisk traktat afvistes jan. 1948 af I-s parlament. Reg. har tit udtrykt panarabiske sympatier, især tilslutning til araberne i Palæstina. 1945 tilsluttet Den Arabiske Liga, sluttede sig maj 1948 til krigen mod Israel.

Irland ['aialnd], *John* (f. 1879), eng. komponist til sange og klavermusik. Klaverkoncert i Es (1930), skrevet under indflydelse af jazz, o. a. værker.

I'rene (gr. *eiréné* fred), kvindenavn.

I'rene (752-803), byzantinsk kejserinde, 769 g. m. Leo 4., ved hvis død 780 hun blev formynder for sønnen Konstantin 6., som hun 797 afsatte og blandede. Afsat 802. Tog parti mod billedstørerne, som fordømtes på koncilet i Nikæa 787.

I'reniker (gr. *eiréné* fred), fredestifter, fredeligt sindet (mægler) person. I're'næus (d. ca. 190), græksproget kirkefader, biskop i Lyon. Bekæmpede gnosticismen.

I'reton ['aistn], *Henry* (1611-51), eng. general i parlamentshæren under borgerkrigen 1642-49. Cromwells svigersøn; gik ind for Karl l.s henrettelse, modstander af den demok. bevæg. i hæren. Fuldførte Irl.s undervangelse.

irrettesættelse, straf inden for hær og søværn, i optages i dagsbefalingen el. oplæses v. mønstring; anv. for mindre forseelser i st. f. kortere kvarter- el. vagtarrest.

IrgunZwai **L'umi** [-'tswai l3u'mi] (hebr. organisation af folkehær), aktivistisk jød. gruppe i Palæstina, talte ca. 5000 medl., 1945-47 i samarbejde med Stern-gruppen, 1948 sammensluttet med hjemmeforsværet (Haganah). Opløst sept. 1948.

Iriarte [iri'ortæ], *Tomas* de (1750-91), sp. fabeldigter.

iridekto'mi' (iris + *-ektomi*), operativ afklipping af et stykke af regnbuehinden.

I'ri'dium (gr. *his* regnbue), grundstof, kern. tegn Ir, atomnr. 77, atomvægt 193, vft. 22,4, smp. 2440° valens 3 og 4. Hårdt hvidt metal, nær beslægtet m. platin, men »ædlere« end dette. Forekommer lign. steder som platin. Anv. rent el. legeret m. platin el. osmium til finere instrumentdele, elektr. kontakter, fyldepennespidser, kompaslejer m. m.

iridoto'mi' (iris + *-tomi*), operativ spaltning af iris.

I'ris, i gr. rel. personifikation af regnbuen, en bevinget ung kvinde, der varsler og bringer regn.

iris (efter *his*) l medl., øjets regnbuehinde; 2) bot., (*sverdlilje*), slægt af irisfam., urter med toradede, rindende og sverddannede blade, store, oversædige, regelm. blomster, 3 støvbærere og en griffel med 3 store, kronbladlign. støvfang. 200 arter; i Danmark er gul i (I. pseu'dacorus) alm. vildtvoksende i moser med støvdrager i (I. spuria) findes enkelte steder ved strandbredder. I øvrigt dyrkes en mængde arter og varieteter.

Blomst og griffel med støvdrager af I. j.

Jris [iri'si], folkeligt gr. navn på floden Eurotas.

irisblænder (gr. *trīs* regnbuehinde), fot., blænder, der kan stilles til alle åbningsforhold ml. nul og maksimum.

iri'se're (gr. Iris regnbue), at spille i regnbuens farver; I) kern. fys.: iriseringen iagttages på tynde gennemsigtige hinder, f. eks. olieflage på vand, spec. keramikglasurer 0. l., hvor den skyldes interferens ml. det tilbagekastede lys fra hindens to overflader; 2) meteor.: irisierende skyer er skyer, som, når Solen skinner igennem dem, viser større el. mindre partier farvede ligesom perlemor.

irish stew ['aiarij 'stju:] (eng: irsk stuvning), en sammenkogt ret af færekød, kål, gulrødder og kartofler.

iris ker. fællesbetegn. for korthalvede, spidsnæbbede finker, f. eks. tornirisk, gronirisk m. fl.

i'ritis (iris + *-itis*), betændelse i regnbuehinden; kan skyldes infektion ved stik el. snitsår i øjet, men kan også komme gnm. blodet fra infektioner andetsteds.

I'r'kutsk, Østibiriens hovedby (RSFSR, Sovj.). V f. Bajkal-søen ved floden Angara og den transsibiriske bane; 243 000 indb. (1939). Industriby og administrationscentrum med flodhavn; højere skoler. Grl. 1652.

Irland, eng. *Ireland* ['aialnd], irsk *Éire*, næststørste ø bi. De Britiske Øer; 82 000 km²; 4 289 000 indb. (1946). (Delt i Eire, der er en republik, og Nord-Irland, der er en del af Storbritannien og Nord-Irland. *Befolkning*. *Erhverv* m. m. se disse). V-kysten har to store indskæringer: Donegal Bay og Galway Bay, og mange mindre, især mod SV og mod NV; de øvrige kyster har kun mindre indskæringer. I består af et centralt lavland, omgivet af fl. adskilte bjerggrupper (Kerry Mountains mod SV, Wicklow Mts. mod O og Donegal Mts. mod NV). Undergrunden er de f. steder af kalkalk, dannet da I i kulitiden var overskyttet af havet, S f. Shannons munding findes produktive kullag. Ved N-kysten findes tertiar basalt med den kendte søjleformation Giant's Causeway. I det centrale lavlandsområde findes talrige søer; det afvandede af Shannon, I-s største flod. I har temp. kystklima; Valentia har 7,1° C i gnsf. for koldeste måned, 15,2° for varmeste; Dublin har 5,4° og 15,4°. Nedbør: 100-150 cm med V-kysten, 75 cm ved Dublin. Moser, eng- og græssange indtager et stort areal (Den Grønne Ø). (Kort se England).

Historie. Det keltiske irske klansamfund kristnedes fra ca. 430 (St. Patrick), hævdede i flg. århundreder en af pavens uafh. klosterkirke og særpræget kultur; efter 800 hærget af vikinger, der oprettede egne irske riger, men efter 1000 gik op i d. irske befolkning. Opløst i en række småriger i indbyrdes kamp; underdrerend Rom fra 1152. 1172 angrebet af Henrik 2. af Engl.; østkynten blev eng., mens I-s øvr. fyrster snart stod som vasaller, snart bækæmpede Engl. Reformationen øgede modsætn. ml. Engl. og I. der forblev kat. Uroligheder under Elisabeth medførte godsconfiskationer

IS, autom.-kendingsmærke f. Island. is, vand i fast tilstandsform, et gennemgigt krystallinsk stof. Dets v. er 0,917 g/cm³, så at vand i modsætning til de fleste andre stoffer udvider sig ved fryning (vandørssprængning, is svømmer på vand). Isens store smeltevarme 80 cal/g bevirker forsinkelser af årstiderne i forhold til Solhøiden. - Til brug for ismeldingstjenesten er udarbejdet en internat i kode, hvorefter is-s karakter opgives i 10 sværhedsgrader: 1 sjap-i, 2 kvadder-i, 4 spredt driv-i, 6 svar driv-i, 7 pak-i, 8 skru-e-i, 10 svar fast-i. Tekn. isfremst. se *krystallis*.

'Isa, det arab. navn for Jesus. Den muhamedanske lære anerkender Jesus som en af Gud udsendt profet, men fastholder dog hans udelukkende menneskelige natur.

Isaac [4:zak], *Heinrich* (ca. 1450-1517), nederl. komponist, 1484-92 i tjeneste hos Lorenzo de Medici i Firenze, 1496 hofkomp. i Innsbruck. Skrev messer, motetter, madrigaler, ty. sange som *Innsbruck, ich muss dich lassen* (Nu hvil mark og enge).

Isaacs ['aizaks], *George Alfred* (f. 1883), brit. politiker. I Underhuset 1923-24, 1929-31, siden 1939 (Labour). Siden aug. 1945 arbejdsmin. S. å. formand f. fagforeningskongressens generalråd.

Isaacsz ['i:saks], *Isaac* (1599-1648), d. holl. maler, søn af Pieter I. født i Amsterdam. Udførte store udsmykningsfærdere til Rosenborg, f. eks. *Et Fyrstelig Gæstebud* og *Allegori på Øresund* (Kronborg).

Isaacsz ['i:saks], *Pieter* (1569-1625), d. holl. maler, fader til Isaac I. Født i Helsingør. Uddannet i Amsterdam, hvor han bl. a. malede skyttebilleder. Kom 1607 til Danm., hvor han for Chr. 4. malede portrætter og *loftsbilleder til Rosenborg, dobbeltportræt af Chr. 4. og hans dronning Anna Katharine* (Rosenborg), *knæstykke af Chr. 4.* (Fr.borg).

Isabeau af Bayern [iza'bo] (1370-1435), fr. dronning; 1385 g. m. Karl 6., under hvis sindssyge hun s. m. Burgund og Engl. søgte at berøve sønnen Karl (7.) tronen.

Isabella, en fra Spanien (her oftere Isabel) stammende ital. form af navnet Elisabeth. Isabella (1292-1358), datter af Filip 4. af Frankr., 1308 g. m. Edvard 2. af Engl., som hun afsatte 1327.

Isabella, sp. *Isabel la Católica* (1451-1504), dronning af Castilien 1474-1504, datter af Johan 2., 1469 g. m. Ferdinand den Katolske af Aragonien. I havde hovedandel i Granadas erobring 1492 og Columbus' udsendelse.

Isabella 2. (1830-1904), reg. dronning af Spanien 1833-68. Datter af Ferdinand 7., erklæret myndig 1843 efter borgerkrig mod carlisterne. Udskejjende, uden polit. evner, styrtet ved revolution; levede siden som millionær i Paris.

Isabey [iza'bæ], *Jean Baptiste* (1767-1855), fr. miniaturemaler og litograf. Nær knyttet til Napoleons hof. Portræt af *Marie Antoinette* og fl. af *Napoleon* og *hans familie*. Porcelænsmaleri for Sévres.

'isabeypapir [-bai-], d. s. s. Bristolpapir. 'Isachsen, *Gunnerius (Gunnar)* (1868-1939), no. polarforsker; Spitsbergen 1906-07 og 1909-10. Ø-Grøn. 1923 og 1924, Antarktis 1930-31.

isafgift, søv. Af da. havne med 5 m vanddybde og derover betales en årlig isafgift til dækning af udgifterne ved statens is-tjeneste, i kan af havnene opkræves som en afgift af ud- og indgående varemængde, den tilfalder staten.

fsaf jårdardjup ['i:safjarårdju:p], isl. fjord, i Nordvesthalvøen. På S-siden købstaden Isafjörður.

fsaf jördur ['i:safjörður], købstad (fra 1866) i NV-Island, ved Isafjördjup; 2900 indb. (1946). Fiskeri, konservesfabrik.

Isafold (is. fold jord, land), poet. navn for Island.

'Isa'ger, *Kristen* (1864-1943), da. tuberkulose-læge; med. medarb. ved Nationalmuseet. Udgravninger i Øm. Herom *Skeletfundene ved Øm Kloster* (1936).

isago'ge' (gr. eis ind + agogé ledelse), indledning (især i en videnskab), deraf

også isago'gik, behandling af de bibelske skrifter tilblivelse og forfatterskab. 'Isaj, Davids fader, var fra Bethlehem. 'Isak, Abrahams og Saras søn, g. m. Rebekka, fader til Jakob og Esau, boede i Beersjeba.

'Isak, to byzantinske kejser: Isak 2. styrtede 1185 huset Komnénos og grl. huset Angelos (1185-1204). Afsat 1195, genindsat 1203 af korsfarerne, men styrtet 1204.

Isakson, *Karl* (1878-1922), sv. maler; elev af Zahrtmann; bosat i Kbh. fra

Karl Isakson: Selvportræt. (Kunstmus.)

1902, talr. studierejser; banebrydende kolorist i landskaber, opstillinger og figurbiil.; bedst repr. i Kunstmus. og Goteborgs mus.

Isår ['i:zar], 263 km l. biflod til Donau; fra Karwendelgebirge gnm. Munchen.

'Isarnus (d. 1310), ærkebiskop i Lund, kom til Danm. som pavelig legat for at ende striden ml. Jens Grand og kronen; hans udmævnelse til da. ærkebiskop 1302 (han byttede embede med Jens Grand) var et led i denne politik.

isbjerg, i havet (el. en større indsø) flydende isblokke, ved såk. kvelning af brækkede af gletschere, der når havet. Kun ca. *M af i rager op over havoverfladen, i formindskes ved afsmeltning, og den medførte moræne aflejres. (Ill. se tavle Grønland).

isbjørn ('Ursus maritimus), hvid, stor

bjørn. Arktiske drivsområde. Lever fortrinsvis af sæler. (Ill: foto taget på storisen ud for Sabine O, Grønland).

isblink, lysskær på himlen i horisonten, fremkaldt af genskinnet fra is- og sneflader.

Isbrand, *Victor* (f. 1897), da. maler; figurbill. og fra sine rejser stiliserede skildringer af fremmede folketyper.

isbryder, 1) særlig bygget, isforstærket dampskib med stor maskinkraft til brydning af render i isen til andre skibe. I Danm. henhører i under Statens Isbrydningstjeneste; der findes 6 stats- samt adsk. lokale i; 2) i el. isbrykker er konstruktioner, som skal beskytte bygværk (bropiller o. l.), der er udsatte for isgang, mod denne; de består af en skarp

^f • ^- 'ITi- 'Asa*

Isbryderen »Holger Danske«.

kant, mod hvilken isen skydes op og ved egen vægt brækkes i stykker, i udføres af sten, murværk, beton, træ el. jern. Isbrydningstjeneste, Statens, leder den samlede indsats af stats- og andre isbrydere i da. farvande under isvintre, hyppigt i samarbejde med sv. i. DSBS isbrydere arbejder udelukkende ved Store-Bæltsoverfarten, uafhængig af I.

isbåd, 1) sejlbåd, hvis skrog er et plankors med meder bagtil og til siderne. Kan skydes en anseelig fart på jævn is. Verdensrekorden er 225 km/t; 2) åben båd, forsynet med meder, så at den kan trækkes over isen og ros over åbent vand. Tidl. af bet. ved transport over Bælterne, hvorfor DSB opretholdt særlige i-stationer.

ischi-, d. s. s. ischio- (hofte-, sædebens-). Ischia ['iskja], naturskøn ital. klippe ved N-siden af Napoli-bugten; 46 km², 30 000 indb. (1936). Turiststed.

ischias ['iskias] (gr. *ischion* hofte), *malum coturni*, fællesbetegn. for fl. sygdomme, der viser sig ved smerter i benene, oftest p. gr. af forandringer i musklerne (myoser) på lårets bagside, undertiden p. gr. af betændelse i ischiasnerven. Tit har i sit udgangspunkt i, at brusken i skiverne ml. hvirvelne presses ud, så at den trykker på nerverodderne. Smerterne stråler sædv. ned gnm. det ene ben, mest på lårets bagside. Oftest kommer der voldsomme smerter, hvis det pågældende ben bøjes i hoften, men det knæet er strakt, i er så godt som altid helbredelig.

ischiasnerven (*nervus ischiadicus*), legemets største nerve, forsyner benet med bevæge- og føleenerver.

ischio- ['iskio-] (gr. *ischion* hofte), hofte-, sædebens-.

ischium fisk-] (nylat. fra gr. *ischion* hofte), sædeben. Del af hoftebenet.

Ischl [iH] (*Bad Ischi*), søgt kursted i Oberosterreich. 11000 indb. (1946).

ischuria para'doxa [isku-] (gr. *ischein* holde tilbage + *uran* urin), en tilstand, hvor der er uafledelig siven af urin til trods for, at patienten egl. ikke kan lade vandet. Fremkommer ved blærehalskirtelforøgelse og ved visse nervesygdomme med lammelse af blærens muskulatur.

ischæ'mi' [iskæ-] (gr. *ischein* holde tilbage -r -emi), blodløbsstandsning. Ophevelse af blodkredsløbet i en begrænset del af legemet, f. eks. p. gr. af en blodprop el. for stramme forbindinger.

iscreme (eng. *ice cream*), et frosset produkt. Blandingen er som ved flødeis: fløde, tørtmælk el. kondens. mælk, sukker, gelatine, evt. kasein og tørrede ægblommer (evt. friske æg). Ingredienserne blandes under opvarmning, blandingen pasteuriseres og homogeniseres. Derefter afkøles den til + 5°, henstår en tid til modning og fryses; under frysningen piskes blandingen, hvilket medfører en volumenforøgelse på 50-100%, smagsstoffer tilsettes i fryseren. Efter pakning hensættes varen i et hærderum med temp. på ~ 20° å -r 40°. Industriel fremstilling af i begynde ved årh.-skiftet i USA og kom derfra til Eur. I Danm. begyndtes omkr. 1925 fremstilling af en særlig form, »ispinde«.

isdelr, grænsen ml. to til hver sin side flydende dele af en indlandsis el. gletscher.

isdæmmet sø, sø, som helt el. delvis begrænses af gletscher el. indlandsis. I Danm. forekommer lagdelt sand og ler afsat i i.

iseddike, ren eddikesyre, i har smp. 16,7°, hvorfor den let størkner til en islign. masse.

Isef jord, indskæring på Sjællands N-kyst, omfatter Yderbredning, Roskilde Fjord med Kulhus Rende, Lammefjord, Øster- og Vesterløb 0 og V f. Orø; Inderbredning, Holbæk Fjord, Vellerup Vig, Bramsnæs Bugt og Tempelkrog; ca. 450 km². Isef jordværket, et elektricitetsselskab, bestående af NESA, Nordvestsjællands Elektricitetsværk og Frederiksberg Elektricitetsværk, der ejer og driver Kyndbyværket som fælleskraftværk.

Iselin [i'zla], Henri Frédéric (1826-1985), fr. billedhugger. Har udført tالر. portrætbuster, bl. a. af Murat (1853), Thierry (1864), begge i Versailles, og til operaen i Paris statuen *Velegance*.

Iselingen, hovedgård N f. Vordingborg; grl. 1776 af baron Iselin; hovedbygning fra 1802 (senere påsat spir).

I senheim-alter [i:zanheim], Matthias Grünewalds ca. 1510 udførte malerier til højalteret i Antoniuskirken i Iseheim (forst ad Guebwiller, Alsace), nu i museet i Colmar. Udvendig ses en fremstilling af korsfæstelsen; åbnes fløjene, ses: i midten Maria m. barnet, til venstre bebudelsen, til højre opstandelsen.

isenkræmmer (ty. *Eisenkrämer* jernvarehandler), detailhandler, der sælger varer af jern o. a. (uædle) metaller, værktøj, redskaber, husgeråd, ofte tilgode glas, porcelæn m. v.

I senstein, Harald [i. 1898], ty.-da. billedhugger. Har udført portrætbuster bl. a. af Niels Bohr og Albert Einstein, *De Danske Flygtnings Mindemonument* i Hålsingborg, monumenter i Oslo og Trondheim til minde om Norges myrdede jøder i 2. Verdenskrig. Som kunstpædagog baserer I sin metode på menneskets naturlige formsyn.

Iseo-søen [i'zæo], da. navn på Lago d'Iseo.

Iser [h'zsr], ty. navn for floden Jizera i Tjsechoslovakiet.

Iseran, Col du Mont d' [kol dy "nw di'zro], 2769 m h. fr. pas i Grajiske Alper, forbinder Isère og Arc.

Isère [i'zæir], 1) 290 km l. biflod til Rhone fra Alperne; 2) fr. dept. omkr. 1): 8237 km²; 574 000 indb. (1946). Bet. kvægavl; stor industri (tekstil, hatte, handsker, kemikalier) baseret på vandkraft. Hovedstad: Grenoble.

Isergebirge [k'zsrgebirgs], indtil 1127 m h. bjergparti i NV-Sudeterne.

Iserlohn [i:zar'lo:n], ty. by i Nordrhein-Westfalen; 38 000 indb. (1939). Jern- og metalindustri.

Isfahån [esfå'hDm, -*hu:n], by i Iran S f. Tehrán, 205 000 indb. (1942). Vejcentrum og handelsby med tekstil- og tændstikindustri. Stor kornsilø. Centrum i en velvandet oase, der gødes med duegøning fra særlige dueårne. Mange gi. pragtbygninger. Hovedstad ca. 1600-1749.

Isfjorde, grøn. fjorde, der strækker sig helt ind til indlandsisen el. gletschere, som står i forb. med denne, og som derfor fører større mængder isbjerge.

Isfjorden [i:sfjo:ran], 100 km l. fjord på V-Spitsbergen.

Isfugle, 1) orden (*Halcyones*) af mindre fugle, navnlig tropiske, bestået m. ellekrager og hærfulge. Langnæbbede skovfugle m. svage fødder, lever af insekter, firben, mus o. l. Enkelte fiskeædende; hertil 2) den alm. i (Alcedo atthis), spurvestor, pragtfuld farvet fugl; reden i brinker, yngler hist og her i Danmark. Standfugl el. strejffugl.

isgang, den opbrydning af isen på isdækkede floder, der indtræffer om foråret, når snesmelting el. regn frembringer flom.

isglas el. isblomstglas kan fås ved at lade en limhinde indtørre på glas, hvorved små splinter aftrækkes.

Isgård, hovedgård på Mols; i middelalderen ejet af Hvide-slægten og af Århus bispestol.

ishave, tidl. betegn. for havområderne omkr. polerne, begrænset af polarkredsene, henh. det nordl. og sydl. i. Da det blev fastslået, at der S f. den sydl. polarkreds overvejende var fastland (Antarktis), blev de små havområder langs dettes kyst henregnet til Atlanterhavet, Stillehavet og Indiske Hav, og Det Nordl. I benævnes nu Ishavet.

Ishavet (*Arktiske Hav*), middelhav ml. Eur., Asien og N-Amer., gnm. Nordhavet og sunde ml. canadiske polarøer i forbindelse med Atlanterhavet og gnm. Beringstrædet med Stillehavet. 10 mill. km²; med tilhørende randhave (Nordhavet, Barents Hav, Kara Hav og Nordenskjold Hav) 14,3 mill. km². Dybder i Nordhavet 3667 m, i Beaufort Sea 4684 m, i selve polbassinet 5440 m. Øer: Spitsbergen, Franz Josephs Land, Novaja Zemlja, Severnaja Zemlja, Nysibiriske Øer og Wrangels Land. Golfstrømmen går ind i Nordhavet, fortsætter ind i Barents Havet og i selve I. Fra I-s centrale område går den østgrønlandske strøm med store ismasser ind i Nordhavet og videre gnm. Danmarkstrædet ind i Atlanterhavet. En anden kold strøm går fra I gnm. Barents Hav til Spitsbergens S-kyst. Den koldeste måned har næsten overalt middeltemp. under -i-30°, den varmeste har ca. 0°; I er derfor dækket af store ismarker. Om sommeren er der langs fastlandskysterne en smallere el. bredere isfri strækning. Ved kysterne rigt dyreliv.

ishavsier, marint ler fra kvartære istid med arktisk fauna. Eks: yoldialer.

Isherwood [i'fawud], Christopher (f. 1904), eng. forfatter. Skrev s. m. Auden en række modernistiske skuespil: *Ascent of F6* (1937), *On the Frontier* (1938) o. a. Desuden romaner, f. eks. *Mr. Nor ris Changes Trains* (1935, da. *Mr. Norris Skifter Tog* 1939) og *Good-bye to Berlin* (1939, da. *Farvel til Berlin* 1939).

Isherwood-system [i'jauudj, søv., eng. patenteret system med langskibs spanter. Bruges i tankskibe. Indført af den eng. skibsbygger J. W. Isherwood (1870-1937).

Ishevsk, anden stavemåde for Izjevsk i Sovj.

Ishihara [ili-], *Shinobu* (20. årh.), jap. læge, kendt gnm. sine tavler til påvisning af farveblindhed.

'ishockey [-hokil], hockeyleftnede holdspil (på skøjter) med 6 mand på hver side, spilles på en 29 x 56 m stor isbane med store, flade hockeystokke og en rund gummiskive (puck'en) som bold. Canadas nationalsport.

Ishtar [i'z], babyl.-assyrr. gudinde, hos fønikerne *Astarte*, hos sumererne *Inanna*, himlens herskerinde; fremtræder på himlen som planeten Venus. Hun var såvel kampens som den (seksuelle) kærligheds gudinde. Hendes tempel i Uruk rummede en skare prostituerede; i Assyrien trådte den anden side af hendes væsen især frem. Som frugtbarhedsgudinde havde hun et nært forhold til Tammuz, som moder el. elskerinde. Hendes færd til underverdenen for at udfri den bortrevne Tammuz beskrives i en legende, der synes at slutte med hendes hjemfærd i følge med Tammuz.

Ishtar-porten [i'z], passagen fra N gnm. Babylons indre bymur, viet gudinden Ishtar som krigsgudinden. Vægfladerne i de to store porttrun ligesom facader og gennemgang var prydet med emailleerede fabeldyr i relief på blå bund. En del af I rekonstrueret af Berlins antikmuseum; eksemplarer af reliefftyrene (løve, tyr, drage) i glyptoteket.

ishus, bygning til opbevaring af is el. sne fra vinter til sommer, i må have dyb grund og velisolerede vægge, guld og loft. Nu oftest afløst af køleanlæg.

'Isidor af Sevilla (d. 636), sp. biskop og lærd. Gnm. hans ekscerpter er store dele af oldtidslitt. bevaret. Skrev fl. af de germ. folks historie.

'ising (*Li'manda li'manda*), fladfish, noget mindre end rødspætte, uden pletter, kendelig på stor sideliniebuegt. Alm. i da. farvande, anv. som »tørrede jyder».

'Isis, ægypt. gudinde, opr. en himmel- og frugtbarhedsgud-

Osiris-rel. som Osiris' hustru og mo- I -*#

fuldkommet på den i beridede kvinde. | aHJGlllâ
Med de ægypt. my-

delse i den senatikkede verden blev I * P1P1^lw
en højt anset gud- lllls & jE^taffi

*Iskâr, 300 km l. bi-

Iskari'ot (hebr.: manden fra Kerijot), & ** (Glyptoteket), tilnavn til Judas.

Iskønde'røn, fr.: *Alexandrette*, havneby i Tyrk., ved Middelhavets NØ-hjørne; ca. 20 000 indb. Grl. 331 af Alexander d. St. Hovedstad i det tidl. sandsjak A., som 1920-39 hørte til Syrien. (Historie se Alexandrette).

isklausul, bestemmelse i handelskontrakter el. certepartier om, hvorledes der skal forholdes, nårforhold hindrer opfyldelse i henh. t. aftalens principale indhold.

Iskontoret i handelsmin. leder i Danm. Statens Isbrydnings- og Ismeldingsstjeneste.

'Iskra (russ.: gnisten), russ. polit. tidsskrift 1901-05, af afgørende bet. for bolsjevismens udvikl. Udg. i Munchen, fra 1902 i London, siden i Geneve. Red. af Lenin til nov. 1903, derefter mensjevniksk.

'Islam (arab.: hengivelse (nemlig i Guds vilje)), er den af Muhamed stiftede religion. Han betragtede sig som en profet, der var sendt til araberne ligesom Abraham, Moses o. a. til jøderne og Jesus til de kristne, og ville advare sine landsmænd mod den kommende dom. De åbenbaringer, han modtog fra Gud, formidlet gennem engelen Gabriel, er senere samlet i Koranen. De genstridige stillede han helvedes rædsler i udsigt, de troende Paradisets materielle glæder. I den nye rel. trådte især 5 bud i forgrunden: 1) trosbekendelsen; der er ingen Gud uden Allah, og Muhamed er hans profet; 2) bønner d. v. s. knælen og nedkastelse med panden mod jorden under fremsigelse af bestemte ord. Den foretages 5 gange om dagen med ansigtet vendt mod Mekka; 3) almisse til nødstedte; 4) pilgrimsfærd til Mekka; 5) fasten d. v. s. afholdelse fra mad og drikke fra solopgang til solnedgang i hele måneden Ramadan (d. 9.). -Grundlaget for i, der ikke var efterladt af profeten som en fuldt udviklet rel., har først og fremmest været Koranen. I næste række kom traditionen om, hvad der havde været skik og brug (arab. sunnah) for profeten og den ældste menighed. Sunnitterne (tilhængerne af sunnah) udgør hovedparten af i-s befolkere. Efterhånden udformedes detaillerede systemer, der fremstillede de troendes pligter under alle livets forhold. En faktor af allerstørste betydning for i-s udvikling har idjâm-princippet været. Læren om idjâm (arab.: enighed) bet., at menigheden ikke kan tage fejl i noget, som den er enig om. Selv om der hermed er skabt mulighed for nye tanker og sæder, har dette dogme ganske overvejende virket i konservativ retning som værn om det nedarvede. I øvrigt rummer i talrige sekter af de forskelligste afskyninger. I mødet med vesterlandsk tænkning og kultur er i blevet sat på en svær prøve. Ved allegorisk og rationalistisk fortolkning af Koranen har man forsøgt at tilpasse i efter den europæiske tænkning og videnskabs krav.

islamitisk kunst, den under islams herredømme skabte kunst; i opstod ved vekselvirkning ml. den opr. arab. og de erobrede landes kunst, bestemtes afgø-

rende af den muhamedanske rels. skrifter og nåede sin højeste kunstneriske blomstring i den muham. verdens yderområder: Spanien og Indien. *Billedkunsten* hæmmedes af et påstået forbud i Koranen mod billedlig fremst. af mennesker og dyr; figurfremst. træffes dels på forsk. kunstindustrielle arb. (tæpper, fajancer m. m.), men især inden for bogminiaturekunsten, som beg. efter 1300 under byzant. indflydelse og når sit højeste i 15.-17. årh. i Persien (Isfahån) og Samarkand. *Arkitekturens* vigtigste opgave var i ældre tid bygn. bestemt til rel. formål (moskeer og mausoleer), senere desuden fyrstepaladser. Ejendommeligt udtryk for i er moskeerne; tidligst rejstes de i træ, senere fortrinsvis af teglsten, undertagesvis af kvader. Grundtypen er en rektangulær gård omgivet af søjlegange (cAmr-moskeen, Cairo, 7. årh.), hvoraf den yngre overdækkede type med kuppelhvelvinge og flankerende slanke tårne (minareter) udvikler sig (Ahmet-moskeen, Istanbul; Selim-moskeen, Edirne, Jama Mashid, Delhi; 16.-17. årh.). Kendt er endv. moskeerne i Mekka, Medina, Cordoba og Damaskus. Moskeerens indre får deres særpræg af de talr. slanke søjler og mauriske hesteskobuer, helheden af den overordentlig frodige ornamentik, der dækker ydre og indre vægge i form af komplicerede mønstre i glaserede fliser, brogede stenmosaikker m. m. Med svækkelsen af islams polit. magt beg. også (fra midten af 17. årh.) et forfald af i. land, isl: Ísland [i:slant], republik i NV-Europa, omfattende øen I med omliggende småøer; 102 809 km², 134 000 indb. (1947). Største byer: Reykjavik (hovedstad), Akureyri og Hafnarfjörður. Kysterne er mod V, N og Ø stærkt indskårne (høje, stejle klippekyster) og rige på naturlige havne, mod S derimod lige (lav, sandet kyst) og havnefattige. Den trekantede landmasse, der benævnes Nordvesthálvön (Vestfirðir), er særlig rig på dybe fjorde. (Se kortet Nordeuropa under Norge).

Is

Geologi. I er opbygget af vulkanske ubrudsprodukter fra tertiær- og kvartærtiden. Den tertiære basaltformation findes mod NV, N og Ø og den vulkanske virksomhed er her ophørt. I det midterste og sydlige I findes den såkaldte palagonitformation: basalt, palagonit, dolorit, postglaciale lavaer m. m., hvis forsk. modstandsdygtighed har bevirket, at overfladen i Midt- og Syd-I i høj grad er omformet som følge af de nedbrydende kræfters virksomhed under og siden istiden. - *Terræn.* I er et plateauand. Det centrale område er et 6-800 m h. plateau, op over hvilket der hæver sig en række mindre plateauer til 1400-2000 m højde, dækkede af is: Vatnajökull, Hofsjökull, Langjökull og Myrdalsjökull. Enkelte vulkankegler hæver sig som nunatakker op gnm. isen, bl. a. I-s højeste punkt Hvannadalshnukur (2119 m) i Öræfajökull. Mere end halvdelen af højlandet er yngre dannelser som lava, vulkansk aske, flyvesand og morænedannelser. Af lavamarkerne er den største Odáðhraun (3500 km²) N for Vatnajökull. Lavland findes i et større (ca. 4000 km²) område mod SV og i mange mindre områder rundt langs kysterne. Det sydvestlige lavland er hævet havbund fra slutn. af istiden,

det er I-s frugtbarreste og tættest bebyggede del og gennemstrømmes af Markarfljot, þjorsa og Hvítá (Olfusá). I den vestligste del ligger søen pingvallavatn i den af lavastrømme dannede slette pingvellir. Omkring bunden af Faxaflói ligger et andet lavland (ca. 1000 km²), der er lavtliggende (20-40 m), rigt på moser og begrænset af stejle basaltfjelde. På N- og Ø-kysten findes det meste lavland i dalmundingerne, og ved sydkysten findes en mindre el. bredere kystbræmme, der dels er dannet af jøkelevnes grus- og sandaflejringer (Skeidarársandur, Myrdalssandur m. fl.), dels er af vulkansk oprindelse. Af I-s vulkaner har 130 haft udbrud efter istiden, heraf over 20 (med i alt mere end 100 udbrud) i de godt 1000 år, lander har været beboet. De voldsomste vulkaner er Hekla, Skaftá, Askja og Krafla. Fl. virksomme vulkaner er begravede

Fra Vatnajökull.

under jøkerne, bl. a. Grimsvödn i Vatnajökull og Katla i Myrdalsjökull, og når disse har udbrud dannes enorme vandstrømme, jøkeløb (jøkulhláup), der oversvømmer mægtige strækninger, som dækkes af medført sand, grus og klippestykker. Vulkanske eftervirkninger findes mange steder: varme kilder (hverar) findes spredt over hele landet, men kun få er springkilder, bedst kendte er Stóri Geysir, endv. mineralkilder (olkeldur) og svovlkilder (brennisteinsnámur). Mange jordskælv, bl. a. det sidste større i 1896, har forårsaget store ødelæggelser. De største floder er mod N Blandá, Hérasvotn, Skjalfandafllot og Jokulsá á Fjöllum, mod Ø Jokulsá á Bru og Lagarfljot; mod S Skeidará og Skaftá, Markarfljot, þjorsa, Hvítá (Olfusá) og mod V Hvítá. Største søer er pingvallavatn (83 km²) og porisvatn (ca. 70 km²). - *Klimaet* står på overgangen ml. tempereret og polart og er præget af de omgivende forholdsvis varme havstrømme; vinteren er mild og sommeren forholdsvis kold. Den årlige nedbør er ved S-kysten 100-150 cm, i den øvr. del 50-100 cm, Vatnajökull op til 2-400 cm. Tåge er hyppigst på Ø- og N-kysten. - *Plantevækst.* Mest udbredt er fjeldvegetation, der findes paa de højere liggende strækninger. På lavere niveau, el. hvor jordbunden er særlig gunstig, findes grimmiaheder, lyngheder og mosser. I lavlandet findes på skråninger en rig vegetation af græs og urter, på fladt land græsser, star og siv og, hvor jorden er sumpet, høj-el. lavmosser. Næsten al bebyggelse i I er knyttet til græslandet. - *Dyreverden.* På grund af øens isolerede beliggenhed er antallet af indvandrede arter ringe. Af vildtlevende landpattedyr findes skovmus og polarræv, der er indvandret med drivis. Rensdyr indførtes 1771 og er ret talrige i højlandet mod NØ. Fuglelivet er rigt, ca. 70 arter ruger. Padder og krybdyr mangler. Af insekter findes forholdsvis få arter; myg forekommer i store mængder.

nord. race. Befolkningstætheden er 1,3 indb. pr. km²; I er således Europas tyndest befolkede stat. 55% bor i købstæder, 12% i handelspladser og fiskerlejer og 33% på landet. Bebyggelsen er knyttet til det sydvestlige lavland, i den øvrige del til lavlandet langs kysten og i dalene; i højlandet findes kun pletvis bebyggelse i den nordøstl. del.

Mønt: I krona (flertal: kronur) = 100 aurar (ental: eyrir). - *Mål og vægt:* Metersystemet. - *Erhverv.* Af befolkningen i 1940 levede: af landbrug 30,6%, af fiskeri 15,9%, af industri og håndværk 21,3%, af handel 7,2%, af samferdsel 8,7%. - *Landbrug.* Af land ml. 0 og 200 m (26 500 km²) er 380 km² dyrket land (tun), 8 km² haver og 11 000 km² græsland, af land ml. 200-400 m (17 000 km²) er 6000 km² græsland, mens land højere end 400 m o. h. (60 000 km²) kun i ringe grad kan udnyttes til sommergræsning. Antallet af landbrug var 1940 5900, og hvert havde gnsrl. 6-7 ha dyrket land. 1941-45 avledes i gennemsnit 8500 t kartofler, 1500 t turnips, 221 200 t hø. I drivhus opvarmet af vand fra varme kilder dyrkes tomater, blomster m. m. Antallet af husdyr var 1945: 532 000 får, 37 000 stk. hornkvæg, 59 000 heste, 85 000 høns og 4700 pelsdyr (overv. mink og sølvræv). Landbrugets vigtigste udførselsprodukter er lammekød, uld og saltede lammeskind, til gengæld indføres korn, kartofler o. a. levnedsmidler. Af edderdun indsamles 2200 kg årl. På fugleflugtene fanges ca. 140 000 fugle (overv. lunde) årligt. - *Fiskeri.* Fladsøen omkring I er overordentlig fiskerig og udnyttes foruden af islændere af færingere, englændere, tyskere og nordmænd m. fl. 3/5 af den årl. torskefangst indbringes mod S og SV fra jan. til apr. Sildefangsten er størst ved N-kysten i sommermånederne. 1945 bestod fiskeriflåden af 25 000 BRT, bl. a. 31 trawlere og 705 motorbåde. 1947 androg fiskeudbyttet 475 000 t, deraf 216 000 t sild. 1945 fandtes 68 fryseværker, 4 levertransfabrikker, 4 fiskekonservesfabrikker, 12 fiskemøls-, 18 sildeolie- og sildemelafabrikker. - *Mine-driften* er næsten uden bet. Den samlede vandkraft er beregnet til 4 mill. HK, heraf var 1945 ca. 40 000 HK udnyttet. De vigt. *industriergene* er fiskeindustrien (se ovenfor), fødevarerind., jern-, maskin- og skibsbygningsind., tekstilind. og bygningsind. - *Importen* androg 1947 520 mill. isl. kroner, *eksporten* 290 mill. isl. kroner. Fisk og fiskeprodukter udgør over 90% af eksporten. Af importen kom 36,5% fra Storbrit., 23% fra USA, 7% fra Sv. og 6% fra Danmark; af eksporten gik 37% til Storbrit. og 18,5% til Sovj.; 4% til Danmark. - *Samferdsel.* Handelsflåden (skibe over 12 t) bestod 1945 af 444 skibe på tiis. 37 000 BRT. I har ingen jernbaner. Af landeveje fandtes 1946 5600 km hovedveje, hvoraf 4400 farbare for biler. Antallet af biler var

1946 4889, hvoraf 2488 var personbiler. Mange flyvepladser, ved Keflavik en stor Lufthavn.

Forfatning. Republikken I-s præsident vælges på 4 år af Altinget, der har 52 medl., valgt ved alm. valgret. Under sit arbejde deler Altinget sig i en øvre og en nedre afdel.; øvre afdel. har 1/3 af Altingets medl. - *I-s våben* var opr. en kronet fisk, 1903 afløst af en falk. Efter at I var blevet selvstændigt, indførtes 1919 et nyt våben, blåt skjold med sølvkors, belagt med et smalt rødt kors. I fik selvstændigt flag (913. Kirken. Tildenevang. luth. folkekirke hører ca. 90%, ca. 8% til evang.-luth. frikirke. Der er 1 bispedømme, 21 provstier og 112 pastorater. Teol. uddannelse ved Reykjaviks univ. - *Skolevesen.* Fra 1907 undervisningspligt 10.-14. år, fra 1926 7.-14. år og 1947 7.-15. (16. år). Folkeskole 7.-13. år (afsluttes med eksamen); ungdomsskole 14.-15. år, mellemskole 14.-16. og realskole 14.-17. år. Gymnasierne er 4-årige, de 3 sidste år delt i sproglig og mat. linie. 2 gymnasier (Reykjavik og Akureyri). Univ. i Reykjavik, grl. 1911

Smeltvandsaftlejringer.

Morsdrdalur.

Befolkning. Islændingene hører til den

- Ny lov om oprettelse af pædagogisk forskningsinstitut og forsøgsskole.

Historie. I var fra ca. 800 spredt beboet af irske munke, 874 begyndte nordmændenes store landnám, der varede ca. 60 år. Samtidig indvandrede også en del kelter, og I-s befolkning anslås til ca. 60 000 år 930, da Ulfljóts lov blev vedtaget på det første Alting på Þingvallasetten; herefter deltes I i 12 tingkredse, hver bestående af 3 godedømmer. Altinget samlede 14 dage om året, de 36 goder besørgede lovgivningen, mens 36 af goderne valgte dommere ledede retsplejen. Fra I opdagede Erik den Røde 986 Grønland, hans søn Leif den Lykkelige 1000 N-Amer. (Vinland). S. å. vedtog Altinget, at kristendommen skulle være statsreligion, og snart oprettedes de to bispedømmer Skálholt og Holar. De isl. love nedskrives fra 1117 i Grágás. I 11. årh. nedskrives sagaerne om den foregående tids slægtsfejder. Efterhånden samlede magten hos få, indbyrdes splidagtige høvdingeslægter, hvilket den no. konge Hákon 4. benyttede sig af til 1262 at opnå Altingets anerkendelse som konge over I mod at love at respektere I-s love og årligt sende 6 skibe med levnedsmidler til I (Gamli skáttmáli), løfter, som hverken den no. el. fra 1380 den da. konge overholdt ordentligt, så både I-s selvstændighed og velstand sygnede hen. 1280 vedtoges en ny lov- og Jonsbók. Reformationen indførtes under kamp med den kat. biskop Jon Arason (henrettet 1550). Da. lensmænd var ledende, 1662 godkendtes enevælden, hvorpå I styredes af da. amtmand underordnet centraladmin. i Kbh. 1800 ophævedes Altinget. Bergens handelsmonopol på I blev i 15.-16. årh. brudt af eng. og særl. hamburgske købmænd; 1602 oprettedes isl. kompagni med handelsmonopol på I (og forsyningspligt, fastlagte priser m. m.), hvor kbh. forretningsfolk blev ledende. Skaffå-udbruddet 1783 ødelagde I-s fære- og hestebestand og kostede 1/5 af indb. livet v. hungersnød. 1788 frigaves I-s handel for danske, 1855 for fremmede. 1807-14 var I afh. af Engl. 1843 oprettedes Alting m. rådgivende myndighed, og under Jon Sigurdssons ledelse krævede islænderne selvstyre og egen forfatn. Efter lange forhdl. udstedte Christian 9. 1874 en forfatn., der gav Altinget lovgivende magt; I styredes af landshøvding på I, underordnet isl. minister i Kbh. 1903 flyttedes denne minister til Reykjavík, og under fortsatte forhandl. rejste I (påvirket af No. 1905) krav om personalunion. 1918 gennemførtes da.-isl. forbundslov (i Danm. mod de Kons., i I næsten i enighed); konge, udenrigsstyrelse, statsborgerret fælles. Forbundet kunne efter 1940 tages op til revision, hvis Alting el. da. rigsdag krævede det. Isl. flag anerkendtes som handelsflag. Under stærkt opsving i 19.-20. årh. for fiskeri og industri voksede bybefolkning; ved siden af kons. Selvstændighedsparti og agrarpræget Fremskridtsparti stod efter 1920 Soc.dem. og en del kommunistr. (partinavn: Socialistar). Efter Danm.s besættelse 1940 brødes unionsamarbejdet; maj 1940 besattes I af eng. militær, 1941 af arner. I blev vigtig allieret flyvebasis, fik stærkt økon. opsving. Altinget havde gentagne gange tilkendegivet ønsket om at opsiges unionen, usænt at krigsforholdene ikke tillod at følge forbundslovens forskrifter om gensidig overenskomst; trods protest fra da. reg. og (maj 1944) henstilling fra Christian 10. gennemførtes efter fuld tilslutn. v. isl. folkeafstemning ensidig ophævelse af forbundsunionen i Altinget 16. 6. 1944 (enstemmig), hvorpå I 17. 6. 1944 proklameredes som republik på Þingvellir. Sveinn Björnsson valgt til præsident. Efter vanskelige forhandl. rømte 1946 af USA, der dog forbeholdt sig retting. vedr. flyvepl. Keflavík. Ved Al tings valg 1946 fik Selvstændigheds-partiet 26 000 stemmer (20 mandater), Fremskridtsparti 15 000 (13), Soc.dem. 12 000 (9), Socialisterne 13 000 (10).

Tilrådde 1949 Den Nordatlantiske Traktat.

Islandi, *Stefan* (f. 1907), isl. operasanger (lyrisk tenor), udd. i Milano, deb. 1933 i Firenze, 1938 1. gang på Det Kgl. Teater i Kbh., hvortil han har været fast knyttet siden 1941.

islandske falkeorden, den, stiftet 1921 af Chr. 10. og overgået til Den Isl. Rep. 11.7.1944, idet ordenstegen samtidig ændredes. 3 kl: storkors, storriddere og riddere.

Islandske Kompagni, Det, sammenslutning af købmænd m. monopol på Islands-handel, grl. 1619. Tyngdepunkt i Kbh., hvis købmænd i flg. tid opnåede bet. for-tjeneste derved. I var forpligtet til at for-nyse Isl. med varer til nærmere fastsat pris, men overholdt det ikke. 1758 over-tog reg. handelen.

islandsk kunst. Fra middelalderen findes bevaret fremragende træskærerarbejder, smykker, kirk. kunst, håndskriftsminiaturer m. v. - Omkr. 1920 skabtes en isl. malerkunst ved Asgrimur Jonsson og navnlig ved Jon Stefánsson. Ved siden af dem kan nævnes Gudmundur Einarsson (f. 1895), Jon Engilberts (f. 1908), S. Guðnason, Finnur Jonsson (f. 1892), Kristin Jónsdóttir (f. 1888, g. m. J. Stefánsson), den fantasifulde og højt be-gavede J. Kjarval, endv. G. Þorsteinsson (bl. a. ill. af isl. folkesagn) og Juliana Sveinsdóttir (f. 1889). Af isl. billedhug-gere er de mest kendte E. Jonsson (In-golfmonumentet i Reykjavík) og som repr. for moderne retninger S. Ólafsson.

islandsk litteratur i oldtiden kan ikke skarpt adskilles fra No. Landnámsmæn-dene medbragte fra No. et digtsprog i udvikling og en rig mundtlig tradition af hedensk mytol. og germ. og nord. sagn-stof. Dette omsattes i to væsensforsk. digtninge, Edda og Skjaldekvad, digtet henh. ca. 800-1100 og 800-1300 og kendt gnm. (ofte forvansket) nedskrift af mundtlig overlevering i håndskr. fra 13.-14. årh. - Med kristendommen fulgte gejstlig dannelse, latin og skrivekunst, men p. gr. af det hjemlige åndsblivs højde bevares isl. sit slt.-sprog. Omkr. 1150 affattes de første kendte tekster: love, rel. overs. og hist.-genealog. værker (Sæmund og Are), ca. 1200 homilie-bøger. Udarbejdelsen af sagaerne begynder i 12. årh. (kongesagaer), når sit højde-punkt i 13. årh. (Snorre, islændingsa-gaer) og afsluttes i 14. årh., hvor samtidig fremmed (især romansk) indflydelse gør sig mærkbart gældende (fornaldersagaer). I senmiddelalderen kombineres norrøn og eur. litt.-former i helgen- og rimadigtning. 1540 trykkes N. Test. på isl. - Fra Reformationen til beg. af 19. årh. domineres i af tre litt.-former: salme- og prædikenlitt. (Hallgrímur Þéursson, Jon Vídalín), folkelig rimadigt. og hist.-antikvar. værker (Árni Magnússon). Romanikken (fra omkr. 1835) fremkalder vilje til nat. genrejsning og en deraf præget lyrisk guldalder (Bjarni Thorarensen, Jonas Ffallgrímsson), hvis nat. tone og traditionsprægede stil endnu indvirker formende på naturalismens forl. i 80erne. Beg. af 20. årh. præges af lyrikeren Einar Benediktsson, de sidste årtier af roman-forl. Halldor Laxness. - Karakteristisk for al isl. digtn., folkelig og akad., er den stædige fastholden af de fra oldtiden ned-arvede former.

islandsk mos el. *islandsk lav* (*Ce), lavart med fladt, grenet løv. Vokser på da. heder, men især alm. i nordl. lande. Har været anv. i medicin. Má ikke forveksles med irlandsk mos.*

islandsk ryle (*Calidris ca'nutus*), for-holdsvis stor, kortnæbbet ryle. I sommer-dragt m. rustrød underside. Nordl., i Danm. på træk.

islandsk sprog var opr. identisk med no., da det var nordmænd (især fra V-Norge), de såk. landnámsmænd, der grl. den isl. fristat i slutn. af 9. årh. Kilderne til det isl. sprog i den ældste periode (til ca. 1100) er de ældste skjaldekvad og Eddadigte; sproget svarer til runesproget i Danm., No, og Sv. fra 9. og 10. årh.

Optegnelser på isl. kendes af omtale fra slutn. af 11. årh. Omkring 1100 begyndte man at skrive på isl.; de første love blev nedskrevet i 12. årh.s beg. og efter midten af 12. årh. er den originale forfattervirksomhed i fuld gang. Af stor bet. er en anonym, gejstlig forfatters afh. om det isl. lysystem og forslag til en forbedret retskrivning (den såkaldte første gramm. afh.). Fra ca. 1200 møder vi det klassiske isl. sprog hos sagaforfatterne; et stilistisk højdepunkt nås i Snorri Sturlusdus værker. Med kristend. kom en række låneord, der fik isl. præg, f. eks. profastr provst osv.). I løbet af 13. årh. finder en række lydændringer sted, der fjerner isl. fra no. Tidsrummet 1300-1500 er en meliemisl. periode, der betegner overgangen til nyisl.; sproget kendes især fra helgen-digte og rimur (de ældste fra ca. 1400). Gennemgribende ændringer i 16. årh. fjerner isl. fra gr.-isl. (oldn.). De opr. kvantitetsforhold ændres ved vokalfør-længelse- og forkortelse; andre ændringer er f. eks. langt a til au (til å i de andre nord. sprog), y til i, udvikling af støtte-vokal (hestur til hestur) samt forandringer i formulæren. Det nye isl. sprog ligger i sin retskrivning nær ved det opr. sprog, men udtalen afviger meget. Et af de første nyisl. værker er G. J>oriákssons bibelovers. (1584). I 19. årh. fæstnes skriftsproget. Fremmedord optages ikke gerne, men oversættelse v. hj. af det hjem-lige ordstof (f. eks. simi: telegraf, egl. tråde); islænderne er ivrige progrenere. I nyeste tid kan konstateres forsk. dialekt-ejendommeligheder i det ellers så faste og ensartede isl. sprog.

islandsk trøje, svær, strikket trøje med krave, oftest lys m. sorte prikker.

islandsspat, dobbeltspat fra Island.

Islay [aiheil], ø, bl. de indre Hebrider, Skotl. (608 km²).

isle (fr. [il], eng. [ail]) (af lat. *insula*), ø. f. Isleifr Gissurarson (1006-80), Islands l. biskop (fra 1057 på Skálholt).

Islington ['izlɪŋtɪn], nordl. bydel i London. 238 000 indb. (1948).

islændere (heste), lille, stærkt behåret hestecrace, stam-mer fra Isl., hvor £

køre-, bære- og Ifi^ÉÉL
trækker. >> j ^ P f I B ;
islæt, ældre beteg- [^ ^ ^ H B & ^ ^ B ;
nelse for de tvær- Étíjijj3e
løbende træde i et KB
vævet stof, d. s. s. I
skud(tråde).

'Ismael, Abrahams j Islænder,
og trælkvinden Ha-gars søn, fra hvem if. G. T. nogle orkenstammer på Sinai-halvøen (ismaelitterne) nedstammer. For Muhamed gjaldt I som arabernes stam-fader.

ismæ'litter, muhamedansk sekt, hvis stormester Ubaydallah 902 grl. Fatimi-ernes dynasti i Ægypt.

Isma'îl (1830-95), ægypt. khediv. Søen af Ibrahim Pasha, overtog styret i Ægypt. 1863, fik 1867 titel af khediv. Gik ind på anlægget af Suez-kanalen, men måtte 1875 sælge sin part af aktierne til Engl. Efter fortsatte finansvanskeligheder under eng.-fr. finansadmin. 1878, afsat 1879.

Isma'îliva, ægypt. by ved Suez-kanalen; 15 500 indb. (1937).

Ismtantorps borg, befæstet jernalderby på Oland. Består af en ringvold bygget af kalksten, ca. 125 m i tværmål, med 9 indgange, omsluttende et lille hundrede radiært anlagte hustomter.

-isme, substantivendelse, især anv. til at betegne 1) (typisk) adfærd, væsen, tænke-måde (f. eks. egoisme, heroisme); 2) (ån-delige) strømninger, retninger, teorier (f. eks. ateisme, symbolisme); i denne bet. ofte anv. (spøgende, foragtende) som selvst. subst: isme, en af de mange (sek-teriske) strømninger; 3) ord el. udtryk lånt fra fremmed sprog (f. eks. germanisme).

Ismeldingstjeneste, Statens, indsamler i Danm., No. og Østersølandene oplysninger om isforholdene (se også is) og

samme grundstof har samme antal protoner, men forsk. antal neutroner. Et stofs kern. atomvægt opstår som et middeltal af i-s vægte, afhængig af blandsingsforholdet. F. eks. er klór (atomvægt 35,46) en blanding af to i med vægtene 35,00 og 37,00 i blandsingsforholdet 3:1. (Se også isotopadskillelse).

iso'trop (*iso-* -f *trop*) kaldes et stof, hvis fys. egenskaber er ens i alle retninger, mods. anisotrope stoffer, hvis indre bygning (krystalstruktur) medfører forsk. egenskaber i forsk. retninger. F. eks. er glas i, men mange krystaller anisotrope (døbeltrykning).

Ispahán, urigtig stavemåde for Isfahán i Iran.

ispapir el. *alabastpapir*, papir, hvis overflade minder om is; fås ved at lade f. eks. blyacetat udkrystallisere på papir.

isplante (*Mesembrianthemum crystalinum*), art nær salturtfam.; i er dækket af store, blåereformede, lysreflekterende, og derfor funkulende, saftfyldte hår, som giver planten udseende af at være dækket med et rimlag. Prydplante i da. haver. Fra Kaplandet og Middelhavslændene.

• **Israel**. 1) jødefolket, i G. T. betraget som Guds udvalgte folk, som han har ført efter en bestemt plan lige fra urtiden. Folkets stamfader var Abraham, som fik befaling til at drage ud fra Mesopotamien til Kanaan, for at hans afkom skulle få det evigt i eje. Hans sønson Jakob måtte flygte for broderen Esau og en tid opholde sig i slægtens hjemland. Ved tilbagekomsten fik han navnet I (1. Mos. 32, 28). Opholdet i Kanaan var dog endnu ikke fast. Folket boede p. gr. af en hungersnød i længere tid i Ægypten, hvorfra det førtes ud af Moses og sluttede pakt med Jahve ved Sinai. Erobringen af Kanaan indledtes af Moses' efterfølger Josva og fortsattes i domertiden, som var en stadig kamp med landets beboere og naboer. Vore kilder til denne ældste hist. er sparsomme, idet G. T.s fortællinger ikke er hist. i egl. forstand. De nyere udgravninger har dog kastet lys over I-s ældste tid og på mange punkter bekræftet G. T.-s fremstilling. Gennem Amarna-brevene og Ras Shamrafundene er vor viden om kanaaneerne blevet stærkt forøget. Ægyptiske kilder peger i retning af, at kun en del af I var i Ægypten, mens resten opholdt sig i Kanaan. - Til kongetiden er G. T.-s skildringer om trent samtidige med begivenhederne. Den første konge var Saul af Benjamins stamme. Hans efterfølger David (ca. 1000 f. Kr.) af Juda stamme gjorde Jerusalem til hovedstad og opnåede en magt over nabo-folkene, som ikke siden blev overtruffet. Hans søn Salomo byggede Templet og omgav sig med stor pragt, men tilbagegangen var umiskendelig under ham, og ved hans død (931 f. Kr.) spaltedes riget på landdagen i de to dele Juda rige, også kaldet Sydriget, og Israels rige el. Nordriget. Politisk lå tyngdepunktet afgjort i det større og magtigere Nordrige, om end det efterhånden svækkedes ved de vekslende dynastier, der tiltvang sig magten ved vold og mord. I rel. henseende var forholdet ikke bedre. Folkets dyrkelse af Jahve var i vid udstrækning påvirket af den kanaaneiske Baalkult til trods for Jahveprofeternes ivrige modstand (Elias, Elisa, Amos, Hoseas o. a.). 722 f. Kr. gik Nordriget under for assyrernes angreb. I Sydriget udviklede forholdene sig i mange måder diametralt modsat. Det var if. sin beliggenhed mindre udsat for fremmed påvirkning. Jahvereligionen holdt sig da også renere her, selv om den kanaaneiske rel.s indflydelse også var mærkbar og fik profeterne til at revse folket og forkynde dets undergang; dog bevarede de håbet om en lykkeligere fremtid efter straffens udståelse (Esajas, Mika, Jeremias o. a.). Af stor betydning blev det, at Davids slægt aldrig støtted fra tronen. Kongemord fandt ganske vist sted også her, men efterfølgeren blev altid en ny efterkommer af David. 622 f. Kr. forsøgte Kong Josias en reform mod alt fremmed væsen og en centralisation af

kulten. Virkningerne var dog ikke gennemgribende. Samtidig udvikledes Sydriget i kampen ml. stormagterne, og Jerusalem erobredes af babyionerne 597 og 586. Begge gange deporteredes en del af befolkningen, men takket være den rel. og moralske kraft i Sydrigets befolkning holdt folket fast ved den fædrene tro og bevarede sit særpræg i de fremmede omgivelser, så at folket kunne leve videre i hjemlandet, da befrielses time slog med perserkongen Kyros' edikt om jødefolkets hjemvandring (538 f. Kr.). Om folkets videre hist. se jødernes hist. og Palæstina;

2) (hebr. *Erez Jisráel*) uafhængig jød. republik i Palæstina, proklameret 14. 5. 1948 (dagen før det brit. mandats ophør). President blev Chaim Weizmann, førstemin. David Ben Gurion, udenrigsmin. Moshe Shertok (Sharet).¹ Den Arab. Liga nægtede at anerkende I og indledede krig fra 14. 5.; USA anerkendte straks I de facto, Sovj. m. fi. stater de jure, mens Engl. fastholdt sin forståelse m. de arab. stater og stillede sig forholdsvis køligt mod I. Det arab. angreb mod I gav ikke resultat, sommer 1948 standstedes krigen i det væs. ved Folke Bernadottes mægling. Bernadottes delingsplan foringede I-s vilkår, sammenlignet m. FNs plan af 29. 11. 1947, idet I skulle miste Negev-området; I protesterede. Efter Bernadottes mord, der skadede I i den offentl. mening i andre lande, fortsattes konflikten m. lokale kampe, indtil 1. jan. 1949 i det væs. beherskede det af FN fastlagte område; Den Arab. Liga svækkedes ved indre konflikt (kong Abdullah af Transjordanien lod sig hylde som konge over Palæstina, mod ægypt. og syrisk ønske). Det lykkedes da FNs mægler Bunche at gennemføre våbenstilstand (I-Ægypt. 24. 2. 1949). I beherskede da Galilæa, kystlandet til N f. Gaza, det meste af Negev og en korridor til Jerusalem, der planlagdes som hovedstad (opr. Tel Aviv). Jan. 1949 anerkendtes I de jure af USA; samtidig anerkendtes I de facto af Vestunionens lande, efterfulgt af Danm. (2. 2.), No. og Sv. - 12. 5. optoges I i FN.

Efter folketællingen nov. 1948 havde I 782 000 indb. (713 000 jøder). 300 000 arab. mentes flygtet fra I; 130 000 jød. indvandrere kom til I i 1948. Valg 25. 1. 1949 gav det moderate arbejderparti, MAPAI, ledet af Ben Gurion, 155 000 stemmer (36%), mens et mere yderligt-gående, USA-fjendtligt arbejderparti, MAPAM, fik 64 000, kommunisterne 15 000; de religiøse partiers blok fik 53 000 og det nationalistiske Frihedsparti (Irgun Zvai L'umis folk) 50 000 stemmer. Ben Gurion dannede koalitionsreg. s. m. moderate grupper. - *Forfatning*. Den jan. 1949 valgte nationalforsaml. vedtog febr. s. å. en fri forfatn., der erklærer I for uafh., demokratisk republik, det jød. folks nationale hjem; det off. sprog er hebraisk; flaget er hvidt med 2 vandrette blå striber og davidstjernen i midten. Personlig sikkerhed, religionsfrihed, ligestill. uden hensyn til race, sprog el. rel. Lovgivende magt hos deputeretkammer, valgt hemmeligt v. lige og alm. valgret; valgretsalder 21 år; valgperiode 4 år. Præsidenten vælges for 5 år af deputeretkammer, genvalg kun tilladt een gang. Præsidentens beslutn. skal kontrastigeneres af førstemin.; ministrene skal være medl. af deputeretkammeret og må ikke deltage i ledelsen af private forretningsforetagender. Præsidenten kan opløse deputeretkammeret, hvis ministeriet går af og der ikke kan skaffes parlamentarisk basis for nyt ministerium.

Israels ['israals], *Jozef* (1824-1911), holl. maler. Efter bosættelse i Haag den førende inden for malerkredsen i denne by. Har malet folkelivs billeder med lyrisk anstrøg og stemningsfuld belysning, især af fiskernes liv.

Israels-missionen, bevægelse udgået fra Engl. for at forkynde kristendommen blandt jøder; den da. I. grl. 1885, har især virket i Kbh. og i Polen (Lwow).

israndslinie, linie el. zone langs hvilken indlandsisens rand i istiden i længere tid har opholdt sig; karakteriseres ved forekomsten af moræneakkuland, randmoræner, rækker af dødishuller og stærkt skiftende jordbund.

Issakar, israelit, stamme, boede på den frugtbare Jizreelslette.

isse, hovedets øverste punkt, dannet af de to sammenstødende isseben.

Issefjord, ældre stavemåde for Isefjord.

issefødsel, fødsel, hvor fosterets isse er forliggende.

issehuller, rester af de forreste gællespalter, der som fine kanaler fører fra hovedets overside til mundhulen, hos hajer, rokker o. a. primitive fisk.

issepunkt, højeste punkt på undersiden af bue el. hvelving.

isseøje, d. s. s. parietaløje.

issignaler, sov., signaler fra visse fyr om fyrskibes og lystønders fraværelse fra station på grund af is.

isskab, skab m. varmeisolerende vægge, afkolet v. hj. af en beholder m. is.

isskrumning, sammenpakning af is, der af storm og højvande er sønderbrudt fra et sammenhængende isdække.

isslag el. *islag*, lag afklar is, som afsætter sig på jordoverfladen, mure, grene osv. i kan skyldes underafkølet regn, dvs. regn, hvis temp. er under 0° uden at dråberne dog er frosset. Ved anslaget mod jordoverfladen vil de en del af vandet fryse. i kan også indtræde ved pludselig omslag fra langvarig frost til tøjvejr.

'Issos, oldtidsby i Kilikien, hvor Alexander den Store 333 f. Kr. slog Dareios 3.

isstopning el. *isspærring*, sammenhobninger (isskrumninger) af de ved isgang frembragte flager, der af strømmen i floderne er sat i drift og har modt forhindringer (broer, en skarp krumning af floden o. l.).

isstormfugl (*Eulmarus glacialis*), måge-lign, stormfugl, yngler i stort antal på

fuglefelde ved nordl. Atlanterhav og Grønland. Lever af blæksprutter o. a. pelagiske organismer, følger ofte skibe på det åbne hav.

Is'syk Kul [-sik], 5890 km² stor saltsø i Kirgisistan, Sovj.

Issy - les -Moulineaux [i'si-le-muli'no], sydvestl. forstad til Paris; 42 000 indb. (1947). Havn. Industri.

issø, isdæmmet sø.

-ist (gr. *-istes*), substantivendelse ved personbetegnelser; svarer i alm. til endelsen *-isme*.

Istanbul [(i)stamb'ul] (af gr. *eis tén polin* til byen) (antikkens *Byzans*, fra 330 *Konstantinopel*, fra 1453 I; ældre gengivelser (omskrivninger): *Istambul* og *Stambul*),

Sultana Ahmeds moské.

Tyrkiets største handels- og havneby; 845 000 indb. (1945). I ligger på begge sider af Bosporus. Den eur. side er todelt af bugten Det Gyldne Horn, hvis yderste del fungerer som havn. S f. denne bugt ligger det orientalske prægede egl. I med

sultanpalads, storvesirat, univ., basar og talrige moskeer. To broer fører herfra mod N til de mere moderne handelskvarterer Galata og Pera (Beyoglu). På d. asiat. side ligger det gamle Uskiidar (Scutari) og S herfor de nye forstæder Haydarpasa (udgangsstation for Bagdadbanen) og Kadikoy. Ubet. industri. - Det antikke Byzans fik 330 e. Kr. navnet Konstantinopel; 395 blev byen hovedstad i det østromerske rige. Eur.s største handels- og industriby i tidl. middelalder. 1204-61 hovedstad i frankiske kejserrige, derpå under Palæologerne. 1453 erobredes den af tyrkerne og var hovedstad i Tyrkiet til 1923.

Isted (ty. *Idsted*), landsby 8 km N f. byen Slesvig, hvor da. hær (41 000 m. under general Krogh) 25. 7. 1850 slog slesvig. holstensk (knap 30 000 m. under gen-Willisen). Ved I faldt Læssøe, under gennembrud af stærke fjendtl. stillinger ved Gryde Skov, og Schleppegrell ved Øvre Stolk. Et slesvigholst. angreb mod Øvre Stolk fik da. ledelse til at tilbagekalde Schepelerns brigade fra omgænde bevægelse, hvorved slesvigholstenerne undgik tilintetgørelse.

Istedløven, mindesmærke af H. V. Bissen over da. faldne i krigen 1848-50, rejstes 1862 på Flensborg gi. kirkegård. Førtes

1864 til Berlin, rejstes ved kadetakademiet i Lichtenfelde; bragtes efter 2. Verdenskrig tilbage til Danm. 20. 10. 1945 af amerik. militærmyndigheder overdraget til Chr. 10., opstillet v. Tøjhuset i Kbh. Istegjærn ['ista'i-], armeringsjern til beton fremstillet ved at sno to rundjern om hinanden, hvorved flydegrænsen hæves, så større påvirkning kan tillades.

ister, indvoldsfedt.

isthme (gr. *isthmos*), landtange (spec. den ved Korinth).

Isthmiske Lege, gymnastiske vædekampe osv., som hvert 2. år afholdtes på den korinthiske tange (Isthmen), i oldtidens Grækenland.

isthmusste'nose (gr. *isthmos* smal tilgang + *stenose*), medfødt forsnævring af hovedpulsåren efter afgang af pulsårer til hoved og arme.

istid, periode med større nedsninger, vigtigst er kvartære i («istiden»). Endv. permokarbonen i samt spor af en prækambrisk i i Norge og Østgrønland.

istiden, ældste afdeling af kvartærtiden, omfatter 4 glacialiteter og 3 interglacialiteter. Aflejringerne fra glacialiteterne er moræner og smeltetvandsniedannelser, fra interglacialiteterne havaflejringer og moser. I afsluttes med afsmeltningstiden (senglacial tid). I Eur. dækkedes Engl., N-Eur. og Alperne, i N -Arner. væs. Canada af indlandis. S for nedsningsområderne flodaflejringer, løss og lag i knoglehuler; mange pattedyr, dels kuldeelskende (mammut, uldhåret næsehorn), dels varmeelskende (elefant, næsehorn, sabelkat, flodhest, løve). (Kort).

I'strati (fr. [-'ti]), *Panait* (1884-1935), rum.-fr. fort., havde succes med sine romaner fra Balkan som *Kyra Kyralina* (1924; da. 1941) og *Onde Anghel* (1925; da. 1942).

I'strien (jugoslav. 'Istra, ital. 'Istria), halvø ved Adriaterhavets NØ-hjørne; under Venezia til 1797, østrigsk til 1919,

'ort over isens maksimale udbredelse i N- og MI.-Europa. Med fuldt oprukket linie isens udbredelse i sidste istid i Engl. og Skand. og med stiplede linie afsmeltningstidiet, hvorunder Ræerne, mellemsvenske moræner og Salpausselkä dannedes.

ital. til 1946, derefter dels under Jugoslavien, dels under det frie område Trieste. Isvestija, anden stavemåde for Izvestija. Isvolskij, anden, stavemåde f. Izvolskij. 'Isøre, nu Rorvig, i middelalderen samleplads for d. da. ledingsflåde. Her valgtes Harald Hen 1074(76) og Niels 1104 til konger af Danm.

Ita'birá, by i staten Minas Gerais, Brasilien. I ligger i et meget rigt jernmalmsfelt med malmeksport til Vitoria.

itabir'it (efter *Iabira*), en art glimmerskifer, bestående af glimmeragtig jernglans og kvarts. Anv. som jernmalm (USA, Brasilien).

ita'cisme [-s-], oplæsning af oldgræsk m. nygr. udtale. F. eks. læses bogstavet (é) som i og samme bogstavs navn (eta) altså som ita, hvoraf betegn. i for denne oplæsningstradition. Indførelsen af en hist. best. oplæsningsmåde (etacisme), som den nu anv. overalt uden for Grækenl., skyldes Erasmus af Rotterdam, mens i-s sidste store forkæmper var Reuchlin.

itakolu'mit (efter *Iacolumi* bjerg i Brasilien), skifret, glimmerholdig sandsten; tynde plader, bøjelige grundet kornenes sammenføjningsmåde. Indeholder guld og diamanter.

i'taTer, d. s. s. italiske folk.

I'talia, opr. Italiens sydspids, så halvøen til Rubicon, fra kejsertiden tillige Posletten og øerne.

Italia-ekspeditionen, den af Nobile 1928 ledede nordpolsekspedition.

I'taTien, lat. og ital. *Italia*, republik i S-Eur. omfattende Posletten, de tilstødende dele af Alperne, Appenninerhalvøen, Sicilien, Sardinien og en del småøer; 301 046 km², 45,9 mill. indb. (1947). Største byer: Rom (hovedstad), Milano, Napoli, Torino. Grænsen mod Frankrig, Schweiz og Østrig følger i hovedtræk vandskellet for de floder, der løber mod Posletten. Kysten langs det Liguriske Hav (den ital. Riviera) er gennemgående stejl. Ellers er stranden næsten overalt lav og sandet. I er således fattig på naturlige havne. - *Terræn* og *Geologi*. De nordl. grænseegne er en del af Alpernes terciære foldesystem. Langs Alpernes S-fod har istidens gletschere udgravet dybe, søfyldte bækkener: Lago Maggiore, Lago di Como, Lago d'Isèo og Lago di Garda, alle gennemstrømmet af bifloder til Po. Posletten er en hævet havbugt fra terciærtiden. Appenninerne er et system af terciære foldekæder gnm. hele Appenninerhalvøen. Deres midterste afsnit er Abruzerne. Mellem Appenninerne og Adriaterhavet strækker sig en ganske smal kystlette; men V. f. bjergene ligger

et bredere forland, nemlig fra N mod S: Sletten omkr. Arno, Det Toscaniske Bakkeland, Den Rom. Campagna, de nu udtørrede Pontinske Sump, samt Den Campanske Slette. Forlandets kyst ledsages af sump (maremmer). Sicilien og Sardinien er bjergrige øer. *Landsdele* (*Regioner*). Norditalien: Piamonte, Ligurien, Lombardiet, Venezia Tridentina, Veneto, Emilia. Mellemitalien: Toscana, Marche, Umbria, Lazio. Syditalien: Abruzzi e Molise, Campania, Apulien, Lucania, Calabrien. Øerne: Sicilien, Sardinien. - Den nordøstligste landsdel, Venezia Giulia e Zara, blev 1946 næsten helt afstået til Jugoslavien el. indgik i det frie område Trieste. - *Klima*. Posletten har tempereret fastlandsklima med rigelig nedbør til alle årstider; Milano: Jan. 0,2°, juli 23,8°, årlig nedbør 101 cm. I de lune dale ved Alpernes sydfod er vinteren langt mildere end ude på sletten; ved Lago di Como: Jan. 3,1°, juli 21,5°, årlig nedbør 166 cm. S f. en linie mellem Genova og Ravenna har alle lavere egne subtropisk klima med vinterregn. Rom: Jan. 6,7°, juli 24,8°, årlig nedbør 80 cm. - *Plantevækst*. I Alpedalene veksler kornmarker med græsgrang og skov. Lavest træffes kastanje, højere eg og bøg, derpå nåleskov og øverst højjældet, som mange steder når over snegrænsen. På Posletten har denopriindelige løvfældende skov meget pladsen for agerland. Sydligere er makien den naturlige vegetationstype i alle lavere egne, stedvis også stedsegren skov; bl. træer og buske kan nævnes steneb, kork-eg, laurbær, pinie, vild oliven, myrte, pistacier, arter af cistus og ørteblomstrede buske. - *Befolkning*. Oprindelige romere, figurer, etrusker m. fl. blandedes allerede i oldtiden med invandrede keltere, grækere og germaner, samt indførte slaver af mange nationaliteter. Middelalderens krigstogter tilførte maurer, franskmænd, tyskere m. fl. Alligevel udgør I en næsten fuldstændig national, sproglig og kulturel enhed. I det nordl. S-Tirol lever ca. 250 000 tysktalende indb. Fl. st. i S-Tirol lever rhæto-romanere, der føler sig som hørende til den ital. nation. I et af Eur.s tættest befolkede lande, gnstl. 151 pr. km² i 1947. Befolkningstætheden er størst på Posletten, i Annodalen, omkr. Napoli, omkr. Bari og i nogle egne af Sicilien, mindst langs kysten N f. Rom og på Sardinien. 1947 var fødselshyppigheden 21,7 ‰, dødeligheden 11,3 ‰, tilvæksten følelig 10,4 ‰. 1938 udvandrede 30 570 til andre eur. lande, 30 978 til oversøiske lande. - *Mønt*; 1 lira = 100 centesimi. *Mål* og

vægt; Metersystemet. - *Erhverv. Landbrug* er det vigtigste erhverv (mod N mest mellemstore brug, mod S goder), ca. 9 mill. har det som hovederhverv. Driften præges af et stort antal kulturplanter. Alm. udbredt er hvede (1/3 af agerjorden), vin, fersken, abrikos, kirsebær og g rønsager, na vnlig bønner. Hovedområde på Posletten har majs, ris, sukkerroer, hamp og morbrætræ (silkeavl). Oliven dyrkes i næsten alle subtropeiske egne. Kastanje vokser i de lavere bjergskove. S-I m. Sicilien frembringer en mængde frugt som appelsiner og citroner, mandler, figen og granateble, samt tobak. Talrige steder bruges vanding, der navnlig er påkrævet for appelsiner og citroner. Høst-udbyttet er reduceret stærkt under krigen:

	I mill. t	1937	1947
Hvede	8,1	4,7	
Majs	3,4	1,9	
Kartofler	3,2	2,8	
Sukkerroer	3,3	2,3	

	I mill. hektoliter	1937	1947
Vin	34,0	33,7	
Olivolie	3,0	1,3	

Kvægavl er på Posletten nøje knyttet til landbruget, men drives i øvrigt mest i bjergene o. a. steder, der ikke egner sig til opdyrkning. Husdyrbestanden viser nogen tilbagegang under krigen:

	I mill. stk.	1937	1947
Hornkvæg	7,3	7,2	
Svin	2,8	3,1	
Får	9,1	8,0	
Geder	1,8	1,4	
Heste	0,8	0,6	
Æsler og mulæser	0,8	0,8	

Skovbruget og Fiskeriet er af mindre betydning. - *Minerdrift.* Mineralrigdommen er manglebet, men begrænset. I 1942 var produktionen:

	I mill. t	1937	1947
Jernmalm (Elba, Sardinien) ...	1,1		
Bauxit	0,5		
Zink-, bly-, sølv- og kobbermalm (Sardinien)	0,2		
Svovlkis, kobberkis (Toscana, Ligurien)	1,0		
Stensalt (Sicilien)	0,7		
Brunkul o. l. (Toscana m. fl. steder)	5,0		
Råolie (Emilia)	0,0014		
Svovl (Sicilien)			
Marmor (Carrara)			
Granit, kalk osv. (Alm. udbredt).			

Industri og handel. I kan hverken forsyne sig selv med fødevarer, råstoffer eller drivkraft, hvorfor de vigtigste importvarer er brødkorn, råbomuld, uld, jern og stål, kul og brændselolie. Importen søges opvejet gennem eksport af frugt og industrivarer, f. eks. bomulds- og uldstoffer, kunstsilke, silke og automobiler. Vigtigst er tekstilindustrien, især i Poslettens byer, hvortil Alpelandene leverer energi. Jern- og metalindustrien drives dels i kystbyerne, specielt Genova, hvor adgangen til jern og kul er let, dels i indlandet, således automobiler i Torinojokomotiver i Milano. Før 1940 tilførtes betydelige summer ved turistbesøg. Industriproduktionsindeks var 1948 95 (1937 = 100). - *Transport.* Handelsflåden blev under 2. Verdenskrig reduceret til 1/2 mill. t, men var 1948 nået op på 2,1 mill. t mod 3 1/4 mill. t før krigen. 1942 fandtes der 23 262 km jernbane.

Forfatning. If. grundlov dec. 1947 tilhører lovgiv, magt i Den It. Republik et parlament, bestående af deputeretkammer (valgt på 5 år direkte af alle myndige borgere, 1 medl., pr. 80 000 indb., valgbarhedsalder 25 år) og republikkens senat (valgt direkte fra hver af Itals s regioner, for 6 år, 1 senator pr. 200 000 indb., valgretsalders 25, valgbarhedsalder 40; 5 medl. valgt af presidenten; ved første valg indtrådte et antal tidl. parlamentsmedl. som belønning for modstand mod fascismen). Kamrene er i fremtid kun oplysning ved lov; ligestillede; regeringen skal have begge kamres tillid. Præsidenten vælges for 1 år af parlamentet plus repræsentanter for regionerne; præsidenten er ansvarsfri; kan sende vedtagne

love til fornyet overvejelse, men har ikke veto. Forfatn. sikrer privat ejendomsret; ret til arbejde, til at danne fagforeninger; alm. menneskerettigheder; pavens forhold til staten reguleredes efter Laterantraktaten 1929. Sicilien, Sardinien, Friuli, Venezia Giulia og Trentino-Alto Adige har vide-regående selvstyre. - *Hær og flåde.* Alm. værnepligt. Efter fredstraktat af 1947 er værnets størrelse: Hæren 250 000 mand. Flyvevåbnet 25 000 mand med 350 fly. Flåden 22 500 mand med 67 000 t tonnage foruden 2 slagskibe. - *Kirken.* Næsten 99% af befolk. er kat., ca. 100 000 protestanter og 50 000 jøder. - *Skolevæsen.* Siden 1924 (vungen folkeskole fra 6 til 14 år. Siden 1945 reorganiseres skolevæsenet fuldstændigt under ledelse af Washburne. 20 univ.

Historie: 476 afsatte Odoaker den sidste vestrom. kejser og regerede derefter med anerkendelse af kejseren i Byzans som Patricius i I, til han 488-93 blev styret af østgoterne under Theoderik. Denne lod sine østgoter få jord i I og behandlede dem som en særlig krigerkaste, afsondret fra den øvrige befolkning, mens han respekterede I-s verdslige og gejstlige institutioner og søgte at genrejse det økonomisk og kulturelt. Hans residens var Ravenna. Efter hans død (526) erobrede kejser Justinian af Byzans I 534-54. Allerede 568 indvandrede dog et nyt germansk folk, langobarderne, som efterhånden fratog Byzans I til og med Benevento. Deres konger residerede i Pavia, og langobarderne gik efterhånden over til katolicismen, især da Grimoald 664 blev konge. Forholdet til paverne var dog fortsat slet, da kongerne Liutprand, Aistulf og Desiderius søgte at få den verdslige magt i Rom. Paverne appellerede til frankerkongerne, og 774 afsatte Karl den Store Desiderius og tog selv langobardernes krone. Karl blev 800 kronet som kejser, efterfulgt af sine efterkommere Ludvig den Fromme (814-40), Lothar (-855) og Ludvig 2. (-875), under hvem kejserdømmet ved talrige delinger efterhånden indskrænkedes til I. Efter Ludvigs død var I uden legitim regering, delt ml. talrige fyrster, hvoraf de største søgte at vinde langobarderkronen i Pavia og kejserkronen i Rom i konkurrence med de vest- og østfrankiske konger. Nogenlunde orden i virvaret kom først, da Otto 1. af Tyskland 951 vandt langobarderkronen og 962 kejserkronen. Fra da af bevarede de tyske konger et krav på kejserkronen og forsøgte at regere I, men gnm. lange perioder var de på grund af hjemlandets krug forhindret i at varetage deres ital. interesser, og ikke blot fyrsterne, men også de på ny fremvoksende byer bekæmpede på det kraftigste kejsernes aspirationer; fra 1056 fandt de en fører i pavedømmet, der nu følte sig stærkt nok til at undvære kejsernes beskyttelse. Paverne støttedes også af de i beg. af 11. årh. indvandrede normanner, der 1071 havde erobret Byzans' sidste besiddelser i S-I og snart også fragtog araberne Sicilien. Med Hohenstaufferne tilspidsedes kampen, idet de tyske kongers magt i hjemlandet var blevet så begrænset, at de måtte søge kompensati-on i I, der derved blev hovedlandet for dem; men deres forsøg (1154-1268) endte med nederlag, og dermed var I-s splittelse for lange tider indledet. I middelalderens sidste årh. r var I splittet ml. en række mindre og nogle få større stater, Milano og Venezia på Posletten, Firenze og Pavestaten i Midt-I og Neapel mod S. Pavernes krav om overhøjhed førte til deres »babyloniske« fangenskab i Avignon 1309-78; - 1494 erobrede Karl 8. af Frankr. Neapel; Spån. indblandedes, fra 1500 beherskede Frankr. Milano, Spån. Neapel; paverne Alexander 6. (1492-1503) og Julius 2. (1503-13) søgte at styrke Kirkestaten. Mens de halv uafh. ital. småstater balancerede, kæmpede Spån. under Karl 5. og Frankr. under Frans 1. om I, indtil de sp. Habsburgere 1529, 1544 og definitivt 1559 tog magten over Neapel-Sicilien og Lombardiet. De store handelsveje

gik efter opdagelserne uden om I. Det hårde sp. overherredømme afløstes 1713 af et østr.; 1735 kom Neapel-Sicilien under sideregnet af sp. Bourboner, mens Østr. hævdede Milano, Toscana m. m.; det opvoksende kongerige Sardinien beherskede NV-I, balancerede ml. Frankr. og Østr. 1796-97 tog Frankr. magten i Nordital. ved Bonapartes sejr, skabte en »cisalpin republik« der senere under Napoleon 1805 blev »Kongeriget I«, men store dele af I indlemmedes i Frankr. Ved Frankr.s nederlag 1814-15 genindsattes de gi. fyrstestæder; Østr. tog Lombardiet-Venezia. Der rejstes en nationalbevægelse, især støttet til akademikere og borgerstand, der krævede enhed og frihed for I og de tyske østgrigere som I-s fjende, men så frøer. godsejere og embedsstand ønskede splittelse og enevælde bevaret. Revolutioner 1820-21 i Sardinien og Neapel blev knust af Østr., lige-som rejsninger 18 30. Jan. 1848 brød revolution ud, voksede efter Febr.-Revolutionen; Karl Albert af Sardinien støttede Lombardiets og Venezias rejsning mod Østr., men tabte (Custoza 1848, Novara 1849), svigtet af ital. fyrster. Mazzinis forsøg på at skabe en romersk republik brød sammen 1849. I Sardinien bevarede Viktor Emanuel 2. (1849-78) fri forfatn., tog 1852 Cavour til ledende min.; Cavour fik samarb. m. Napoleon 3., fremkaldte 1859 krig m. Østr., der s. å. blev slået af fr.-sard. hær ved Magenta og Solferino, Napoleon ville nøjes med at give Sardinien Lombardiet, men befolkningen i Nord- og Mellem-I gennemtvang ved afstemninger tilslutn. til Sardinien, hvorefter Napoleon krævede og fik Savoyen og Nizza 1860. S. å. erobrede Garibaldi Begge Sicilier, der forbandtes med øvr. X ved erobring af østl. Kirkestat. I fik Venezia ved Østr.s nederlag 1866. De fr. tropper, der beskyttede paven, rømmede området 1870, hvorefter Rom blev hovedstad. Pave Pius 9. afsløg forlig og blev »fange i Vatikanet«.

1870-1922. Viktor Emanuel 2. -1878, Umberto 1. -1900, Viktor Emanuel 3. -1946. I fik øgede ekon. muligheder ved åbningen af Suez-kanalen 1869, industrialiseredes hurtigt, men var overbefolket og savnede råstoffer og fødevarer. Da Frankrig 1881 tog Tunis, gik I 1882 i forbund m. Tyskl.-Østr. (Triplealliancen), søgte under Crispi at erobre Abyssinien, men blev slået 1896. Efter 1900 søgte I for-stælse m. Vestmagterne, tog 1911-12 Libyen og Dodekanesiske Øer fra Tyrkiet. Fik 1915 store løfter fra de Allierede og angreb Østr., men led svære nederlag 1917. Ved fredsforhandlingerne 1919 fik I Sydtilrol til Brenner (med stort tysksindt mindretal), Triest og Venezia Giulia (med stort slovensk mindretal), men ikke det omstridte Fiume, heller ikke fl. kolonier. Arbejderklassen vandt frem og organiserede under inflation og alm. nødstilstand store strejker, mens nationalistiske kredse og arbejdsgivere efter 1920 sluttede sig til det af Mussolini 1919 stiftede Fascistiske Parti, der 1921 slog arbejderbevægelsen ned med terror og okt. 1922 tog magten.

Fascismen (1922-43). Efter overgangsperiode, hvor Mussolinisamarbejdede med borgerligt kons. og mødtes af socialistisk opposition i Deputeretkammer, gennemførtes 1927 diktatur med fascistisk kontroleret folkerepræsentation. Ved censur og hensynsløs forfølgelse af anderedes-tænkende, ensretning af administration og presse blev Fasc. Parti enerådende. 1929 sluttedes Laterantraktaten med paven, hvorved Vatikanstaten oprettedes; en del praktiske reformer gennemførtes, og I nåede selvforsyning m. levnedsmidler gennem opdyrkning. Udadtal førte Mussolini svingende politik, udmydede Græken. v. Korfu-affæren 1923, gjorde Albanien til ital. vasal, modarbejdede Jugoslavien og Frankrig (flådekaprustning), støttede Ungarns krav om grænse-revision. Efter at have sikret sig for-stælse m. Frankr. (Laval) jan. 1935 gennemførte Mussolini 1935-36 Abes-

Maalestok 1 : 7 800 000

Udarbejdelse: J. Humlum

Kort over Italien.

siens erobring trods eng. protest og Folkeforbundets halvt gennemførte sanktionspolitik. Sommer 1936 støttede I Francos oprør i Spán. i forstáelse m. Tyskl, og fastslog nov. 1936 »Rom-Berlin Aksens«. 1934 havde I støttet Østr.s uafhængighed mod ty. trusel, men ville marts 1938 ikke hindre Anschluss; stod herefter afhængigt af Tyskl., søgte ved München-overenskomsten 1938 at hindre storkrig, men optog dec. 1938 den gi. konflikt m. Frankrig og afviste eng. forsøg på at splitte Aksen. Overfaldt og erobrede Albanien marts-apr. 1939, holdt sig neutral v. krigsudbruddet sept. s. år, men sprang 10. 6. 1940 ind i krigen på ty. side. Ital. angreb på eng. besiddelser i Afr. gik dog snart i stå, overfald på Grækenl. okt. 1940 førte til nederlag; 1941 gik ABes-

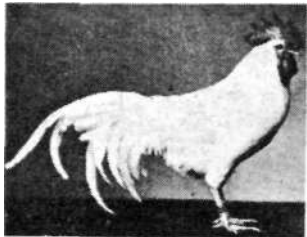
sinien tabt, Libyen hævdedes kun m. ty. hjælp, og okt. 1942-jan. 1943 gik Libyen tabt ved Montgomerys offensiv. 10. 7. landsteg allierede styrker på Sicilien; der var skarpe brydninger bl. fascisterne, og efter forgæves appel til Hitler om hjælp faldt Mussolini 25.-26. 7. 1943.

Efter fascismen. Viktor Emanuel ud-nævnte den antifascistiske tidl. overgeneral Badoglio til reg.chef, fascistpartiet opløstes, og Badoglio underskrev 3. 9. våbenstilstand i Siracusa (offentliggi. 8. 9.). Da ty. styrker sikrede sig nøglestil-lingerne på halvøen, kunne de Allierede først 5. 6. 1944 rykke ind i Rom; først 29. 4. 1945 kapitulerede Aksestyrkerne. Mussolini, befriet af ty. styrker 1943, havde dannet republikansk skyggereg.; henrettedes af partisaner 28. 4. 1945.

Viktor Emanuel 3. trak sig tilbage juni 1944; under kronprins Umberto som regent dannedes koalitionskabinet under Bonomi 1944-45, derpå Parri juni-dec. 1945, hvorpå de Gasperi (Kristeligt-Demokr. Folkeparti) dannede koalitionsreg. I led efter 2 års hærgninger og forud-gående bombardementer hårdt under varemangel og inflation. Valg 2. 6. 1946 gav de Kristne Demokrater førende stilling; samtidig gav folkeafstemning lille flertal for republik. Umberto 2. der havde taget kongetitel efter faderens endelige abdikation i maj s. år, forlod efter kort tøv en I. Fredsbetingelserne, offentliggjort juli 1946, underskrevet 10. 2. 1947, var: Afståelse af alle kolonier (fordeling uafgjort); Dodekanesiske Øer til Grækenland, Tenda-Briga-områderne

m. m. i Alperne til Frankr.; Jugoslavien fik det meste af Venezia Giulia, mens Triest (efter skarp konflikt ml. magterne) blev fristat; dertil erstatninger og udlevering af en del af krigsflåden. 1947 udrådte Socialister og kommunister af de Gasperis regering. Dec. s. å. rømmede de sidste eng. og armer, tropper I. Fortsat prisstigning førte til stærk urø og strejker 30.2%). Efter gennemførelse af demo-krisen forfattet 1947 foretoges 18. 4. 1948 valg under international spænding; Kristel.-Demokr. Folkeparti sejrede (48,7 % af s temmerne) o ver Folkefronten (kommunis ter og Nennis Socialis ter: 30,2%). 1948 blev Luigi Einaudi præsident. - Forslag om I-s optagelse i FN mødte til stidighed sovj. modstand. Tiltrædte 1949 Den Nordatlantiske Traktat.

italienere (høns), lette hønsracer, der stammer fra Ital. i er gode æglæggere;

Hvid italiener.

udbredt over hele verden; findes i mange farver. Mest anv. er hvide i, der udgør hovedparten af Danm.s hønsbestand; meget anv. er også brune i.

italiensk bogholderi, bogføringsmetode der i sin rene form omfatter to bøger, en journal hvori alle poster indføres kronologisk, og en hovedbog, hvori de indføres systematisk i specificeret form. Grundbogen (journalen) deles dog ofte, således at der findes en grundbog for hver af de vigtigere grupper posteringer (kassposter, varesalg, varekøb osv.); i er en form for dobbelt boghold.

italiensk havestil, haveform, der opstod! Renæssance-tiden (16. årh.). Præges af harmoni ml. bygning og haven, i hvilken vandkunst, søjler og skulptur anv. i udstrakt grad. Eks: Villa d'Este ved Rom.

italiensk kunst. *Malerkunst*. I den tidl. middelalder Ital. er senantik kunsttradition stadig virksom, dog fyldt med kristelige ideer. Mellemlid ml. det gi. og det nye var den byzant. kunst med figur på gylden baggrund ofte i mosaik-teknik, fjern fra al naturagtighed. Denne traditions sidste store repr. var Duccio og Cimabueomkr.1300, mens deres yngre samtidsige Giotto for første gang satte sine figurer ind i mere realistiske omgivelser; men hverken han el. hele det 14. årh. satte pris på perspektivisk rigtighed. Ved siden af Firenze domineredes tidens ital. kunst af malerskolen i Siena. Samtidig befriede også det øvrige Ital. sig fra den byzant. kunsts lænker: alle stræbte efter figurernes fremstilling i det absolut frie rum. - Giotto's gotiske stil fortsattes af Fra Giovanni da Fiesole, overvindes under antik påvirkning af florentineren Masaccio. Med Filippo, Lippi og Piero della Francesca udfolder sig den tidlige Renæssance, der kulminerer i så frigiorte kunstnere som Mantegna, Botticelli, Ghirlandajo og Signorelli m. fl. Overgangen til den flg. højrenæssance repr. af det alsidige geni Leonardo da Vinci, og nu overtager Rom med Raffael og Michelangelo den dominerende stilling. Ved siden af blomstrer malerskoler i Venezia (Bellini, Giorgione, Tizian, Veronese, Palma Vecchio, Tintoretto), Parma (Correggio), Bologna (Guido Reni, Carracci) m. fl. - Overgangen til barokken dannes af den såk. manieristiske skole (Bronzino). Omkr. 1600 står over for den »glødende« barok Carracciolens nøje, akad. retning og Caravaggio's nye realisme, som i løbet af 17. årh.s anden halvdel sejrer over

barokkens overdrivelser. Endnu i 17. og 18. årh. havde så bet. malere som venezianerne Tiepolo, Canaletto og Guardi. I 19. årh. påvirkede den ital. kunst af fl. eur. retninger. En dygtig portrætmaler er Antonio Mancini (1852-1930), en bet. landskabsmaler G. Segantini. Medens impressionismen ikke synes at have liget for italienerne, præges den nyeste kunst af den sær-ital. futurisme (bl. a. Severini), kubismen og surrealismen, bl. hvis pionerer G. Chirico regnes.

Ligesom i malerkunsten viser den siden antikken ubrudte tradition sig også i *billedhuggerkunsten*, som gnm. middelalderen er baseret på antikke, byzantinske og orient. motiver, indtil der i 13. årh. opstår en selvstændig blomstring (pro to renæssancen) med den Pisanske Skole (Niccolo, Giovanni og Andrea Pisano). Den egi. Renæssance begynder i Firenze i 15. årh. med Ghiberti, Donatello og Verrocchio som hovedmestere. Familien Della Robbia er kendt for sine malede og glaserede fajancerelieffer. Højrenæssancens førende mester er Michelangelo. Samtidig arbejder Benvenuto Cellini og Gio. da Bologna i Firenze. Den egi. skaber af barokskulpturen er Bernini. Som den sidste arving af den barokke tradition kan anses Canova.

Arkitektur. Basilikaer og kuppelkirker fra 1. årtus. i byzant. stil findes i Rom og Ravenna. Omkr. 1000 bygges i romansk stil (domkirker i Torcello, Fiesole, Pisa), som undertiden har optaget orient. stiltræk i sig (S. Marco, Venezia). Efter 1100: domkirkerne i Cremona, Parma, Verona, baptisteriet i Firenze. Den ca. 1250 optrædende gotik er fremmed for Ital. og praktiseres kun i få bygninger (Sta. Maria Novella i Firenze, domkirkerne i Siena og Orvieto, Firenze og Milano). Omkr. 1420 opstår med Brunelleschis og Michelozzos virksomhed i Firenze den antik-betonede Renæssance. Stilen breder sig over hele Ital. L. B. Alberti studerer den antikke teori i Vitruvs bøger og skaber S. Francesco i Rimini. S. Maria Novellas facade i Firenze og S. Andrea i Mantova. Mange paladser bygges i Venezia, Firenze, Bologna, Verona m. m. Høj renæssancen indledes med Rom som tyngdepunkt af Bramante og Ant. Sangallo, fortsættes af Michelangelo og føres af ham over i den tidlige barokstil. Førende arkitekter i denne overgangstid er Alessi, Vignola, Palladio og Sansovino. Højbarokkens store mestre er Bernini, Guarini og Fr. Borromini. Ved siden af den egi. barok findes en mere rolig, akad. stil (C. Fontana, Luvara), som efterh. sejrer og fører hen til det 18. årh.s klassicisme, som holder sig indtil midten af 19. årh. I nyere tid har ital. arkit. tilnærmet sig højrenæssancen; under fascisismen gjordes byggeskik i den tidlige rom. kejsertid til forbillede.

italiensk litteratur. Indtil 11. årh. var skriftsproget i Italien det oprindelige lat., men der opstod efterhånden en folkelig dialektdigtning, på Posletten endda romaner i et mærkeligt, halvt fr., halvt venetiansk sprog. Det 13. årh.s rel. følelse fandt sit udtryk i lauderne. I det lærde Bologna grl. Guido Guinicelli (f. ca. 1230) den såkaldte »Il dolce stil nuovo«, med dens forherligelse af kvinden, og hvis største and var Dante. Til denne gruppe hørte også Guido Cavalcanti. I Toscana dyrkedes også den satirisk-burleske digtning (Cecco Angiolieri), og der fødtes verdenslit.s største lyriske digter efter antikken, Francesco Petrarca (1304-74). Samtidig skabte Giovanni Boccaccio (1313-75) den ital. prosastil med sin »Decameron«, en novellesamling, der fremkaldte mange efterligninger. Overleveringen af den klass. kultur var imidlertid aldrig uddød i Italien, og efter Petrarca benyttede humanisterne sig igen af det lat. sprog, medens de rel. dramer, de såkaldte »sacre rappresentazioni« opførtes på ital. Med sine »Stanze« og dramaet »Orfeo« bragte Angelo Poliziano (1454-94) Ital. i høj-

sædet igen. Luigi Pulci skrev det burleske heltedigt »Morgante«, og Matteo Maria Boiardo det store heltedigt »Orlando Innamorato«, mens Jacopo Sanzaro fra Napoli skrev hyderomanen »Arcadia«, der fik umådelig indflydelse på næsten al eur. digtning. Den ital. litt.s anden blomstring fandt sted i det 16. årh. Ludovico Ariosto skabte eposet »Orlando Furioso«, Torquato Tasso det rel. heltepos »Gerusalemme Liberata«. Lyrikken dyrkedes ivrigt også af kvinder (Gaspara Stampa (ca. 1523-54), Vittoria Colonna osv.). Betydelig er det 16. årh.s prosa, særlig novelledigtning (Bandello) og historieskrivning (Niccolo Machiavelli og Francesco Guicciardini) og der opstår en rig dram. produktion og samtidig den såkaldte »commedia dell'Arte«, d. v. s. udført af professionelle skuespillere. - I 17. årh. var den svulstige G. Marini datidens Eur.s mest beundrede digter. - Det 18. årh.s kendteste navne er satirikeren Parini »Il Giorno«, skuespildigteren Goldoni og Italiens største tragiske digter Alfieri. - Den ital. litt.s tredje blomstring fandt sted i 19. årh: med den klassiske Ugo Foscolo, weltschmerzens største digter Giacomo Leopardi og Alessandro Manzoni. Det 19. årh.s anden halvdel har den klassiske Giosuè Carducci og »de små tings store digter« Giovanni Pascoli, og romanforf. Gabriele d'Annunzio, Giovanni Verga, Antonio Fogazzaro og Luigi Pirandello. I 20. årh. skabte Filippo Tommaso Marinetti futurismen (1909), som fik stor indflydelse også på udenlandsk litt. Fra de sidste årtier skal nævnes forf. Guido Gozzano, A. Soffici og Aldo Palazzeschi d'Annunzio og Pirandello, G. A. Borgese, G. Papini, A. Baldini, C. Alvaro, R. Bacchelli, M. Bontempelli, Chiesa B. Cicognani, G. Prezzolini, U. Saba, Suckert og G. Comisso.

italiensk maskekomedie, d. s. s. comedie della arte.

italiensk musik. Den ital. musiks historie føres helt tilbage til oldkirkens første dage i Rom. Den lat. kirkesang - den gregorianske sang, opkaldt efter pave Gregor d. Store (d. 604) - fik allerede på den tid den form, hvorunder den dyrkes den dag i dag i den kat. kirke. I 16. årh. oplever den ital. kirkemusik en rig udvikling, og den flerstemmige a capella korsang når sit højdepunkt med Giovanni Pierluigi Palestrina. Omkr. 1600 afløses det polyfone princip af det monodiske. Den instrumentale musik udvikles og genem mestre som Tommaso Vitali (ca. 1665-ca. 1735), Giovanni Ba'tista B a s s a n i (1657-1716) o. a. når man omkr. 1700 frem til Arcangelo Corelli, hvis sødmefyldte strygerværker er noget af det bedste i ital. musik. Med Vivaldi dukker solokonserten op. Det monodiske princip fik afgørende bet. for solosang (Caccini), kantate (navnlig Alessandro Scarlatti) og ikke mindst opera, Jacopo Peri (1561-1633): *Dafne* p594). Operaen udviklede sig i 16. årh. i forsk. centre (Firenze, Venezia, Rom, Napoli). I den neapolitanske skole udfoldede solosangen sig til brillerende højder, og efterhånden slog denne skole de andre ud og berusede i tidsrummet op til ca. 1800 ganske den musikalske verden. Den dyrkede to hovedformer: den ophøjede Opera seria, hvor sjetterne hentes fra helte- og gudeverdener, og den komiske Opera buffa, der byggede på de faste figurer fra maskekomedien. Den ældre generation af denne skoles komp. karakteriseres ved navnene Stradella, A. Scarlatti, Francesco Provenzale (1627-1704), den yngre ved Pergolesi, Niccolo Jomelli (1714-74), Tommaso Traetta (1727-79), Domenico Cimarosa (1749-1801) og Baldassare Galuppi (1706-85). Den sidste udløber er Rossini. Samtidig med ham er Cherubini og Bellini. - I Verdi får i den geniale romantiske operakomp. Op mod årh.s slutning vinder verisimen indpas i den ital. opera. Omkr. 1890 dukker de første værker af Mascagni, Leoncavallo, Giordano

og Puccini op. Af de yngre ital. komp. kan man nævne Wolf-Ferrari, I. Pizzetti, O. Respighi, Fr. Malipiero og A. Casella.

Italiensk So'maliland, ital. *So'malia Itali'ana*, tidl. ital. område i Østafrik; steppeklædt plateau; 449 000 km², ca. 1 mill. indb. Ved floderne Uebi Secebali og Juba drives agerbrug ved vanding; i øvr. er somaliere nomader. Hovedstad: havnebyen Mogadiscio. Ital. 1899; 1924 udvidet m. det tidl. eng. Jubaland, 1936 indlemmet i Ital. Østafrika; erobrede af brit. styrker i febr. 1941.

italiensk sprog er en videreudvikling af det lat. talesprog (vulgærlatin). Lat. vedblev længe at være Ital.s skriftsprog, først i 13. årh. begyndte i at anv. i dette øjemed. Bl. talrige dialekter var toskanerne førende, da Dante, Petrarca og Boccaccio brugte denne dialekt, som derefter blev grundlaget for det moderne ital. rigsmål. Også veneziansk og napolitansk har hævdet sig gnm. en anseelig litt. Af de romanske sprog står ital. lat. nærmest; af andre sprog har germansk øvet indflydelse på ordforrådet. I fonet. og syntaktisk henseende er i beslagret med fr.

Italiensk Østafrika, ital. *'Africa Orten-Hale Itali'ana*, tidl. ital. område i Øst-afrik. (Eritrea, Abessinien og Ital. Somaliland), etableret 1.6. 1936; erobrede 1941 af brit. styrker.

i'taliske folk, fællesnavn for umbrer, osker og latinere i oldtiden Ital., mods. bl. a. etrusker og grækere.

Itatiaia, Pico de [piku d'jita'iaja], Brasiiliens højeste top, 2820 m, 150 km NV f. Rio de Janeiro.

'item (lat.), ligeledes, fremdeles.

ite, missa est (lat.: gå (forsamlingen) er bortsendt), slutningsord i d. kat. messe, der betegner gudstjenestens ophør, heraf er betegn. messe (missa) opstået.

iteration (lat.), gentagelse, fornyelse.

'iterati'v (lat. *iterare* gentage), *gramm.*, d. s. s. frekventativ.

ite'ratu'r (lat.), på recepter: gentages.

Ithaca [i'jaks], universitetsby (Cornell Univ.) i staten New York, USA; 20 000 indb. (1940).

Ithåke [i'takji], da. *Ithaka* [ha-] (gr. folkesprog *Thiáké* [t'jakji]), gr. ø bl. De loniske Øer. 107 km²; 9000 indb. Odysseus' hjemsted.

itine'ra'rium (lat. *iter* rejse), rejsehåndbog; ruteanvisning.

-'itis (egl. gr. adjektivendelse; femininum), substantivendelse; betegner: betændelse.

ITO, fork. for /international Trade Organization.

Ito [itá:], *Hirobumi* (1841-1909), jap. politiker, fyrste. Vesteur. påvirket, grl. 1901 det liberale Seiyukai-parti; førstemin. 1885-89 (udformede fri forfatn.), 1892-96 (krig mod Kina), 1898, 1900-01. 1905-09 Japans generalresident i Korea og den virkelige leder af Koreas styre, myrdet 1909 i Harbin.

I-tsing, kin. buddhistisk pilgrim, rejste 671-95 e. Kr. i Indien, oversatte mange buddhistiske værker til kin.

I'turbí [-Éi] *José* (f. 1895), sp. pianist og kapelmester. Udd. i Spanien og Paris. Siden 1928 i Arner. 1936 kapelmester ved Rochester Philharmonic Orchestra.

Itu'ræa, rige, som omfattede dele af Antilibanon, Cølesyrien og Galilæa. Herodes d. St. herskede over nogle af landskaberne ved Hermon, som efter ham tilfaldt hans søn Filip (Luk. 3, 1).

Itzehoe [it'sho:], by i Holsten, NV f. Hamburg; 23 000 indb. (1939). Grl. af Karl d. Store 810 som fæstn. mod Danm. 1834-64 mødested f. holst. stænderforsaml.

'Ivalo, Santeri (1866-1937), fi. forfatter og journalist. Indførte den realistske hist. roman i Fini.

I'van, storfyrster i Moskva og russiske tsar-rer. Ivan 1. Kali' ta (pengepung), reg. 1328-41, seksdoblede sit rige og fik metropoliten til at tage sæde i Moskva. - Ivan 3. (1440-1505), reg. 1462-1505,

erobrede Novgorod 1478 og Tver 1485. Gjorde 1480 ende på mongolervældet i Rusland. 1472 g. m. kejser Konstantin 11.s niece Sofia; opfattede sig som Byzanz' arvtager. - Ivan 4. (den Skræklige) (1530-84), storfyrste 1533, kronet til tsar 1547, da 1 selv overtog styret og gjorde op m. bojarerne. I 50erne reformer (forvalt., retsvæsen, kirken, hæren); grænsen blev skudt frem til Ural; Kazan erobret 1552, Astrahan 1556. I 60erne sindssyg, siden mere normal. Kolonisation af Sibirien; interesse for Eur. (engl. i Arhangelsk). - Ivan 5., Peter d. St.s sindssyge broder og medregent (1682-96). Ivan 6. (1740-64), søsterdattersøn af kejserinde Anna, udråbt til tsar 1740, styrtet 1741 af Elisabeth, d. i fængsel.

I'vangorod [-gorot], 1) tidl. (russ.) navn på den po. fæstning *Deblin* v. Wisla, ca. 100 km SØ f. Warszawa; 2) borg nær Narva, anlagt af russerne 1492.

Ivanhoe ['aivanhou], hovedperson i W. Scotts roman I (1820).

Ivan Løveridder, fr. *Ivain* [i'vet] el. *le chevalier au lion* (loveridderen), digt fra ca. 1170 af Chrétien de Troyes; oversat til mange sprog, til da. ca. 1500 (jfr. Eufemia-viserne).

I'vanov [-naf], *Vsevolod* (f. 1895), sovjetruss. romanforfatter og novellist, dyrkede i beg. en eksperimenterende naturalistisk stil, nærmede sig senere en mere mådeholden socialistisk realisme.

I'vanovo, til 1933 *I-Vozne'sensk*, by i RSFSR, Sovj., NØ f. Moskva; 285 000 indb. (1939). Tekstil- o. a. industri.

Ivar, nord. mandnavn, da. form Iver. Af omtvistet opr.

Ivar 'Vidfadme, da. sagnkonge, Harald Hildetands bedstefader, underlagde sig Danm. og Sv.

Iversen, Carl (f. 1899), da. nationaløkonom, prof. v. Kbh.s Univ. fra 1939. Har især skrevet om udenrigshandel og valutaproblemer.

Iversen, Herbert (1890-1920), da. filosof. Fremstille i *To Essays om vor Erkendelse* (1919) en på skarpsindig analyse baseret opfattelse, if. hvilken det eneste eksisterende er vore mentale tilstande, ja strengt taget blot »det direkte datum«, d. v. s. den netop nu foreliggende oplevelse.

Iversen, Johannes (f. 1904), da. botaniker og geolog; statsgeolog. Vigtige moseundersøgelser (pollenunders.), der belyser Danm.s udvikling i postglacial tid.

Iversen, Jon (f. 1889), da. skuespiller og instruktør. Deb. som filmskuespiller 1915, som filminstruktør 1937, senere iscenesat bl. a. »Tyrannens fald« (1942). Har virket som iscenesætter v. talr. privatsceneforestillinger.

Iversen, Karsten (f. 1886), da. landbrugs ekspert. Siden 1921 forsøgsleder og bestyrer af Statens Forsøgsstation for Plan-tekultur i Askov.

Iversen, Kræsten (f. 1886), da. maler; medl. af »Den Frie Udst.« fra 1924, prof.

Kræsten Iversen: Vinter.

v. akad. 1930; *Dekorationer til Vidensk. Selskab* (1925-26) og *Chr.borg* (1927), altertavler, glasmalerier, figurbill., landskaber og opstillinger.

Ivigtut [i'vigtut] (grønl): de græsrigge steder, verdens eneste kryolithbrud ved I-fjord (indre del af Arsurk-fjord), Vestgrønl. Dagbrydning ved 70-150 danske

arbejdere (kryolitselskabet Øresund). Kryolithen renses i Kbh., en del eksporteres direkte til Arner. Årsprod. ca. 45 000 t. April 1949 var 11: 110 arb. og funkt., 30 unge grønlandere som messe-dreng e. l., 10 grønlandere kifakere.

Iwo [i'wá:]; by i SV-Nigeria; 75 000 indb. (1945).

Iwo-shima [i(3)0:Jima], lille jap. ø i Stillehavet 1200 km S f. Tokyo. Den stærkt befæstede ø indtoges under 2. Verdenskrig af USA-tropper efter hårde kampe fra 19.2. til 17. 3. 1945, derpå basis for luftangreb mod Tokyo.

Ivry-sur-Seine [i'vri-svr'sæ:n], syd-østl. forstad til Paris; 42 000 indb. (1946). Kemisk industri.

'Ivdsjon, sv. sø, Skånes største; 52 km². Aflob Skreboån.

Ixelles [ik'sæl, i'sæl], flamsk *Eisene*, syd-østl. forstad til Bruxelles; 92 000 indb. (1948).

ixo'id (gr.), klæbrig, i *med.* betegn. for epileptiske karakterforandringer, særlig vedhængen og omstændighed i tankegang og væremåde.

ixo'ty'm [ikso-J (gr. *ixos* lim + *thymos* sind), betegner en særegen form for sjælelig konstitution, som navnlig skulle findes hos epileptikere.

IYRU, fork. f. /nternational Fach Rating Union.

Izjevsk [J3æf'sk], hovedstad i Udmurternes ASSR, Sovj., ØNØ f. Kazan; 176 000 indb. (1939). Jern- og træindustri..

Izmir [iz'tmir], lat. *Smyrna* (gr. *Smyrné*), by i Tyrkiets vestl. del ved bunden af den 70 km l. I-fjord i et frugtbar lavlands-område; 200 000 indb. (1945). Udgangs-

Udsigt over Izmir.

punkt for hovedveje og baner i V-Lilleasien. Den vigtigste eksporthavn for tyrk. landbrugsprodukter (figen, tobak, rosiner m. v.). - Smyrna, grl. som æolisk koloni, var en overvejende gr. by til 1922, da grækerne udvandrede efter heftige gr.-tyrk. kampe og bombardement af I.

Iz'mit [iz-], havneby i Tyrkiet ved Mar-marahavets østligste bugt; 28 000 indb. (1945). Station på Tyrkiets hovedbane. I oldtiden *Nikomedia*.

Iztaccihuatl [ista(k)'siw<7u], uivirksom sneklædt vulkan i Mexico 60 km SØ f. byen Mexico; 5286 m.

Izumo, Takeda (1688-1756), jap. forfatter, skrev for marionetteatret i Osaka en lang række dramaer, der endnu spilles i Japan, bearbejdet for levende skuespilere.

Iz'vestija (russ.: efterretninger), søj. dagblad, grl. 1917, regeringsorgan; lægger vægt på det udenrigspolit. stof.

Izvol'skij [iz'vol-], *Aleksandr* (1856-1919), russ. diplomat, udenrigsmin. 1906-10, ønskede strædemere åbn. for russ. krigs-skibe og tilnærm. til Fr., led nedlæg over for Tyrk.-Østrig. Ambassadør i Paris 1910-17.

izvoztjik [iz'vDzifik] (russ.), kusk, dro-skekusk.